

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TEISĖS FILOSOFIJOS IR ISTORIJOS KATEDRA

MINDAUGAS KRIVICKAS

TEISMŲ JURISDIKCIJŲ KOLIZIJOS
CIVILINĖSE BYLOSE, TURINČIOSE UŽSIENIO
ELEMENTĄ
Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
lekt. dr. R. Petkuvienė

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. BYLŲ, TURINČIŲ UŽSIENIO ELEMENTĄ, TEISMINĖ JURISDIKCIJA TARPTAUTINIAME CIVILINIAME PROCESSE.....	8
1.1. Teismų kompetencijos sąvoka ir rūšys.....	8
1.2. Teismų jurisdikcijos ir teisingumo sampratos.....	9
1.2.1. Kolizijos sąvoka ir jai būdingi požymiai teisinėje erdvėje.....	12
1.3. Lietuvos teismų ir tarptautinių teisminių institucijų jurisdikcijų santykis.....	15
1.4. Teismų jurisdikcijų nustatymo kriterijai ir jų problemos.....	21
1.5. Teismų jurisdikcijų reglamentavimas bylose su užsienio elementu.....	24
1.5.1. Nacionalinės teisės normos, reglamentuojančios teismų jurisdikciją.....	25
1.5.2. Tarptautinės teisės normos, reguliuojančios teismų jurisdikciją.....	26
1.5.3. Europos Sąjungos teisės aktai, reguliuojantys teismų jurisdikciją.....	28
2. PAGRINDINĖS TEISMŲ JURISDIKCIJŲ PROBLEMOS BYLOSE SU UŽSIENIO ELEMENTU.....	31
2.1. Lygiagretaus teismo proceso egzistavimas.....	32
2.2. Taikytinos teisės poveikis nustatant teismo jurisdikciją.....	35
2.3. Interesas bylinėtis palankiausiame teisme.....	38
3. TEISMŲ JURISDIKCIJŲ KOLIZIJŲ PROBLEMŲ SPRENDIMŲ GALIMYBĖS IR BŪDAI TARPTAUTINĖJE PRIVATINĖJE TEISĖJE.....	42
3.1. Forum non conveniens doktrinos ypatumai.....	42
3.2. Lis alibi pendens taisyklės ypatumai.....	47
3.3. Teisės normų vienodinimo galimybės.....	51
3.4. Lietuvos teismų veiklos tyrimas dėl jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose, turinčiose užsienio elementą.....	54
3.4.1. Anketinio tyrimo metu gautų duomenų ir teismų jurisdikcijų kolizijų sprendimo būdų sąveikos apibendrinimas.....	60
IŠVADOS.....	62
PASIŪLYMAI.....	64
SĄVOKŲ IR POSAKIŲ PAAIŠKINIMAI.....	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	66
SANTRAUKA.....	75
SUMMARY.....	76
PRIEDAS.....	78

ĮVADAS

Darbo aktualumas. XXI amžiaus pradžioje, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, sparčiai vystantis ekonominei plėtrai su užsienio valstybėmis¹: daugėjant užsienio investicijų, komercinių sandorių, žmonių ir paslaugų judėjimo² – kyla vis daugiau užsienio elementų turinčių civilinių ginčų. Ginčams, kurių šalys yra skirtingų valstybių subjektai tenka atsakyti į labai svarbų klausimą – kurios valstybės teisme turės būti sprendžiama byla. Paskutiniaisiais metais nemenkas susidomėjimas pastebimas taikytinos teisės klausimams aptarti, tačiau teismų jurisdikcijų nustatymo sritis vis dar lieka nuošalyje ir jai nėra skiriamas pakankamas dėmesys. Iki XXI a. dalis tarptautinių jurisdikcijų nustatymo atvejų buvo sprendžiami vadovaujantis bendrosiomis jurisdikcijų taisyklėmis, numatytomis nacionalinėse teisės aktų bazėse, skirtomis spręsti vidaus klausimus. Neatsitiktinai pastaruosius keturis dešimtmečius tarptautiniuose teisės aktuose vienodinami ginčų, susijusių su užsienio elementu, sprendimo klausimai. Ypatingai aktyviai ši problema sprendžiama Europos Sąjungos erdvėje, kurioje jos valstybių bendradarbiavimui pagerinti priimti teisės aktai, harmonizuojantys civilinį procesą (pvz. 1968 metų Briuselio konvencija; reglamentas 44/2001). Tačiau tarptautiniai dokumentai neapima visų situacijų ir dalį jų vis dar tenka spręsti valstybių vidaus teisės aktams.

Šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojantis civilinio proceso kodeksas savo sudėtyje jau turi atskirą dalį, skirtą tarptautiniam civiliniam procesui. Nepaisant to – jame įtvirtinti straipsniai neišsamiai apima paminėtą reiškinį, o kai kurie straipsniai gali būti suprantami dviprasmiškai ir interpretuojami nevienodai. Panaši situacija esti ir kitose valstybėse (pvz. Prancūzijoje, Vokietijoje). Nežiūrint į visą kol kas atliktą darbą – tarptautinio teismų jurisdikcinio bendradarbiavimo reguliavimas tebėra nepakankamas. Dėl šios priežasties kartais pasitaiko, kad kyla valstybių vidaus teisėje įtvirtintų aktų, reguliuojančių teismų kompetenciją, kolizijos, kurios vėliau sukelia tokius nesutarimus kaip lygiagretus bylinėjimasis, nepagrįsta jurisdikcija ar *forum shopping*. Teisingai neišsprendus išvardintų problemų, gali nukentėti visos bylos baigtis: teismo sprendimas, priimtas pažeidus teismų jurisdikcijos priskirtinumo taisykles, gali būti nepripažįstamas ir nevykdomas kitose valstybėse. O tai kartu reiškia ir asmens teisių pažeidimą: jeigu teisminės institucijos sprendimas nebus įvykdytas, tuomet nebus apginti subjekto teisėti interesai. Todėl jurisdikcijos taisyklės valstybėse turi būti aiškios, tikslios ir suformuluotos taip, kad bylininkai iš anksto galėtų žinoti, kuris teismas kompetentingas nagrinėti jų bylas. Minėti reikalavimai labai svarbūs ir Lietuvos Respublikos

¹ 2010 m. rugsėjo mėnesį eksportas sudarė 38056,6 mln. litų, o importas – 42928,9 mln. litų. // <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=8083>; prisijungimo laikas: 2010–11–15.

² Per 2009 metus į Lietuvą imigravo 6100 žmonių, o emigravo 20000. // <http://www.migracija.lt/>; prisijungimo laikas: 2010–11–15.

civilinio proceso kodeksui, nes jame įtvirtintos tarptautinės teismų jurisdikcijos taisyklės privalo nepažeisti teisingumo, protingumo, sąžiningumo ir teisinio tikrumo principų. Kita vertus, ieškovo ir atsakovo interesai būna visiškai priešingi, todėl valstybė, nustatinėdama savo teisminių institucijų jurisdikcijos apimtį, turi atsižvelgti į abiejų šalių interesus ir normas formuoti taip, jog nebūtų pažeistos nė vienos pusės teisės.

Teismų jurisdikcijų kolizijų klausimai iki šiol labai menkai nagrinėti Lietuvoje. Mokslinės literatūros, skirtos šiai tarptautinės privatinės teisės sričiai, beveik nėra. Nuotrupos randamos profesoriaus Valentino Mikelėno išleistose dviejose senose monografijose (2001 m. „Tarptautinės privatinės teisės įvadas“ ir 1997 m. „Civilinis procesas“), taip pat kartu su Egidijumi Laužiku ir Vytautu Nekrošiumi išleisto veikalas „Civilinio proceso teisė“ II tome paskirtas atskiras skyrius tarptautiniam civiliniam procesui. Dar yra išleistas Artūro Driuko ir Virgilijaus Valančiaus civilinio proceso vadovėlio II tomas, Gintauto Bužinsko monografija „Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese“, Audriaus Perkausko disertacija „Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reguliavimas: unifikavimo tendencijos“ ir dar kelių pavienių autorių straipsniai. Daugelis šių darbų parašyti iki Lietuvos tapimo Europos Sąjungos nare, tad kai kurios jų nuostatos jau nebetaikomos. Taigi Lietuvos teismų jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose, turinčiose užsienio elementą, reglamentavimas tarptautiniame kontekste jai tapus Bendrijos nare, šiame darbe vertinamas vieną iš pirmųjų kartų. Pažymėtina ir tai, kad Lietuvos tarptautinės ir civilinės teisės specialistai (prof. V. Mikelėnas, prof. V. Nekrošius, lekt. A. Driukas ir kt.), savo darbuose susidūrę su teismų jurisdikcijų klausimais, dar nėra tyrę praktinių šio reiškinių sukeltų probleminių situacijų Lietuvos teismams (po įstojimo į Europos Sąjungą), kurias lemia netobulas teisinis reglamentavimas. Tolesnėse dalyse pirmą sykį pateikiamas toks tyrimas bei įvairios ir visapusiškos teismų kompetencijų nustatymo ir reguliavimo galimybės, kurios galėtų pasitarnauti besikeičiantiems žmonių teisiniams poreikiams kartu atspindėdamos naujausius teisėtus jų lūkesčius.

Magistro baigiamojo darbo objektas – visuomeniniai santykiai, atsirandantys dėl teismų jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose, turinčiose užsienio elementą, netinkamo teisinio reglamentavimo ir jo interpretavimo teisminėje praktikoje.

Magistro baigiamojo darbo dalykas – tarptautinių, Europos Sąjungos, užsienio ir Lietuvos Respublikos teisės aktų apžvalga. Taip pat nagrinėjama užsienio valstybių ir Lietuvos teismų praktika bei atlikta teisėjų apklausa, kurios parodo teisminių institucijų tarptautinės kompetencijos trūkumus.

Magistrinio darbo tikslas – išanalizuoti po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą egzistuojančias problemas, kurias sukelia esantis teismų jurisdikcijų kolizijų nacionalinis ir tarptautinis reglamentavimas.

Magistrinio darbo uždaviniai:

1. Atskleisti teismų jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose su užsienio elementu sampratą bei įvertinti šio instituto specifiką ir reikšmę.
2. Ištirti pasaulines teismų kompetencijos nustatymo tendencijas ir įvertinti jos nustatymo kriterijus, numatytus tarptautiniuose dokumentuose ir užsienio šalių teisės aktuose.
3. Apžvelgti bylų su užsienio elementu užsienio ir Lietuvos teisminę praktiką darbe nagrinėjamaiais klausimais.
4. Išanalizuoti teismų jurisdikcijų kolizijų sprendimo ir mažinimo būdus (*forum non conveniens, lis alibi pendens* doktrinas ir teisės normų vienodinimo galimybes).
5. Nustatyti teisinio reglamentavimo spragas dėl teisminės jurisdikcijos priskirtinumo tarptautiniame civiliniame procese bei pateikti pasiūlymus, galinčius padėti patobulinti nustatytas taisykles.

Tyrimo šaltiniai. Rašant šį darbą remiamasi Lietuvos, užsienio (Vokietijos, Prancūzijos ir t. t.) bei tarptautiniais (1968 metų Briuselio konvencija, Europos Tarybos reglamentas 44/2001, 1988 metų Lugano konvencija ir t. t.) teismų jurisdikciją reglamentuojančiais teisės aktais. Iliustruojant teisminių institucijų kompetencijų nustatymo problemas ir galimus jų sprendimų būdus, naudojama Lietuvos ir užsienio teismų, Europos Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencija. Darbe nebuvo siekiama detaliai nagrinėti užsienio ir tarptautinę teismų praktiką, tad atskiros bylos vartojamos tik argumentuoti ir pagrįsti konkrečius teiginius. Pasitelkiama ir teisės doktrina, ypač apie fundamentalius tarptautinės privatinės teisės bruožus rašančių autorių: V. Mikelėno, R. Geimer, L. L. Teply, M. Keyes, padedančių suvokti teismų jurisdikcijos priskirtinumo vietą teisės sistemoje. Darbe analizuojami ir pateikiami pavieniai autorių straipsniai (R. Kontrauko, W. Anderson, A. Surana), kuriuose atskiros jurisdikcijų kolizijų problemos (pvz. lygiagretaus bylinėjimosi kelių valstybių teismuose tuo pačiu metu problema) apibūdinamos konkrečiau ir siauriau. Pažymėtina, kad autoriai, rengdami straipsnius, turi galimybę greičiau reaguoti į besikeičiančias socialines ir teises situacijas, tad tam tikrais atvejais jie geriau atspindi realią padėtį. Kaip vienu iš tyrimo šaltinių naudojama internetiniuose teisės portaluose rasta informacija. Ji pasitarnauja ieškant svarbios (pvz. statistinių duomenų) informacijos, iliustruojančios atskirus tyrimo teiginius. Aptariant Lietuvos situaciją, didelis dėmesys skiriamas vietos teisėjų apklausai ir jų gautų atsakymų rezultatų apibendrinimui.

Magistro darbe naudojami metodai. Analizuojant Lietuvoje galiojančias teismų jurisdikcijų nustatymo taisykles, naudoti analizės, lyginamasis istorinis, analogijos, indukcijos, lingvistinis, loginis analitinis, sisteminės analizės ir anketinės apklausos metodai.

Analizės metodas taikytas klasifikuojant ir grupuojant teismų jurisdikcijų nustatymo kriterijus bei jų tarpusavio sąsajoms nustatyti.

Lyginamasis istorinis metodas vartojamas apžvelgiant laikotarpį ir jame vykusius pokyčius nuo 1968 metų Briuselio konvencijos įsigaliojimo iki šiandieninių, ją pakeitusių reglamentų priėmimo. Remiantis šiuo metodu analizuojami teismų jurisdikcijų bylose su užsienio elementu nustatymo kriterijų pokyčiai, vykstantys nuo Lietuvos įsiliejimo į Europos Bendriją.

Analogijos metodas padėjo nustatinėjant tam tikrų teisės aktų ir doktrinų sąlyčio taškus, bendrumus ir panašumus (pvz. *lis alibi pendens* instituto, Reglamento 44/2201 ir Lietuvos civilinio proceso kodekso straipsnių panašumus).

Darbe apžvelgiant skirtingų valstybių pavienius teisės aktus taikytas ir indukcijos metodas, padėjęs tas normas sugretinti ir surasti joms bendrus trūkumus.

Lingvistinis metodas pasitarnavo aiškinantis kai kurių terminų reikšmes ir atskleidžiant teisės normų turinį.

Formuojant išvadas ir apibendrinimus naudingi buvo loginis analitinis ir sisteminės analizės metodai.

Apklausos metodas naudotas teisėjams platinant anketas. Anketavimo būdu gavus jų atsakymų duomenis, buvo siekiama išsiaiškinti, koks kitais metodais gautų duomenų santykis su praktikoje egzistuojančia situacija.

Magistrinio darbo reikšmė. Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama tema aktuali tiek moksliniu, tiek ir praktiniu požiūriu. Tarptautinių teisminių jurisdikcijų konfliktų tema dar nėra pakankamai išanalizuota lietuviškajame tarptautinės teisės moksle, o jos svarba vis didėja. Lietuvos teisminė praktika dėl teismų kompetencijų civilinėse bylose su užsienio elementu, susiformavusi po įstojimo į Europos Sąjungą, esamuoju laiku taip pat nėra gausi. Todėl šis magistrinis darbas padeda geriau suvokti trūkumus tarptautinio ir nacionalinio reglamentavimo nagrinėjamoje srityje, numatyti galimus teisės normų tobulinimo būdus bei įvertinti asmenims kylančius rizikos faktorius susidurti su sunkumais, kurie gali atsirasti egzistuojant santykiams su užsienio subjektais.

Magistrinio darbo hipotezė: tarptautinė, užsienio ir Lietuvos teisės sistemos tebeturi gausybę trūkumų teismų jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose su užsienio elementu reglamentavimo srityje.

Magistro darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, pasiūlymai bei priedas (anketos pavyzdys).

Pirmoji dalis „Bylų, turinčių užsienio elementą, teisminė jurisdikcija tarptautiniame civiliniame procese“ yra daugiau teorinio pobūdžio. Joje atskleidžiama teismų jurisdikcijų kolizijos samprata, analizuojami įvairūs terminai (jurisdikcija, teisingumas, kolizija...), pristatomi teisminės jurisdikcijos priskirtinumo kriterijai ir taisyklės. Šioje dalyje dar aptariamas užsienio elementą turinčių bylų visapusiškas teisinis reglamentavimas.

Antrojoje dalyje „Pagrindinės teismų jurisdikcijų problemos bylose su užsienio elementu“ analizuojamos dabartinio egzistuojančio teisinio reguliavimo netobulumo iššaukiamos pagrindinės problemos: lygiagretaus teismo proceso egzistavimas, taikytinos teisės ir proceso nuostatų susidūrimas, šalių interesai bylinėtis palankiausiame teisme ne visai sąžiningais būdais.

Trečioji dalis „Teismų jurisdikcijų kolizijų problemų sprendimų galimybės ir būdai tarptautinėje privatinėje teisėje“ aptaria teismų jurisdikcijų kolizijų sprendimų būdus ir kryptis, jų tūkumus ir pranašumus. Taip pat analizuojama galimybė įtvirtinti *forum non conveniens* ir *lis alibi pendens* institutus Lietuvos teisėje. Kaip atskiras poskyris pateikiamas ir sociologinio tyrimo apibendrinimas.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

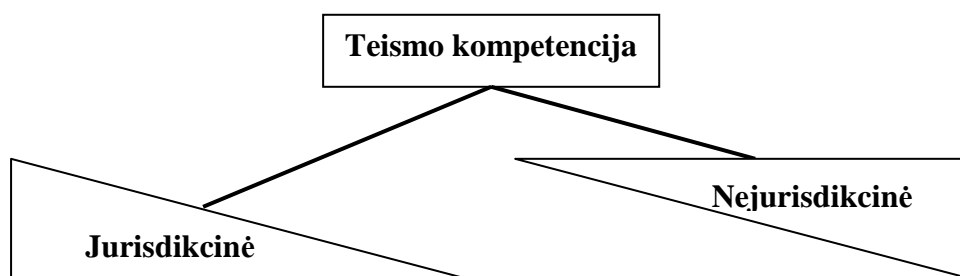
1. BYLŲ, TURINČIŲ UŽSIENIO ELEMENTŲ, TEISMINĖ JURISDIKCIJA TARPTAUTINIAME CIVILINIAME PROCESSE

1.1. Teismų kompetencijos sąvoka ir rūšys

Teismo kompetencijai nusakyti gali būti vartojama ne viena sąvoka: *teismo kompetencija, priskirtinumas, jurisdikcija, teisingumas*. Todėl svarbu išsiaiškinti šių sąvokų definicijas ir nustatyti tinkamiausius terminus, apibrėžiančius šią sąvoką.

Mykolo Romerio universiteto lektorius Artūras Driukas plačiąją teismo kompetencijos sąvoką apibūdina, kaip „*teismams įstatymo priskirtų funkcijų ir teisių toms funkcijoms atlikti visumą*“³. Pagal atliekamų funkcijų prigimtį ji skirstoma į:

- 1) jurisdikcinę kompetenciją – teismo veiklos apimtį, susijusią su bylų nagrinėjimu;
- 2) nejurisdikcinę kompetenciją – teismo teises ir įgaliojimus, susijusius su administracinio pobūdžio funkcijų vykdymu.

1 pav. Teismų kompetencija pagal atliekamų funkcijų prigimtį.

Nurodant, jog byla priklauso Lietuvos Respublikos teisminių institucijų kompetencijai, tarptautiniame civiliniame procese vartojamos *kompetencijos*⁴ ir *teismo kompetencijos*⁵ sąvokos. Be teisės aktų, teismo galias taip pat gali apibrėžti:

- 1) valstybės teritorija – teismo kompetencija negali peržengti šalies teritorijos ribų;
- 2) teismo teritorinės veiklos ribos – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas veikia visoje Lietuvos teritorijoje, apygardų ir apylinkių teismų ribas nustato Teismų įstatymas⁶...

³ Driukas A. Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 85.

⁴ Pvz. Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos, darbo ir baudžiamosiose bylose. 1, 2 str. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 14-234.

⁵ Pvz. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 788 str. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su visais pakeitimais) // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

Tačiau ginče atsiradus užsienio (tarptautiniam) elementui, standartinės vidaus teismų kompetencijos nustatymo taisyklės tampa nepakankamomis ir tenka jas derinti su tarptautinėmis arba konkuruojančiomis kitos(u) valstybės(ių) normomis.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad terminas *teismo kompetencija* yra plati sąvoka, apimanti tiek jurisdikcinę, tiek nejurisdikcinę teismo funkcijų rūšį, tiek teismo kompetetingumą nagrinėti bylas, turinčias užsienio elementą.

1.2. Teismų jurisdikcijos ir teisingumo sampratos

Lietuvos teisės specialistai išskiria du esminius teismų jurisdikcinę kompetenciją reglamentuojančios civilinio proceso teisės institutus: *priskirtinumo* ir *teisingumo*.⁷ Teisingumo institutas apibūdina bylos priskyrimą tam tikro teismo kompetencijai.⁸ Ši institutą lietuviškoji teisės mokslo doktrina skaido į tris rūšis:

- rūšinį (dalykinį): nustatantį teismo grandį ir rūšį (bendrasis ar specializuotas teismas), kuris turi nagrinėti bylą;
- teritorinį: nustatantį konkretų grandies teismą, kuris turi nagrinėti bylą. Savo ruožtu teritorinis teisingumas skirstomas į „*bendrajį, alternatyvųjį, išimtinį, sutartinį* ir *kelių tarpusavyje susijusių bylų teisingumą*“.⁹
- funkcinį: paskirstantį teismų kompetencija instancijų sistemoje, t. y. nustatantį, koks teismas turi teisę nagrinėti bylas kaip pirmoji, apeliacinė ir kasacinė instancijos.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad tinkamas teisingumo klausimo išsprendimas užtikrina Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje nustatytą asmens teisę kreiptis į nepriklausomą ir nešališką teismą.¹⁰ Tačiau galimybė kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių ar laisvių dar nelemia jų įgyvendinimo. Norint tinkamai apginti savo teises, reikia kreiptis į tinkamą teismą, t. y. į teismą, kuris yra kompetentingas nagrinėti bylą. Kreiptis į kompetentingą, nepriklausomą ir nešališką teismą taip pat reiškia ir teisę kreiptis į užsienio valstybės teismą, kai tą patį ginčą spręsti pretenduoja ir kitų užsienio valstybių teismai. Tokiu atveju ginčo sprendimo vietos nustatymo klausime atsiranda *užsienio elementas*. Nors „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ nurodo, kad terminas *teisingumas* reiškia

⁷ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 236 – 237.

⁸ Ten pat, P. 237.

⁹ Ten pat, P. 245.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje N. Gillis p. V. Ivanov, Nr. 3K-3-1003/2003.

priklausomumą kuriai nors teismo instancijai ir išskiria mūsų aukščiau minėtas tris jo rūšis¹¹, bet, atsižvelgiant į pirmiau paminėtus faktus (teisingumo sąvoka taip pat naudojama apibūdinti teismo kompetencijai, esant galimybei tą patį ginčą spręsti ir kitų užsienio valstybių teismuose), norisi šiam apibūdinimui paprieštarauti ir pastebėti, kad šis terminas yra kur kas platesnis ir turi daugiau nei vieną prasmę.

Vakarietiškoje teisinėje literatūroje apibrėžiant teismo kompetenciją tarptautiniame civiliniame procese taip pat naudojama (ir ši sąvoka yra vyraujanti) ir *jurisdikcijos* (angl. jurisdiction; vok. zuständigkeit) terminas. Minėtame „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ jurisdikcija apibrėžiama kaip: a) teisė teisti arba tiesiog teisingumas; b) visuma bylų ar klausimų, priklausančių kurios nors įstaigos žiniai.¹² Tolimesnio ir detalesnio aiškinimo žodynas nepateikia, todėl šiame žodyne *jurisdikcija* ir *teisingumas* traktuojami kaip sinonimiški ir indentiški žodžiai.

Žodis *jurisdikcija* (*jurisdictio*)¹³ yra kilęs iš lotynų kalbos: *jus* (*juris*) – „teisė, teisingumas, įstatymas, valdžia“¹⁴, *dico* – „sakyti, kalbėti, teigti, vadinti“¹⁵. Vadinasi, pažodinis vertimas reikštų „įstatymo sakymas“ arba „sakyti įstatymą“. Apibendrinant, *jurisdikcija* nurodo teisiškai įtvirtintą geografinę teritoriją, kurioje teismas, remdamasis pripažintais teisingumo kriterijais, įgyja teisę nagrinėti bylą, kuri yra susijusi su tam tikru asmeniu, faktu, daiktu ar dalyku¹⁶.

Tačiau „Modernus teisės naudojimo žodynas“ išskiria netgi penkias *jurisdikcijos* prasmes¹⁷:

1. valstybės teisė priimti įpareigojančius teisės aktus;
2. valstybės administracinio vieneto teisė priimti teisės normas, pagal bendruosius teisės principus, kurios būtų pripažįstamos, galiojančios, ir jomis būtų galima remtis kituose šalies administraciniuose vienetuose;
3. teismo teisė nuspręsti, ar jis kompetentingas nagrinėti bylą;
4. teritorija, kurioje valdžios organas turi teisę įgyvendinti savo galią;
5. politinis arba teisinis vienetas toje teritorijoje.

Žodynas taip pat nurodo, jog pirmosios dvi reikšmės dažniausiai paplitusios tarptautinėje privatinėje teisėje. Ketvirtąją prasmę sąvoka teisininkų tarpe vartojama ypač retai

¹¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. /red. Keinys S. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 838.

¹² Ten pat, P. 272.

¹³ Kuzavinis K. Lotynų – lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidyba, 2007. P. 579.

¹⁴ Ten pat, P. 580.

¹⁵ Ten pat, P. 317.

¹⁶ Curtis B. R., Merwin H. C. Jurisdiction, Practice, and Peculiar Jurisprudence of the Courts of the United States. Boston: BiblioLife, 2009. P. 293.

¹⁷ Garner B. A. A dictionary of modern legal usage. Second edition. New York: Oxford University Press, 2001. P. 488.

ir yra daugiau vyraujanti kitų profesijų atstovų aplinkose. Penktasis apibrėžimas vartojamas taip pat labai retai, o štai trečiasis yra vyraujantis ir išskiriamas, kaip pagrindinė žodžio reikšmė.

Vokiečių teisės mokslas terminams *teisingumas* ir *jurisdikcija* aiškaus skirtumo nedaro ir įvardija tuo pačiu žodžiu „zuständigkeit“¹⁸.

Lietuvos Respublikos (LR) teisės aktuose *jurisdikcija* vartojamas apibūdinant ir teismų, ir kitų teisminio pobūdžio institucijų jurisdikcijas (pvz. LR Civilinio proceso kodeksas (CPK) 787 str. 1 d. nurodo bylas, priklausančias LR teismų jurisdikcijai; LR komercinio arbitražo įstatymo 11 str. nurodo ginčus, kurie nepriimtini nagrinėti arbitražo tvarka). Dažnai jurisdikcijos pripažinimo klausimas interpretuojamas tarptautiniuose teisės aktuose, kur neretai vienos valstybės priimtas teismo sprendimas kitoje valstybėje nepripažįstamas¹⁹. Profesorius Mikelėnas savo darbuose rašydamas apie teismo kompetenciją nagrinėti bylas, greta *jurisdikcijos* parareliai vartoja *teisminio priklausymo* sąvoką²⁰. Tačiau profesorius akcentuoja, jog teismų jurisdikcijos sąvoka yra kur kas platesnė nei teisingumas. Jurisdikcinę teismo kompetenciją reikia suprasti, kaip sritį, kurią sudaro tiek priskirtinumo, tiek teisingumo institutai²¹. Jurisdikcija apibrėžia bendrą jurisdikcinių organų kompetenciją, susijusią su bylos priskirtinumu, o teisingumas – kuris iš šių jurisdikcinių organų (dažniausiai teismų) yra kompetentingas nagrinėti konkretų ginčą²².

Taigi *jurisdikcijos* terminas išties daugiaprasmis. Be mūsų aptartos *teisminės jurisdikcijos* (angl. judicial jurisdiction), buvęs žymus Norvegijos Užsienio reikalų ir Teisingumo ministerijų juristas Finn Seyersted taip pat išskiria ir *legislatyvinę jurisdikciją* (angl. legislative jurisdiction), suteikiančią teisę institucijoms leisti įstatymus, bei *vykdomąją jurisdikciją* (angl. executive jurisdiction), suteikiančią valstybės organams atlikti konkrečius materialius veiksmus²³. Šiame darbe bus tiriama tik *teisminė jurisdikcija*.

¹⁸ Bucherer J. Die Vereinbarkeit von Militärgerichten mit dem Recht auf ein faires Verfahren gemäß Art. 6 Abs. 1 EMRK, Art. 8 Abs. 1 AMRK und Art. 14 Abs. 1 des UN-Paktes über bürgerliche und politische Rechte. New York: Springer, 2005. S. 274 – 275.

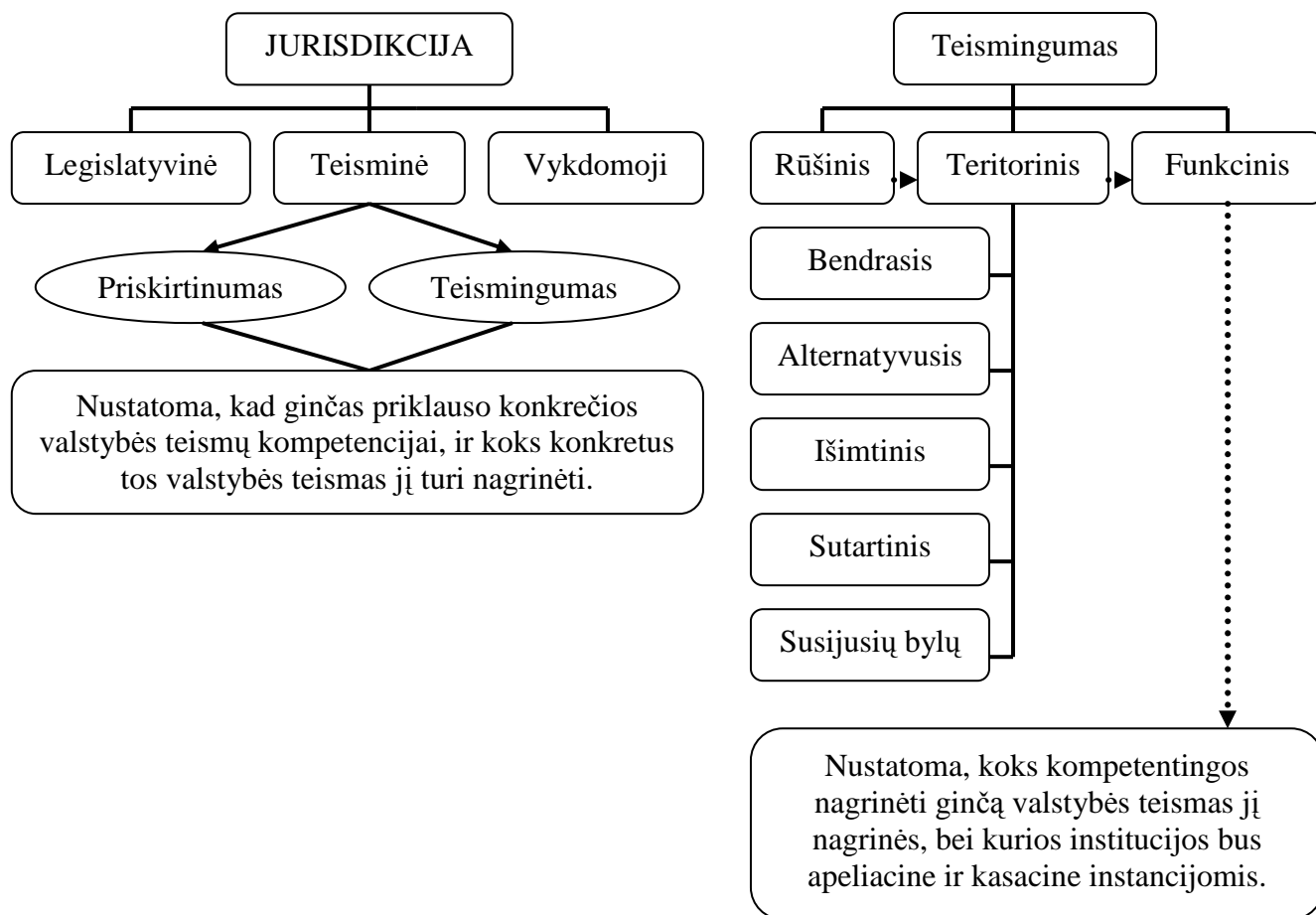
¹⁹ CONVENTION of 16 September 1988 on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters. Lugano, 1988. 28 art. // <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/lug-idx.htm>; prisijungimo laikas: 2010-01-22.

²⁰ Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 153 - 154.

²¹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 229.

²² Ten pat, P. 230 – 238.

²³ Seyersted F. Common Law of International Organizations. Leiden: MARTINUS NIJHOFF PUBLISHERS, 2008. P. 81.

2 pav. Jurisdikcijos ir teisingumo sąvokų skirtumas.

1.2.1. Kolizijos sąvoka ir jai būdingi požymiai teisinėje erdvėje

Vien tik *jurisdikcijos* sąvokos aiškinimas nėra pakankamas išsamiai analizuojant ir atskleidžiant šiame darbe aptariamąs problemas aktualumą. Norint tai padaryti, reikia suvokti ir kolizijos terminą. Žodis *kolizija (collisio)*, kaip ir žodis *jurisdikcija*, yra kilęs iš lotynų kalbos bei turi keletą reikšmių. Pagrindinės ir bendriausios reikšmės yra „susidūrimas“ ir „sukrėtimas“²⁴. Išsamiau Lietuvos kalbininkai šią sąvoką aiškina, kaip „priešingų interesų, siekimų, tikslų, nuomonių susidūrimą“²⁵. Vadinasi, mūsų nagrinėjamu atveju tai būtų įstatymų, reguliuojančių tuos pačius arba artimus visuomeninius santykius, prieštaravimas.

Anot prof. habil. dr. Alfonso Vaišvilos „*teisės norma yra kolizinė, jeigu joje suformuluota taisyklė nurodo, kaip reikia elgtis, kai viena kitai prieštarauja dvi galiojančios*

²⁴ Kuzavinis K. Lotynų – lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidyba, 2007. P. 210.

²⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. /red. Keinys S. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 320.

*teisės normos*²⁶. Kaip vieną iš pavyzdžių, jis pateikia įstatymo ir ratifikuotos tarptautinės sutarties priešpriešą, tačiau atvejai, turintys užsienio elementą, profesoriaus knygoje detaliau nenagrinėjami. Autoriaus nuomone minėtieji atvejai Lietuvos Respublikai įstojus į Europos Sąjungą tapo itin svarbūs ir reikalaujantys išsamesnės analizės, todėl vėlesnėse šio darbo dalyse jie bus nagrinėjami detaliau.

Lietuvai įsiliejus į naują politinį, teisinį ir ekonominį valstybių darinį, jos teisės sistema patyrė didžiulę transformaciją ir susidūrė su gausybe naujovių. Kadangi Lietuvos Respublika tapo kur kas didesnio darinio sudedamąja dalimi, tai teisė, analogiškai, negali būti izoliuota nuo tokių dalykų, kaip visuomeniniai reiškiniai, ekonomika, politika ir kitų svarbių valstybei gairių. Naujai atsiradę prieštaravimai ekonomikoje, politinėje ir socialinėse sferose, šiuolaikinėje visuomenėje gimdo norą, pasinaudoti atsiradusia galimybe, nukrypti nuo vienos valstybės teisėje įtvirtintų paliepimų ir pasinaudoti kitais, kitoje valstybėje įtvirtintais, kurie konkrečiais atvejais yra palankesni. Mykolo Romerio universiteto doktorantas Andrius Mamontovas savo straipsnyje analizuodamas tuos pačius teisinius santykius reguliuojančių tarptautinių sutarčių kolizijas ir jas įvardindamas kaip prieštaravimus, kuomet neįmanoma paklusti dviem skirtingomis tarptautinių sutarčių normomis numatytiems reikalavimams²⁷, akivaizdžiai patvirtina šios problemos aktualumą dabartinėje tarptautinėje teisėje. Plačiau žvelgiant ir transformuojant jo supratimą, galima teigti, jog įvardinta kolizijos samprata apima ne tik tarptautinių sutarčių, bet apskritai įvairių (pvz. įstatymų, nutarimų...) teisės aktų įvairaus pobūdžio (pvz. ankstesnio ir vėlesnio, bendrojo ir specialiojo teisės aktų...) prieštaravimus.

Išsiaiškinti teisės normų kolizijos sampratą yra svarbu ne tik siekiant suvokti, kaip paprasčiausią teisinėje terminologijoje vartojamą definiciją, tačiau ir kaip sąvoką, atspindinčią prieštaravimus tarp skirtingose valstybėse galiojančių skirtingų teisės normų, veikiančių skirtingų teisėtvarkos institucijų ir tų institucijų veiksmų bei siekių mėginant unifikuoti kolizinius santykius. Nors vieningai sutariama dėl siekio mėginti unifikuoti kolizinius santykius, bet jurisprudencijoje nėra vieningos nuomonės, kaip tai turėtų būti daroma.

Prieiti vieningą nuomonę sunkina ir tas faktas, kad kolizinės normos į rūšis gali būti klasifikuojamos pagal įvairius kriterijus (pagal sprendimo taisyklės formulavimo pobūdį, įtvirtintų taisyklių privalomumą ir t. t...²⁸). Pažymėtina, jog tik pakankamas klasifikacijos ir jos kriterijų supratimas padeda geriau suvokti kolizinės normos esmę ir tinkamai ją taikyti. Šiame darbe nagrinėjama tema yra svarbus kolizinių normų skirstymas pagal teisės sistemų

²⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. II leidimas. Vilnius: Justita, 2004. P. 290.

²⁷ Mamontovas A. Tarptautinių sutarčių kolizija ir jos kvalifikavimas remiantis bendrosios tarptautinės teisės normomis, 2009. P. 94. //

www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id=218597; prisijungimo laikas: 2010-10-16.

²⁸ Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 96-100.

pasirinkimo skaičių, todėl tik ši klasifikacija ir bus aptarta. Pagal šį skirstymą jos gali būti išskirtos į vienašales, dvišales ir mišrias.

Vienašalės kolizinės normos apima tik vienos teisės sistemos (dažniausiai teismo vietos nacionalinės teisės) taikymą. Nurodydamos vidaus teisės taikymą – jos praktiškai eliminuoja galimybę taikyti užsienio teisę. Tokiu būdu, įtvirtindamos teismo vietos teisės taikymą, vienašalės kolizinės normos iš esmės draudžia pačią koliziją.

Dvišalės kolizinės normos nurodo dviejų ir daugiau valstybių teisės taikymo galimybę. Būtent šio tipo normos ir sudaro didžiąją kolizinės teisės dalį. Kita vertus, jos nenurodo, kurios valstybės teisę reikia taikyti, o tik numato pasirinkimo galimybę (pavyzdžiui gali nurodyti, kad gali būti taikoma teisminės institucijos vietos arba kurios nors užsienio valstybės teisė). Jos gali numatyti ir daugiau kaip dviejų valstybių teisės taikymo galimybę, todėl kartais dar vadinamos daugiašalėmis.

Mišrios normos sudėtingiausios. Paprastai jos nurodo taikyti nacionalinę teisę, o pastaroji numato atvejus, kuomet galima taikyti užsienio teisę. Tokioms normoms dažniausiai trūksta išsamumo ir jos nepateikia galutinio atsakymo į klausimą, kurios valstybės teisę reikia taikyti, todėl laikomos probleminėmis.

Šiandieninėje teisinėje epochoje pagrindiniai kriterijai, einant kolizinių normų sukeliamų problemų mažinimo keliu, esti tam tikri pripažinti principai (pavyzdžiui, visuotinai sutinkama, kad bylą nagrinėjantis teismas taiko savo valstybės kolizines normas). Šie principai sudaro sąlygas tarptautiniam bendradarbiavimui bei jį skatina ir užtikrina veiksmingą teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Minėtųjų principų, nustatant taikytiną teisę, reikšmė svarbi dėl to, jog neišmanoma sukurti taisyklės kiekvienai kolizinei gyvenimo situacijai. Kita, ne mažiau svarbi, principų svarbą pažyminti problema, kad teisė dažnai nespėja žengti su besikeičiančiomis gyvenimo situacijomis ir todėl yra būtini „rėmai“, kurių ribose tie pokyčiai turi vykti. Tačiau, labai svarbu pažymėti, jog kolizinė norma yra atskira teisės normų rūšis, kuri tik nurodo materialiosios teisės sistemą, bet pačio teisinio santykio subjektų teisių ir pareigų nereguliuoja, palikdama šį darbą materialinei teisei.

Apibendrinant *kolizijos* sąvokos prasmę, teisinėje terminologijoje ji svarbi tik tiek, kiek turi sąlytį su teisės norma. Vadinasi, esminis dalykas yra suprasti kolizinės normos reikšmę. Taigi kolizinę normą, šiame darbe tiriamos temos apie tarptautinę teismų jurisdikciją prasme, galima apibūdinti, kaip vidaus arba tarptautinėje teisėje įtvirtintą taisyklę, kuria vadovaujantis nustatoma konkrečios valstybės teisė, taikytina santykiui, turinčiam užsienio elementą. Kolizinės normos iš esmės neišsprendžia kilusio ginčo, bet nurodo, kuria norma remiantis turi būti sureguliuotas visuomenis santykis. Tačiau dėl aiškinimo, kuria norma

remtis, kyla ginčas, kurį spręsti, autoriaus nuomone, būtų tikslingiausia vadovaujantis bylos ir valstybės *glaudžiausio ryšio teorija (principu)*²⁹.

1.3. Lietuvos teismų ir tarptautinių teisminių institucijų jurisdikcijų santykis

2002 m. LR Civilinio proceso kodekse 787 str. naudojamas *teismų jurisdikcijos* terminas nusako tik Lietuvos teismų nacionalinę kompetenciją, bet nereguliuoja kitų užsienio valstybių teismų kompetencijos. Todėl, kilus ginčui su užsienio elementu, viskas tampa gerokai sudėtingiau. Nėra visoms pasaulio valstybėms vieningų taisyklių, kurios reguliuotų tokių bylų paskirstymo tvarką teismams. Kiekviena valstybė, ar jų sąjunga turi savo teisminių institucijų jurisdikcijos nustatymo taisykles, kurios dažnai būna visiškai skirtingos ar net prieštaringos. Dėl to, bylai su užsienio elementu tinkamo teismo nustatymas kartais gali pareikalauti daug laiko ir finansinių sąnaudų. Be to, bylų teisminį priklausymą svarbu nustatyti ir dėl to, jog vėliau nuo tinkamo jurisdikcijos taisyklių taikymo tiesiogiai priklausys priimto sprendimo pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybėje.

Šią problemą savo darbuose yra akcentavę Vokietijos teisės mokslo atstovai. Nors šios šalies teisės doktrina turi panašią teismų jurisdikcijų (teisingumo) klasifikaciją kaip ir lietuviškoji, bet pas juos papildomai ir aiškiai išskiriama ir *tarptautinė teismų jurisdikcija*³⁰ (vok. internationale Zuständigkeit). Tarptautinė teismų jurisdikcija vokiškoje literatūroje vartojama, kaip skirtingų valstybių teismų kompetencijų atribojimas be intervencijos ir nurodymų, koks konkrečiai teismas turėtų būti kompetentingas spręsti bylą jurisdikcinės valstybės viduje.

Dr. Audrius Perkauskas išskiria dvi jurisdikcijos rūšis: *tiesioginę* ir *netiesioginę jurisdikcijas*³¹. Tačiau savo darbe jis šias sąvokas vartoja kaip bendrines, įvardindamas tiek tarptautinio civilinio proceso, tiek nacionalinio civilinio proceso veiksmus. Iš pradžių nedarydamas savo apibrėžimuose atskirties tarp tarptautinio ir nacionalinio lygmens, vėliau dr. Perkauskas, vis dėlto, tikslumo tikslais, iš jų išskiria tarptautinės jurisdikcijos rūšis kaip atskiras: *tiesioginę tarptautinę jurisdikciją* ir *netiesioginę tarptautinę jurisdikciją*.

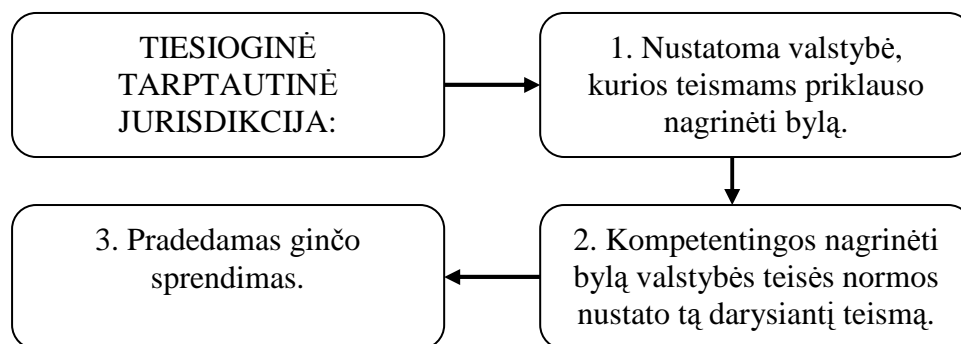
Tiesioginė tarptautinė jurisdikcija taip pat, kaip ir *teisingumo* sąvoka nacionaliniame lygmenyje, yra jurisdikcinės kompetencijos tarp teismų paskirstymas. Tačiau šiuo atveju jurisdikcinė kompetencija pirmiausiai paskirstoma tarp skirtingų valstybių teismų, ir tik

²⁹ Apie glaudžiausio ryšio teoriją išsamiau skaityti 1.3. skyriuje „Lietuvos teismų ir tarptautinių teisės saugos institucijų jurisdikcijų santykis“.

³⁰ Duursma – Keplinger H. – C., Duursma D., Chalupsky E. Europäische Insolvenzverordnung. Wien: Springer, 2002. S. 118.

³¹ Perkauskas A. Netiesioginės tarptautinės jurisdikcijos formos // Teisė. 2001, Nr. 38, P. 75.

tuomet, kai ginčų nagrinėjimai būna paskirstyti tarp atskirų valstybių, bylos pradedamos skirstyti atitinkamos valstybės teismų sistemos viduje. Taigi pirmiausiai nustatoma valstybė, kurios teismai kompetentingi spręsti ginčą, o tada pagal jos vidaus procesines normas nurodoma, kuris teismas turi jį nagrinėti.

3 pav. Tiesioginės tarptautinės jurisdikcijos įgyvendinimo planas.

Daugelyje valstybių jurisdikcijų taisyklių tinkamą įgyvendinimą kontroliuoja patys teismai *ex officio*. Tokių šalių grupei priklauso ir Lietuvos Respublika³². 2000 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarime Nr. 28 „*Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas*“ 12 punkte nurodyta, jog teismas *ex officio* privalo tikrinti, ar byla jam teisinga³³. Be to, jis savo sprendimuose turi nurodyti teisės normas ir konkrečius motyvus, kodėl, turintis užsienio elementą ginčas, yra pripažįstamas teisingu, arba ne, Lietuvos teismams. Visa procedūra apie bylų priskirtinumą, arba ne, lietuviškosioms teisminėms institucijoms, ir po jų sekančius veiksmus, yra puikiai iliustruota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartyje dėl kitos nutarties civilinėje byloje dėl kompensacijos už atšauktą skrydį³⁴. Jei byla su užsienio elementu priklauso mūsų nacionalinei teismų jurisdikcijai, turi būti nurodytos konkrečios teisės normos, kurios pagrindžia šį priskirtinumą. Jei ginčas yra neteisingas Lietuvos teismams, tuomet, teismas, į kurį buvo kreiptasi su ieškiniu, privalo atsisakyti jį priimti, o jei byla jau pradėta – palikti ieškinį nenagrinėtą ir pasiūlyti ieškovui kreiptis į užsienio valstybės teismą.

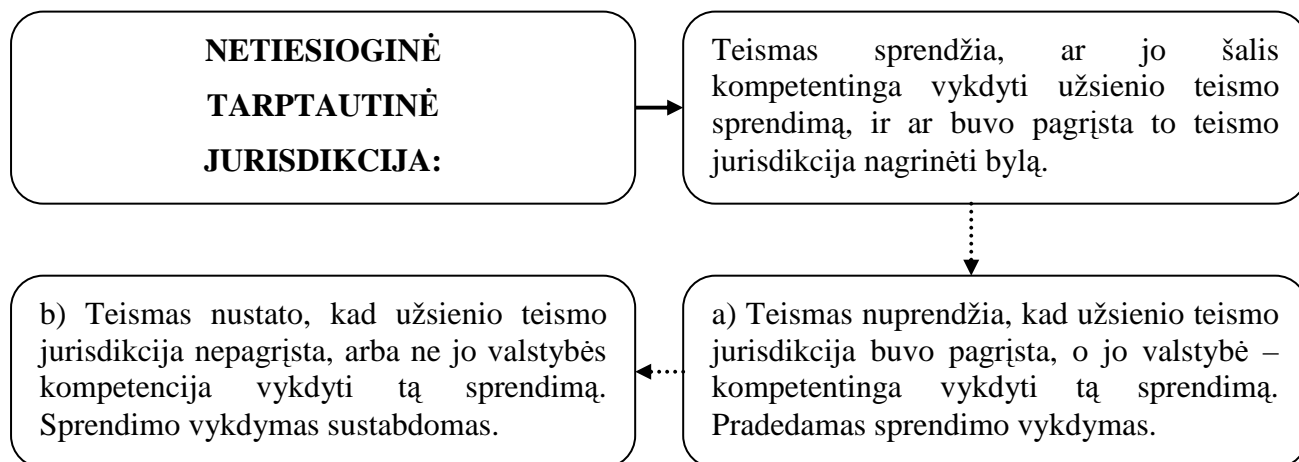
Taigi, jei *tiesioginė tarptautinė jurisdikcija* yra taisyklių grupė, kuri reguliuoja konkrečių valstybių teismų kompetencijas spręsti ginčus, tai *netiesioginė tarptautinė jurisdikcija*, anot A. Perkausko, yra užsienio teismo sprendimo pripažinimo klausimą

³² Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 552.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“ // http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26342; prisijungimo laikas: 2010-02-02.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje **M. L. V. Latvijos Respublikos bendrovė Air Baltic Corporation AS**, Nr. 3K-3-541/2009.

sprendžiančiai vietinei teisminei institucijai, nacionalinės arba tarptautinės teisės aktų suteikta, galimybė patikrinti, ar užsienio teismas buvo kompetentingas priimti sprendimą konkrečioje byloje³⁵. Vadinasi, *tiesioginė tarptautinė jurisdikcija* yra tikrinama užsienio valstybės teismų sprendimų pripažinimo procedūros metu (*netiesioginė tarptautinė jurisdikcija*).

4 pav. Netiesioginės ir tiesioginės tarptautinių jurisdikcijų santykis.

Akivaizdu, jog įsiteisėjęs teismo sprendimas sukelia teisinius padarinius teismo jurisdikcijos valstybėje. Tokia pati situacija yra ir bylose, turinčiose užsienio elementą, tik jose *conditio sine qua non*, kad sprendimą dar pripažintų užsienio valstybės, kurioje jis bus vykdomas, teismas. Kitaip tariant, užsienio valstybės teismo sprendimui, vietos teismas turi suteikti tokią pačią galią kaip ir savam. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog Lietuvos Respublikoje sprenddamas užsienio teisminės institucijos pripažinimo klausimą, teismas neturi iš naujo nagrinėti bylos ir nustatinėti tokių dalykų, kaip to sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas³⁶. Taigi toks mechanizmas Lietuvos teisinę sistemą apsaugo nuo užsienio teismų sprendimų priėmimo teisėtumo ir pagrįstumo aiškinimosi ir palengviną jų pripažinimą vykdyti Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Aiškindami tarptautinio ir vidaus teisingumų taisyklių santykį, doc. dr. Gintautas Bužinskas ir dr. Jurgita Grigienė pateikia hipotetinę nuolatinio Lietuvos gyventojų Pietų Afrikos Respublikoje (PAR) situaciją³⁷. Toje situacijoje minėtam gyventojui PAR buvo smarkiai sužalota sveikata. Tokiu atveju pagal 2002 m. LR CPK kyla prieštaravimas: ar remtis LR CPK 30 straipsnio 5 punktu, kuris nurodo, jog ieškinyms dėl žalos, padarytos sužalojus

³⁵ Perkauskas A. Netiesioginės tarptautinės jurisdikcijos formos // Teisė. 2001, Nr. 38, P. 75.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Link Technologies“ V. UAB „APM“, Nr. 3K-3-319/2002 m.

³⁷ Bužinskas G., Grigienė J. Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 32.

fizinio asmens sveikatą, gali būti pareiškiamas pagal ieškovo gyvenamąją vietą, ir kreiptis į Lietuvos Respublikos teisminę instituciją?; ar turi būti taikomas CPK 787 str., kuris teigia, kad teisingumas paskiriamas pagal prievolės atsiradimo (žalos padarymo) vietą? Kaip galima atsakymą minėti autoriai pateikia prieštaraujančių viena kitai teisės normų problemas aiškinančių principų įtvirtintas taisyklės³⁸.

Principas *lex specialis derogat legi generali*, esant normų konkurencijai pirmenybę suteikia specialiosioms teisės normoms. Šiuo atveju LR CPK 787 straipsnis bus laikomas specialiosiomis normomis ir turės viršenybę prieš CPK 30 straipsnį. Tačiau verta pažymėti, kad anksčiau galiojęs 1964 m. CPK tarptautiniams ginčams numatė valstybės vidaus teisingumo taisyklių, reglamentuojančių bylų paskirstymo tarp Lietuvos teismų, pirmenybę.

M. Šakarian nuomone, bylose su užsienio elementu teisingumą reguliuojančių teisės normų savaiminis analogijos taikymas – negalimas. Jų pritaikomumas priklauso nuo to, ar vidaus procesiniuose teisės aktuose nurodyta, jog ginčams su užsienio elementu gali būti taikomos jurisdikcijos taisyklės pagal analogiją. Jeigu šie veiksmai nenumatyti, tai, pačios savaime, minėtos taisyklės tokios galios neturi. Taip pat procesinės jurisdikcijos taisyklės, reglamentuojančios nacionalinį teisingumą, negali konkuruoti su normomis, atsakingomis už tarptautinės kompetencijos reguliavimą, nes tik pagal pastarąsias nustatoma, kurios valstybės teismas yra kompetentingas spręsti ginčą³⁹. Taigi tampa akivaizdu, kad negali būti taikomi nacionaliniame lygmenyje civilinių bylų teisingumą reguliuojantys įstatymai tiems atvejams, kai ginčas peržengia vienos valstybės teritoriją, ir tokiu būdu visiškai ignoruoti užsienio valstybės teisės sistemą. Šiuo atveju veikia 2 pavyzdyje pavaizduota jurisdikcijos sąvokos sistema.

Tačiau, kaip pažymi daktarai Bužinskas ir Grigienė, tokia nuomonė nėra vienintelė⁴⁰. Vokiečių teisės teoretikas R. Geimer teigia, jog Vokietijos įstatymų laidėjas vidaus teismų jurisdikcijos taisyklėms suteikia dvigubas funkcijas: ir teisę reguliuoti vidaus teisingumą, ir – teisingumą bylose su užsienio elementu⁴¹. Tai reiškia, kad, jei Vokietijos teismas yra kompetentingas spręsti bylą pagal vidaus taisyklės, tai jis bus kompetentingas spręsti bylą ir su užsienio elementu.

Taigi remdamiesi teisės principais, istorine ir lyginamąja teisės aktų analize, Bužinskas ir Grigienė nuolatinio Lietuvos gyventojų PAR hipotetinę situaciją sprendžia pirmenybę atiduodami 2002 m. LR CPK LIX skyriui, o ne IV, ir tokiu būdu teigdami, jog

³⁸ Ten pat.

³⁹ Шакарян М. С. Комментарий к гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. Москва: Кодекс, 2003. С. 644.

⁴⁰ Bužinskas G., Grigienė J. Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 33.

⁴¹ Geimer R. Internationales Zivilprozeßrecht. Köln: O. Schmidt, 2001. S. 287.

bylos priklausymą teismų jurisdikcijai reikia nustatyti pagal nacionalinio teisingumo nuostatas bei ginčo teiseną atiduoti spręsti Lietuvos teismams.

Vis dėlto darbo autorius nėra linkęs visiškai sutikti su minėta lietuviškosios teisės doktrinos atstovų hipotetinės situacijos sprendimo versija, todėl formuojama nuomonė, kad asmens teisės ir interesai geriausiai ginami to teismo sprendimu, kuris gali būti efektyviausiai įvykdytas. Šiuo atveju Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nutarime Nr. 28 yra pažymėjęs, jog teismas be pagrindinių teismų jurisdikcijų klausimo sprendimo principų, taip pat turi atkreipti dėmesį ir į tokius svarbius kriterijus, kaip bylos sprendimo pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybėje, jei tą sprendimą vėliau reikės ten pripažinti ir vykdyti, bei nustatymą, ar konkretaus ginčo sprendimas nepriklauso išimtinai užsienio teismo kompetencijai, ir, ar dėl to nekils grėsmės tokio sprendimo vykdymui⁴².

Dėl hipotetinės situacijos minimalaus pateiktos informacijos kiekio, sunku pateikti tikslesnius situacijos sprendimo atsakymo variantus, bet autorius yra linkęs situacijai pateikti kelias papildomas aplinkybes ir šiek tiek paanalizuoti kitokius tikėtinus atsakymus. Tarkime, kad Lietuvos piliečiui sveikata buvo sužalota: a) Pietų Afrikos Respublikoje gyvenančio jos piliečio; b) ne Lietuvos, ir ne Pietų Afrikos Respublikos piliečio, negyvenančio nei vienoje iš tų dviejų valstybių; o po sužalojimo, abiem minėtais atvejais, medicininė ir kita pagalba buvo suteikta PAR.

Pirmuoju atveju teismų jurisdikcijos klausimo sprendimą reikia pradėti nuo to, jog PAR, priešingai nei Lietuva, nėra Europos Sąjungos (ES) narė, todėl teisminės kompetencijos sprendimui negali būti taikomi ES teisės aktai. Kadangi, PAR nėra ES narė, tai reikia ieškoti kitos sprendimo galimybės ir žiūrėti, ar tarp valstybių yra dvišalė teisinės pagalbos sutartis. Šioje situacijoje tokios taip pat nėra. Padėčiai tampant komplikutesne, trečiasis žingsnis yra surasti, ar abi valstybės nėra tos pačios daugiašalės tarptautinės konvencijos, sprendžiančios teismo priklausymo klausimus, narės. Deja, bet netgi trečiosios sprendimo pakopos pritaikomumas minėtame žalos padaryme nėra įmanomas. Atsižvelgiant į susidariusias aplinkybes, ieškant efektyviausios problemos pabaigos išeities, reikia remtis bendraisiais tarptautinės teisės principais, kurie taip pat įtvirtinti ir „Amerikos Teisės“ (angl. American Law Institute (ALI)) bei „Tarptautinės Privatinės Teisės Unifikavimo“ (angl. The International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT)) Institutų, pabrėžiančių, jog turi būti

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“. 19 p. // http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26342; prisijungimo laikas: 2010-02-02.

esminis ryšys tarp ginčo ir teismo vietos valstybės⁴³. Kitaip sakant, šioje teismų jurisdikcijų kolizijoje, ieškant sprendimo atsakymo, su byla nagrinėsiančia valstybe turi vyrauti *glaudžiausio ryšio teorija (principas)*.

Apibendrinant, reikia pastebėti, kad tiek sužalojimo įvykdymo, tiek atsakovo gyvenamoji, tiek pagalbos suteikimo vietos buvo Pietų Afrikos Respublikos teritorijoje. Ginčo sąsaja su Lietuvos Respublika tik ta, jog joje yra ieškovo nuolatinė gyvenamoji vieta. Remiantis *glaudžiausio ryšio teorija*, akivaizdu, kad prioritetas turi būti teikiamas PAR. Nesvarbu, kas numatyta nacionaliuose LR ir PAR teisės aktuose, visų pirma, pagal minėtą teoriją, ginčą reikia paskirti PAR teismų kompetencijai, ir tik tuomet žiūrėti į šios valstybės vidaus teisingumo taisykles, bei pagal jas nustatinėti tolesnį bylos teisminį priklausymą.

Antruoju atveju, teismų jurisdikcijos klausimo sprendimo pradžia sutampa su pirmuoju ir reikia žiūrėti, ar sužalojimą padaręs asmuo yra ES pilietis, arba jo nuolatinė gyvenamoji vieta esti joje. Jeigu atsakymas teigiamas – jurisdikcija nustatinėjama pagal Bendrijos teisės aktus, jeigu ne – žiūrima, ar jo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybė su Lietuvos Respublika turi dvišalią teisinės pagalbos sutartį, arba, ar abi šalys yra daugiašalės jurisdikciją reguliuojančios konvencijos narės. Jeigu turi tarpusavio sutartį, arba yra konvencijos narės – teisminis priklausymas nustatomas pagal sutarčių normas. Tačiau, jei nėra nė vieno iš minėtų variantų, tuomet situacija tampa išties komplikuoata, nes vienodą teisę į jurisdikciją turi net trys valstybės: LR, PAR, ir trečioji, kurioje gyvena (ar yra jos pilietis) atsakovas. Taigi LR byla gali būti priskirtina dėl ieškovo nuolatinės gyvenamosios vietos, PAR – dėl žalos padarymo vietos, o trečiajai valstybei – dėl atsakovo gyvenamosios vietos. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į vienodą visų trijų valstybių galimybę priimti spęsti ginčą, šią trišalę teismų jurisdikcijų koliziją protingiausia būtų priskirti tai jurisdikcijai, kurios procesinė teisė būtų naudingiausia nukentėjusiajam: mažiausios procesinės sąnaudos, trumpiausias bylinėjimosi laikas, tikėtinas palankiausias teismo sprendimas (*parankiausia taikytina teisė*), galimybė efektyviausiai užtikrinti sprendimo vykdymą.

Mūsų teisės sistemai vystantis pagal vakarietišką demokratinę teisinę valstybės modelį bei tebetrukstant bylų su užsienio elementu nagrinėjimo praktikos, neretai, su kitomis valstybėmis sprendžiant klausimą dėl tos pačios bylos teisminės jurisdikcijos priskirtinumo, pasitaiko teisės normų kolizijų. Prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila teisės normų koliziją apibrėžia, kaip viena kitai prieštaraujančių teisės normų to paties visuomeninio santykio

⁴³ Principles of Transnational Civil Procedure. Washington, Rome: Cambridge University Press, 2004. // http://assets.cambridge.org/97805218/55013/frontmatter/9780521855013_frontmatter.pdf; prisijungimo laikas: 2010-03-01.

reguliavimą⁴⁴. Tarptautinės teisės lygmenyje kiekviena tokia norma turi savo vietą ir reguliavimo sritį.

Lietuvos Respublikos atveju kartais būna, kad viena kitai prieštarauja visos trys teisinės sistemos: nacionalinė, ES, ir tarptautinė. Tokius reiškinius (pvz. Europos Sąjungos vietą tarptautinėje teisėje, ES sutarčių ir tarptautinių sutarčių santykį, Bendrijos ryšį su jos narėmis ir kt...) savo darbe visapusiškai nagrinėja Trevor Hartley⁴⁵. Visos trys teisės sistemos ne visada vienodai spėja su besikeičiančiais visuomeniniais santykiais, todėl susidaro situacijos, kai tie patys santykiai skirtingų teisės sistemų būna sureguliuoti kardinaliai skirtingai.

Visgi, tarptautinę kompetenciją, apibrėžiančią užsienio valstybių teismų vienų su kitais santykius, reikia aiškiai atskirti nuo vidaus jurisdikcinių normų, kurios taikomos skirstant bylas tarp vienos valstybės teismų. Todėl kartais valstybėms yra tikslingiausia susilaikyti nuo savo vidaus teisės į jurisdikciją spręsti bylą, ir bylos priskirtinumo klausimo nustatymą palikti tarptautinės teisės taisyklėms ir principams, kad būtų pasiektas teisingiausias, racionaliausias ir priimtinausias teisminės jurisdikcijos priskyrimo sprendimas.

1.4. Teismų jurisdikcijų nustatymo kriterijai ir jų problemos

Kiekviena valstybė laisvai apibrėžia savo teismų ir kitų institucijų kompetenciją. Dar 1927 metais Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo „*Lotus*“ byloje buvo akcentuota, jog valstybės gali nustatyti tam tikras bylas išimtinai priskirti savo teismų jurisdikcijai⁴⁶. Tačiau toje pačioje byloje buvo pasakyta, kad valstybės taip pat gali nustatyti kategorijas bylų, nepriskirtinų savo teismams. Vienintelio dalyko, kurio jie negali spręsti – tai svetimų teismų kompetencijų.

Pasaulinėje praktikoje skirtingose šalyse susiklostė daugybė kriterijų, kuriais remiantis tų valstybių teismams suteikiama teisė nagrinėti bylas, turinčias tarptautinį elementą. Minėtų kriterijų pagrindu išskiriamos trys svarbiausios teisingumo nustatymo sistemos:

- a) romėniškoji;
- b) vokiškoji;
- c) bendrosios teisės.

⁴⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. II leidimas. Vilnius: Justita, 2004. P. 290.

⁴⁵ Capps P., Evans M., Konstadinidis S. Asserting Jurisdiction: International and European Legal Approaches. Portland: Hart Publishing, 2003. P. 65-81.

⁴⁶ The Case of S. S. “*Lotus*” (France v. Turkey) (1927). P. C. I. J. //

http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927.09.07_lotus/; prisijungimo laikas: 2010-03-03.

Romėniškiosios sistemos tradicijų tęsėja nuo 1789 metų Revoliucijos yra Prancūzija⁴⁷ bei valstybės (pvz. Ispanija, Portugalija...), vėliau perėmusios 1804 metų Napoleono ir 1806 metų Prancūzijos civilinio proceso kodeksų idėjas. Šios sistemos skiriamasis bruožas yra tarptautinių privatinų ginčų nagrinėjimo kompetencijos nacionaliniams teismams suteikimas pagal pilietybės kriterijų. Paskutiniojoje, 2004 metų, Prancūzijos civilinio kodekso redakcijoje parašyta, jog „*užsienietis, net jei ir negyvena Prancūzijoje, gali stoti prieš Prancūzijos teismus dėl ginčo, kilusio iš sutarties, sudarytos Prancūzijoje tarp jo ir Prancūzijos piliečio; jis taip pat gali stoti prieš Prancūzijos teismus dėl ginčo, kilusio iš sutarties, sudarytos užsienio šalyje tarp jo ir Prancūzijos piliečio*“⁴⁸. To paties kodekso 15 straipsnyje norodyta, kad užsieniečiai taip pat gali iškviesti Prancūzijos piliečius stoti prieš Prancūzijos teismą, dėl ginčų, kilusių iš užsienio ir Prancūzijos piliečių sudarytų sutarčių užsienio valstybėje. Kitaip sakant, beveik visais atvejais Prancūzijos teismai turi teisę nagrinėti savo piliečių ginčus.

Tęsiant pradėtą idėją, reikia paminėti, kad pilietybės kriterijus atsirado ir tarptautinėje erdvėje pradėtas taikyti asmens civiliniam teisiniam statusui nustatyti. Asmens teisinis subjektiškumas ir kiti teisiniai santykiai tarptautinėje privatinėje teisėje yra nustatomi pagal pilietybę arba nuolatinę gyvenamąją vietą. Kartais pasitaiko išimčių, kai būna naudojamas kraujo ryšys, gimimo vieta ar kiti mažiau įprasti kriterijai⁴⁹, bet šiais laikais su jais susiduriama ypač retai.

Reikia pažymėti, jog dėl pilietybės kriterijaus dominavimo, teismų praktikoje kyla daug problemų. Pavyzdine galėtume pateikti hipotetinę situaciją, kai Lietuvoje įsteigta siūvykla, savo gamybą vykdanči Lietuvos Respublikoje, nusprendžia įkurti filialą Australijoje ir jam vadovauti paskiria Prancūzijos pilietį, gyvenantį Kinijoje. Akivaizdu, jog pagal analizuojamą kriterijų, kilus konfliktui dėl prancūzo veiklos, jis pats, arba Lietuvos įmonės verslo partneriai, galėtų kreiptis ir bylinėtis Prancūzijos teisme. Nors tokia galimybė nestandartinė, bet Prancūzijos Respublikos teisminė praktika rodo, kad kartais taip atsitinka. Tam, kad tokių kuriozų būtų išvengta, tiems žmonėms, kurie turi ryšių su asmenimis, susijusiais su Prancūzija, iš anksto reikia pasirašyti susitarimą dėl teismų jurisdikcijos nustatymo vietos.

Antroji, svarbiausių teisingumo sistemų sąrašė, yra vokiškoji teismų kompetencijos nustatymo sistema. Jos atstovės yra Vokietija, Austrija, Šveicarija, Rusija, Japonija bei

⁴⁷ Elliott C., Jeanpierre E., Vernon C. French legal system. Second edition. Dorchester: Henry Ling Ltd, 2006. P. 1.

⁴⁸ Civil Code of France (Dernier texte modificateur : ordonnance n° 2004-164 du 20 Feb. 2004) 14 art. // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes/traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTER_I-OF_THE_ENJOYMENT; prisijungimo laikas: 2010-04-02.

⁴⁹ Gracia J. J. E. Surviving race ethnicity and nationality: A Challenge for the Twenty-first Century. Lanham, Maryland: ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, 2005. P. 15.

nemažai kitų Europos Bendrijos ir Azijos narių. Šios sistemos skiriamasis bruožas, jog teismų jurisdikcinis priklausymas nustatomas pagal atsakovo gyvenamosios vietos (*forum domicile principo*) kriterijų. Taisyklės esmė yra galimybė vidaus teritorines teismų jurisdikcijų nustatymo taisykles taikyti ir byloms su užsienio elementu. Kitaip sakant, visuose ginčiuose, kai atsakovo gyvenamoji vieta yra Vokietijoje, galima pareikšti ieškinį Vokietijos teismuose. Naujausia, nuo 2010 metų liepos galiojanti, Vokietijos civilinio proceso kodekso redakcija įtvirtina, kad „*teismas gali nagrinėti visus ieškinius, kurie jam priskiriami pagal bendrąją teismų jurisdikciją, jei tie ieškiniai nepriklauso kitam teismui pagal išimtinę kompetenciją...*, o bendroji teismų jurisdikcija nustatoma pagal atsakovo gyvenamąją vietą.“⁵⁰ Tuo tarpu Austrijos civilinio proceso kodeksas įtvirtina, kad „*bendroji teismų jurisdikcija nustatoma pagal atsakovo gyvenamąją vietą. Asmens gyvenamąją vietą laikoma ta, kurioje jis registruotas, arba iš aplinkybių galima nustatyti, jog tikrai ten gyvena.*“⁵¹ Juridiniams asmenims ieškiniai gali būti pareiškiami pagal valdymo organo buvimo vietą.

Trečiosios, bendrosios teisės (angl. common law), sistemos tradicijų tęsėjos yra anglų (Anglija, Airija) ir amerikiečių (Jungtinės Amerikos Valstijos) teisinės bazės. Šios sistemos pagrindinis teismų jurisdikcijos nustatymo kriterijus yra faktinė atsakovo (fizinio asmens) buvimo vieta ir galimybė tinkamai įteikti šaukimą teismo valstybės teritorijoje. Kitaip tariant, nebūtina, jog asmuo nuolatos gyventų šalyje, užtenka trumpalaikio jo buvimo, per kurį galima įteikti šaukimą. Dr. Bužinskas, kaip pavyzdinę, pateikia „*Maharanees of Baroda v. Wildenstein (1972)*“ bylą. Jos fabula, jog Indijos princesė, gyvenanti Prancūzijoje, iškėlė bylą Anglijoje, asmeniui, gyvenančiam Prancūzijoje. Atsakovui šaukimas buvo įteiktas, kai jis atvyko į vienos dienos lenktynes Anglijoje. Nors asmuo ir prieštaravo, bet Apeliacinis teismas nusprendė, jog viskas buvo atlikta tinkamai ir Anglijos teismai buvo kompetentingi spręsti ginčą⁵². Vadinasi, užtenka užsieniečiui, pravažiuojančiam Angliją, ir nei jam, nei bylai, neturintiems jokie faktinio ryšio su šia valstybe, tik įteikti teismo šaukimą, kad ginčas patektų į Anglijos teismų jurisdikciją. Jei nepavyksta įteikti šaukimo, tuomet joks bylos nagrinėjimas negali būt pradėtas.

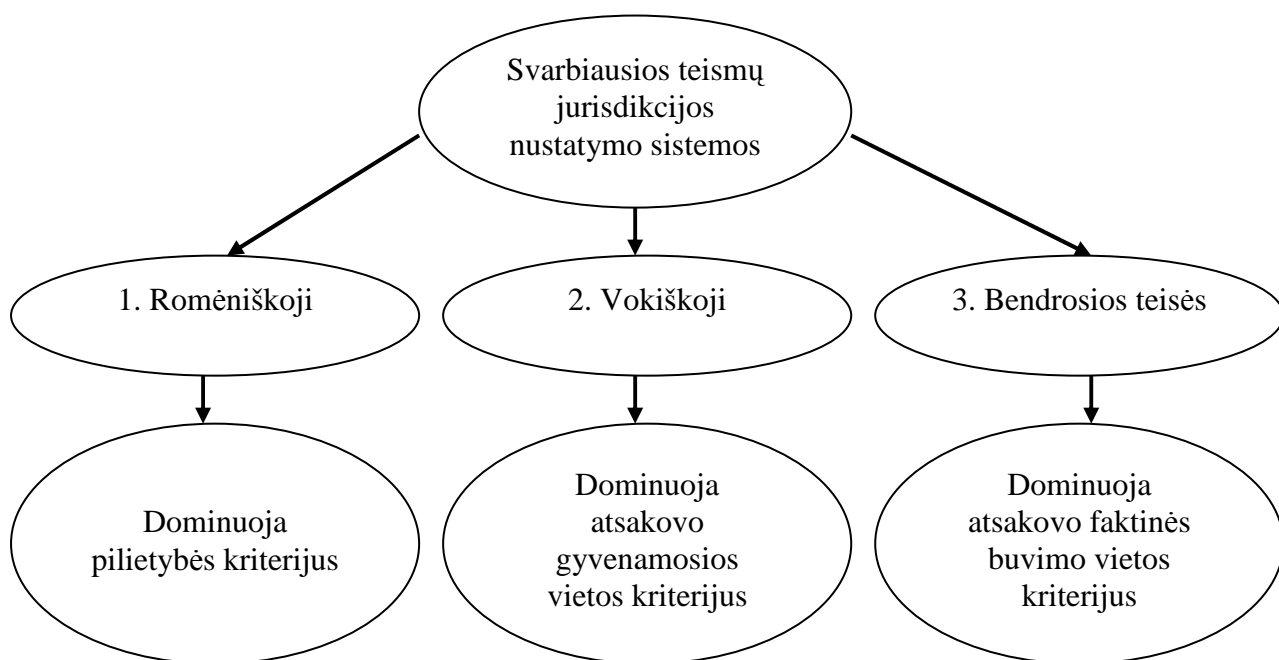
Tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) ši taisyklė nebetaikoma ir laikoma atgyvenusia. Kaip pastebi amerikietiškosios teisės doktrinos atstovai, dėl būtinumo spręsti „*valstijos-teismų jurisdikcijos*“ problemas ir vystyti nelanksčius teismo priskyrimo principus, JAV Aukščiausiasis Teismas 1945 metais byloje „*International Shoe Co v. State of Wasington*“ padarė lūžį ir šioje taisyklėje, pareiškęs, jog valstijos teismo jurisdikcijai bylos turi

⁵⁰ Bundesrepublik Deutschland Zivilprozessordnung (zuletzt geändert durch Gesetz vom 24.09.2009 (BGBl. I S. 3145) m.W.v. 30.09.2009). 12, 13 art. // <http://dejure.org/gesetze/ZPO>; prisijungimo laikas: 2010-07-02.

⁵¹ Republik Österreich Zivilprozessordnung. 66 art. // <http://www.ris.bka.gv.at/bundesrecht/>; prisijungimo laikas: 2010-04-07.

⁵² Bužinskas G., Grigienė J. Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 53.

būti priskiriamos racionaliau, kai yra kriterijai, paremti minimaliais kontaktais su valstija, kurios teismas nagrinėja bylą⁵³.

5 pav. **Reikšmingiausios teismų jurisdikcijų nustatymo sistemos ir jų svarbiausi kriterijai.**

Apibendrinant pažymėtina, kad aprašyti teismų jurisdikcijų nustatymo kriterijai: pilietybės, atsakovo gyvenamosios vietos ir atsakovo (fizinio asmens) faktinės buvimo vietos nėra absoliutūs. Skirtingose tos pačios sistemos valstybėse galioja ne visai identiškas teismų kompetencijos nustatymo kriterijų įgyvendinimas, tačiau, minėti kriterijai yra duominuojantys, ir įtvirtinti kiti alternatyvūs kriterijai vaidina žymiai mažiau reikšmingą, pagalbinę rolę.

1.5. Teismų jurisdikcijų reglamentavimas bylose su užsienio elementu

Kiekviena valstybė nustato bendrąją savo teismų kompetenciją, kuri taikoma standartinėms be užsienio elemento byloms. Tačiau beveik visose šiuolaikinėse moderniose teisinėse sistemose tokia kompetencija nustatoma ir byloms, turinčioms užsienio elementą. Minėta kompetencija nustatoma tiek nacionalinės, tiek tarptautinės teisės normomis.

⁵³ Teply L. L., Whitten R. U., McLaughlin D. F. Cases, text, and problems on civil procedure. Second edition. New York: William S. Hein & Co, 2002. P. 224.

1.5.1. Nacionalinės teisės normos, reglamentuojančios teismų jurisdikciją

Lietuvos teisingumo taisyklės įtvirtina Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 2002 metų kodekso normos yra naujas teisinės evoliucijos etapas Lietuvai mėginant integruotis į tarptautinės privatinės teisės globalią erdvę. Šio kodekso LIX skyriuje įrašyti tokie bylų, turinčių užsienio elementą Lietuvos teismų jurisdikcijos kriterijai:

- šalių pilietybė;
- šalių nuolatinė gyvenamoji vieta;
- ieškinio įteikimo metu, atsakovo buvimas Lietuvoje;
- nekilnojamojo daikto buvimo vieta;
- atsakovo gyvenamoji vieta;
- atsakovo turto ar turtinių teisių buvimo vieta;
- prievolės atsiradimo arba įvykdymo vieta;
- palikimo atsiradimo vieta;
- daikto, kuris yra ginčo dalykas, buvimo vieta.

Šis kriterijų sąrašas nėra baigtinis. 2002 m. LR CPK 780 straipsnis nurodo, jog kodekso VII dalies nuostatos netaikomos, jei atitinkami santykiai yra sureguliuoti tarptautinėmis sutartimis, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika. Dar daugiau, „CPK 22 straipsnio 1 dalis įtvirtina *visuotinį ginčų dėl teisės priskirtinumą teismui*.“⁵⁴ Pagal šį straipsnį bylos Lietuvos teismams gali būti priskirtos pagal kitus specialius įstatymus, kurie reguliuoja specifinius santykius ir iš jų atsirandančius teismų jurisdikcijos kriterijus⁵⁵.

Tokiais teisės aktais yra įtvirtinti visiškai nauji teismų kompetencijų nustatymo kriterijai. Siekiant geriau susipažinti su įvykusiais teisinės evoliucijos pokyčiais, autoriaus nuomone, tikslinga apžvelgti anksčiau galiojusias 1964 metų CPK nuostatas, nes anksčiau tik šis teisės aktas nurodinėjo, kaip reikia taikyti teisminės jurisdikcijos nuostatas bylose, turinčiose užsienio elementą. Pagal senąjį kodeksą nebuvo vadovaujamosi specialiomis taisyklėmis ar kitais papildomais teismų jurisdikcijos priskirtinumo kriterijais. Teisingumo neiškumai buvo šalinami, remiantis vidaus taisyklėmis. Jos byloms su užsienio elementu numatė šiuos kriterijus pagal⁵⁶:

- atsakovo gyvenamąją vietą (137 str.);
- juridinio asmens organo buveinę (137 str.);

⁵⁴ Driukas A. Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 135.

⁵⁵ Pvz. Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (su paskutiniais pakeitimais 2010 m. sausio 19 d.). 3 str. // Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598.

⁵⁶ 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (1999 rugsėjo 21 d. ketvirtas leidimas). // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1015.

- turto buvimo vietą (138 str.);
- filialo buvimo vietą (138 str.);
- laivo buvimo vietą ar įregistravimo uostą (138 str.);
- sutarties vykdymo vietą (138 str.);
- žalos padarymo vietą (138 str.);

Lyginant naujojo ir senojo kodeksų teismų jurisdikcijų nustatymo kriterijus, galima konstatuoti, jog kai kurie (juridinio asmens organo buveinė, filialo buvimo vieta...) kriterijai išnyko, o kai kurie (pilietybė, nuolatinė gyvenamoji vieta...) – atsirado. Pokyčiai akivaizdūs ir juos lemia tarptautinėje erdvėje besikeičiantys Lietuvos piliečių santykiai ir tų santykių dėka atsirandantys nauji poreikiai. Tačiau nepaisant lietuviškojoje teisinėje sistemoje vykstančių evoliucinių permainų ir įsigaliojusių naujų kodeksų, daugelis fundamentalių tarptautinės privatinės teisės nustatytų kriterijų išliko.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-1003/2003 yra atkartojęs savo ankstesnius sprendimus, padarytus galiojant senajam CPK, ir pakartojęs būtinumą užtikrinti sprendimo pripažinimą jo vykdymo (užsienio) valstybėje, bei įsitikinti, ar ginčas tikrai nepriklauso išimtinai užsienio teismo jurisdikcijai⁵⁷. Tad teismų praktika šiais klausimais išliko panaši.

Apibendrinant galima pasakyti, kad fundamentalūs tarptautinės teismų jurisdikcijų nustatymo reikalavimai laiko beveik neįtakojami.

1.5.2. Tarptautinės teisės normos, reguliuojančios teismų jurisdikciją

Teismų jurisdikcijos nustatymo taisyklės yra nurodytos ne tik vidaus teisės aktuose, bet ir tarptautinėse sutartyse, kurių dalyvė Lietuvos Respublika. Lietuva yra sudariusi vieną trišalę ir vienuoliką dvišalių teisinės pagalbos sutarčių su šiomis šalimis: trišalę su Latvija ir Estija⁵⁸; dvišales su Armėnija⁵⁹; Azerbaidžianu⁶⁰; Baltarusija⁶¹; JAV (tik dėl teisinių santykių baudžiamosiose bylose)⁶²; Kazachstanu⁶³; Lenkija⁶⁴; Moldova⁶⁵; Rusija⁶⁶; Turkija⁶⁷; Ukraina⁶⁸;

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje N. Gillis p. V. Ivanov, Nr. 3K-3-1003/2003.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių // Valstybės žinios. 1994, Nr. 28-492.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos ir Armėnijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 2005, Nr. 7-187.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos ir Azerbaidžano Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 2002, Nr. 75-3210.

⁶¹ Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1994, Nr. 43-779.

⁶² Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės sutartis dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1998, Nr. 59-1660.

Uzbekistanu⁶⁹. Taip pat yra ratifikavusi tam tikras daugiašales konvencijas, kurios reglamentuoja atitinkamus teismų jurisdikcijų klausimus⁷⁰.

„Jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai... taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos“⁷¹. Kitaip sakant, jei Lietuva yra sudariusi tarptautinę sutartį, kuri apibrėžia teismų jurisdikcijas, tai bus taikomos sutarties nuostatos. Nors pastaruoju metu lietuviškojoje teisės doktrinoje kyla daug ginčų ir diskusijų apie neratifikuotų tarptautinių sutarčių vaidmenį teisės aktų hierarchijoje ir jų įtaką nacionalinei teisei, bet, autoriaus nuomone, tai nėra šio rašto darbo nagrinėjimo objektas ir plačiau jis nagrinėjamas nebus.

Svarbu pažymėti, jog minėtose Lietuvos tarptautinėse sutartyse nustatytos gana painios jurisdikcijos taisyklės. Bendrų kriterijų, išskyrus atsakovo gyvenamąją vietą, pagal kuriuos nustatomas teisminis priklausymas, paprastai nėra. Dažniausiai dvišalėse tarptautinės teisinės pagalbos sutartyse jurisdikcijos klausimai aptariami pagal konkrečias ginčų kategorijas. Kaip pavyzdį galime paminėti Lietuvos ir Lenkijos sutartį, kurios atskiruose straipsniuose konkrečiai nurodytos tokių bylų, kaip fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu (21 str.); fizinio asmens paskelbimo mirusiu (24 str.); santuokos nutraukimo ar pripažinimo negaliojančia (27 str.)... teismo priskirtinumo taisyklės⁷². Taigi teismų kompetencijos nustatymo taisyklės, minėtose sutartyse, yra pakankamai sudėtingos ir dėl to teismams kartais kyla sunkumų jas taikant. Vienas geriausių pavyzdžių, iliustruojančių minėtus sunkumus, buvo Panevėžio apygardos teismo sprendimas, kuriame jis iš atsakovo -

⁶³ Lietuvos Respublikos ir Kazachstano Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1998, Nr. 51-1399.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos, darbo ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1994, Nr. 14-234.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos ir Moldovos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1995, Nr. 19-440.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1994, Nr. 13-296.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos teisinio ir teismo bendradarbiavimo komercinėse ir civilinėse bylose sutartis // Valstybės žinios. 1996, Nr. 18-464.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos ir Ukrainos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1994, Nr. 91-1767.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos ir Uzbekistano Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1997, Nr. 101-2552.

⁷⁰ Pvz. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR) // Valstybės žinios. 1998, Nr. 107-2932; Konvencija dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje // Valstybės žinios. 2000, Nr. 44-1252.

⁷¹ Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymas (su visais pakeitimais). 11 str. 2 d. // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.

⁷² Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos, darbo ir baudžiamosiose bylose. // Valstybės žinios. 1994, Nr. 14-234.

Baltarusijos įmonės „Ellada“ - priteisė nuostolių atlyginimą, nenurodęs, koku pagrindu byla priskirtina Lietuvos teismų jurisdikcijai⁷³.

Šalims sunkumų kyla ir taikant konvencijų taisykles. Štai, pagal 1995 m. UNIDROIT Romos konvenciją dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų, ieškiniai dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų priklauso objektų buvimo valstybės teismų kompetencijai. Tačiau šalims paliekama teisė susitarti dėl ginčo teismo priklausymo⁷⁴. Vykstant susitarimo procedūroms valstybės ne visada objektyviai ir sąžiningai vertina situaciją, tad kartais tokios derybos dėl teismų kompetencijos priskirtinumo, būna įtemptos ir trunka pakankamai ilgai.

Apibendrinant pasakytina, jog nepaisant paminėtų trūkumų ir kartais pasitaikančių sunkumų, tarptautinių sutarčių pasirašymas yra geriausias būdas spręsti valstybių teismų jurisdikcijų klausimus, siekiant išvengti dvišalių ar daugiašalių teismų kompetencijų konfliktų.

1.5.3. Europos Sąjungos teisės aktai, reguliuojantys teismų jurisdikciją

Teismų kompetencijos nustatymo kriterijų reguliavimas istorijos eigoje kinta atsižvelgiant į besikeičiančią valstybių teisinę padėtį ir žmonių santykius. Kaip pavyzdį paminėsime LR tapimą Europos Sąjungos nare: Lietuvai įsiliejus į Europos Bendriją, jos ir kitų Bendrijos narių teismų jurisdikciniai santykiai tapo pavaldūs Sąjungos teisės normoms (nuo 2004 m. gegužės 1 d.), nepaisant to, ar tarp valstybių yra pasirašyta teisinės pagalbos sutartis. Akivaizdi situacija, kai po Lietuvos, Latvijos ir Estijos tapimo ES narėmis – jų pasirašyta teisinės pagalbos sutartis nustojo galioti ta apimtimi, kuri reglamentuojama Bendrijos teisės aktais. Apskritai, kaip pažymi prof. habil dr. V. Nekrošius – „galima daryti prielaidą, kad einama ES teismų sistemos, kur valstybių narių teismai bus traktuojami kaip autonominės vienos ES teismų sistemos dalys, sukūrimo link⁷⁵“.

Vienas pirmųjų dokumentų, Europos Sąjungos rėmuose unifikuojančių teismų jurisdikcijų koliziją, buvo jau 1968 metais priimta Briuselio konvencija dėl jurisdikcijų ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo⁷⁶. Vėliau Europos Teisingumo Teismui (ETT) buvo suteikta teisė aiškinti šios konvencijos nuostatas. Siekiant tęsti pradėtą darbą ir dar labiau pagerinti bendradarbiavimą tarp Europos laisvosios prekybos asociacijos narių (ELPA) (angl. European Free Trade Association (EFTA)), 1988 metais buvo

⁷³ Panevėžio apygardos teismo 1995 m. gruodžio 21 d. sprendimas civilinėje byloje AB „Panevėžio muilas“ v. Mažoji įmonė „ELLADA“, Nr. 3-30/1995.

⁷⁴ UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects. Rome, 1995. 8 str. // <http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/1995culturalproperty-e.htm>; prisijungimo laikas: 2010–05–12.

⁷⁵ Nekrošius V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 21.

⁷⁶ Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters. Brussel. 1968. // <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/brux-idx.htm>; prisijungimo laikas: 2010–05–14.

priimta Lugano konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo⁷⁷. Ji iš esmės atkartojė 1968 metų Briuselio konvencijos nuostatas, tačiau 1988 metų sutartis reguliuoja santykius ne tik tarp ES asmenų, bet ir jų santykius su ELPA piliečiais.

Nuo 1999 metų įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai, iškilo galimybė teismų bendradarbiavimą reguliuoti Bendrijos teisės aktais: reglamentais, direktyvomis, sprendimais. Atsiradus tokiai galimybei, ilgai veiksmų laukti nereikėjo ir praėjus 5 mėnesiams po sutarties įsigaliojimo Suomijoje, Tampere mieste, Europos Taryba sušaukė neeilinį susirinkimą, kuriame buvo iškeltas tikslas sukurti vieningą Europos teisingumo sistemą, suteikiančią žmonėms galimybę kreiptis į teismines institucijas bet kurioje Europos Sąjungos valstybėje⁷⁸. Pirmas žingsnis tai darant, buvo žengtas priimant reglamentus (EB) Nr. 44/2001 *dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo* (Briuselis I), ir (EB) Nr. 1347/2000 *dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo ir vykdymo* (Briuselis II). Abu reglamentai įsigaliojo nuo 2001 metų kovo 1 dienos.

Kadangi pagal Europos Bendrijos steigimo sutartį reglamentai apibūdinami, kaip taikomais visuotinai, privalomais visa apimtimi visose valstybėse narėse⁷⁹, tai valstybių narių valdžios institucijos ar privatūs asmenys negali jų nesilaikyti⁸⁰. Siekdama atitikti šias nuostatas Lietuva, tapusi ES nare ir reaguodama į pasikeitusias aplinkybes, savo CPK papildė priedu, kuriame nurodyti Europos Sąjungos teisės aktai⁸¹. Pažymėtina, kad dabar jau reglamentas Briuselis II yra panaikintas reglamento (EB) Nr. 2201/2003 *dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo* (įsigaliojo nuo 2005 metų gegužės 1 d.). Tačiau dėl ribotos magistrinio darbo apimties bus analizuojamas tik 44/2001 reglamentas⁸².

Reglamento 44/2001 taikymo sritis pagal objektą apibrėžta 1 straipsnyje, kuriame teigiama, jog jis taikomas civilinėms ir komercinėms byloms, nesvarbu kokia teiseną, arba kokiam teisme ji turi būti nagrinėjama. Be to dėl Europos Teisingumo Teismo praktikoje

⁷⁷ CONVENTION of 16 September 1988 on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters. Lugano, 1988. // <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/lug-idx.htm>; prisijungimo laikas: 2010-01-22.

⁷⁸ Krieken P. J. v. The Migration Acquis Handbook. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2001. P. 151 - 156.

⁷⁹ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. Maastrichtas, 1992. 249 str. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007; Prisijungimo laikas: 2010-05-20.

⁸⁰ Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 104.

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1, 42, 62, 801, 803 straipsnių pakeitimo ir papildymo, LX skyriaus ketvirtojo, penktojo ir šeštojo skirsnių pavadinimų pakeitimo, LX skyriaus papildymo septintuoju skirsniu ir kodekso papildymo priedu įstatymas. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 72-2494.

⁸² Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo // L 012 , 16/01/2001.

suformuluotų Europos Sąjungos tiesioginio veikimo ir viršenybės principų, minėtas LR CPK pataisų įstatymas⁸³ buvo priimtas visiškai be reikalo ir be jokio pagrindo.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog reglamentuose įtvirtinta teismų jurisdikcijų nustatymo sistema yra aiškiai išdėstyta, efektyvi ir maksimaliai užkertinti galimybę ginčo šalims piktnaudžiauti bylos priskirtinumu. Taip pat akivaizdu, kad dėl savo aiškumo ir ETT suformuotos praktikos⁸⁴, šiems reglamentams visiškai nebūtinai inkorporavimas į valstybių narių nacionalines teisės sistemas.

⁸³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1, 42, 62, 801, 803 straipsnių pakeitimo ir papildymo, LX skyriaus ketvirtojo, penktojo ir šeštojo skirsnių pavadinimų pakeitimo, LX skyriaus papildymo septintuoju skirsniu ir kodekso papildymo priedu įstatymas. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 72-2494.

⁸⁴ Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen case (1963). E. C. J. // C - 26-62. // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61962J0026:EN:NOT>; prisijungimo laikas: 2010-05-25.

2. PAGRINDINĖS TEISMŲ JURISDIKCIJŲ PROBLEMOS BYLOSE SU UŽSIENIO ELEMENTU

Bylų su užsienio elementu teismų jurisdikcijų priskyrimas pasižymi sistemų ir kriterijų įvairove. Dažniausiai, kiekviena valstybė pačiu geriausiu priskirtinumo būdu laiko tą, kuriuo ji ir remiasi. Todėl labai svarbu, jog kiekvienos valstybės teismų jurisdikcijos nustatymo taisyklės garantuotų, kad nebus pažeidžiama teisė kreiptis į teisingą ir nešališką teismą pagal teisingumo, protingumo, sąžiningumo ir teisėtų lūkesčių principus. Vadinasi, yra būtina aiškiai apibrėžti valstybės teismų kompetenciją ir tokiu būdu būsimiems bylų dalyviams sudaryti galimybę ją iš anksto žinoti. Tačiau kartais apibrėžti kompetenciją esti nepaprastai sunku. Vienas naujausių šio teiginio įrodymų yra Europos Žmogaus Teisių Teisme spęsta Cudak prieš Lietuvą byla, kurioje keltas valstybės imuniteto ir teismų jurisdikcijos santykis⁸⁵. Teismas savo sprendime pažymėjo, kad jei valstybės imuniteto principo taikymas riboja teisę kreiptis į teismą (daro jį nekompetentingą spręsti ginčą), būtina įvertinti, ar pagal bylos aplinkybes toks ribojimas yra pagrįstas ir, ar jis tikrai turi būti taikomas.

Kita vertus, kas vienose valstybėse laikoma tinkamais pagrindais, tas kitose gali pasirodyti visiškai nepagrįstais. Tokia situacija pakankamai dažnai susiklosto tarp JAV ir Europos valstybių.

Vienas fundamentaliausių tarptautinės privatinės teisės kriterijų, padedančių nustatyti jurisdikcinę kompetenciją yra jurisdikcijos taisyklių nuspėjamumas (angl. jurisdiction predictability)⁸⁶. Juo remiantis valstybė turi nusistatyti, ar tikrai jos institucijos teisingos nagrinėti ginčą. Nusistatymo rezultatas privalo būti kuo tikslesnės ir aiškesnės taisyklės, kad būsimoms bylos šalims būtų kaip įmanoma paprasčiau suprasti tos šalies teismų kompetencijos ribas. Todėl svarbu numatyti ir įvertinti bylose su užsienio elementu galiojančių jurisdikcijų priskirtinumo taisyklių problemas. Taip pat aktualu išryškinti Lietuvos teismų praktikos stygių, susijusių su minėtų problemų sprendimu.

Apibendrinant reikia pastebėti, jog tinkamai akcentuoti ir išskirti analizuojamo reiškinių netobulumus, galima tik atidžiai sekant tarptautinės teisės, sukuriančias nevienodumus, dogmas.

⁸⁵ Case of Cudak v. Lithuania (2010). E. C. H. R. // 15869/02. //

<http://www.tm.lt/dok/CUDAK%20v.%20LITHUANIA.pdf>; prisijungimo laikas: 2010–12–12.

⁸⁶ Gillies L. E. Electronic Commerce and International Private Law. A Study of Electronic Consumer Contracts. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2008. P. 43.

2.1. Lygiagreto teismo proceso egzistavimas

Tarptautinėje privatinėje teisėje dažna yra materialiosios bei proceso teisės atribojimo problema. Labiausiai joje paplitęs sprendimo būdas yra *lex fori* principas, įtvirtinantis bylai taikytiną teisę pagal jos nagrinėjimo vietą⁸⁷. Tai lemia, jog kiekvienoje valstybėje materialioji ir proceso teisės atskiriamos remiantis skirtingais kriterijais. Kadangi pasaulyje šiuo metu yra daugiau negu du šimtai teisės sistemų, tai tas skirtingumas kartais sukelia labai rimtus teismų jurisdikcijų nustatymo konfliktus. Kartais jie būna pozityvūs, o kartais – negatyvūs. Pozityviais vadinami tokie konfliktai, kai tą pačią bylą nagrinėti pretenduoja kelių užsienio šalių teismai⁸⁸, o negatyviais – kai bylos nepretenduoja spręsti jokia teisminė institucija.

Negatyvūs konfliktai atsiranda jei esti du dalykai: a) jei yra labai griežtos jurisdikcijos taisyklės; b) jei yra liberalios jurisdikcijos taisyklės. Pirmuoju atveju griežtos taisyklės maksimaliai riboja teismų galimybę nagrinėti bylą ir rezultatas būna, jog tarptautinės teisės erdvėje tokia valstybės pozicija dažniausiai laikoma jos atsisakymu ginti pažeistas teises ir vykdyti teisingumą. O tai savo ruožtu reiškia, kad dėl griežtų taisyklių asmenims sumažėja galimybė ginti savo pažeistas teises, o tai yra ir vienos pagrindinių žmogaus teisių – kreiptis į teisingą ir nešališką teismą – ribojimas.

Antruoju atveju, kai taisyklės pernelyg liberalios, tuomet kyla grėsmė dėl atvirkštinio proceso: nepaisant fakto, kad tokios taisyklės suteikia daug galimybių šalims pasirinkti teisminę instituciją, tačiau teismas dėl to gali nagrinėti bylas, neturinčias jokio faktinio ryšio su teismo vietos valstybe.

Todėl, kad jurisdikcijos taisyklės būtų lanksčios ir veiksmingos, jos turi būti sudarytos, remiantis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir doktrinos astovų, tyrinėjančių teismo priklausymo reiškinį, rekomendacijomis.

Nors teoriškai gali egzistuoti abu minėti modeliai, bet praktikoje pirmosios situacijos beveik nepasitaiko, nes nuolat vykstanti teisės evoliucija priverčia užpildyti tokias reguliavimo spragas. Kur kas dažnesnė situacija, kuomet dėl liberalių taisyklių dvi ar daugiau skirtingų valstybių teisminių institucijų pretenduoja nagrinėti tą pačią, turinčią užsienio elementą, bylą. Pagrindinė priežastis, kodėl taip atsitinka, yra valstybių nenoras (arba nematymas prasmės) apžvelgti savo ir konkuruojančios(u) valstybės(u) teisinę bazę bei, kiek įmanoma labiau, suderinti teismų jurisdikcijų nustatymo taisykles. Nors nacionalinė įstatymų leidyba yra kiekvienos šalies vidaus reikalas, tačiau norėdamos turėti efektyvų ir veiksmingą tarptautinių

⁸⁷ Surana A. International Civil Procedure and Principle of 'Lex Fori' // Independent. 2006. // http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=915023; Prisijungimo laikas: 2010-05-28.

⁸⁸ Inazumi M. Universal Jurisdiction in Modern International Law: Expansion of National Jurisdiction for Prosecuting Serious Crimes under International Law. Mortsel: Intersentia, 2005. P. 160.

bylų sprendimo mechanizmą, kaip jau esame anksčiau minėję, valstybės privalo laikytis visuotinai pripažintų, tarptautinių organizacijų įtvirtintų teisės principų ir taisyklių bei pagal juos derinti savo nuostatus. Priešingu atveju, susiklosto labai rimta ir gana dažnai kylanti problema – tapataus ieškinio nagrinėjimas keliose skirtingose valstybėse.

Toks ieškinio nagrinėjimas keliose skirtingose valstybėse tuo pat metu yra vadinamas lygiagrečiu bylinėjimusi (angl. parallel litigation)⁸⁹. Kitaip sakant, lygiagretus bylinėjimasis yra toks reiškinys, kai byla dėl to paties pagrindo, tarp tų pačių asmenų ir dėl to paties dalyko yra nagrinėjama daugiau nei vienos valstybės teisme. Tokie atvejai pasitaiko, jei ieškinyje vienu metu įteikiamas keliems teismams, esantiems skirtingose šalyse. Galimybė tą patį ieškinį tuo pačiu metu įteikti skirtingų valstybių teismams atsiranda tuomet, kuomet ginčą, pagal anksčiau aprašytus kriterijus, galima priskirti daugiau negu vienos šalies teismams. Kaip pavyzdį galima paminėti profesoriaus Michael Akehurst pateikiamą pilietybės principo ir padarinių doktrinos (arba objektyvaus teritorinio principo) konfliktą su valstybės, kurios teritorijoje veikimas arba neveikimas įvyko, konkuruojančia jurisdikcija (subjektyviu teritoriniu principu)⁹⁰. Kitaip sakant, jei valstybių procesinės teisės normos įtvirtina kelias sąlygas, kuriomis remiantis ieškovas gali rinktis iš kelių galimybių kreiptis į skirtingų šalių teismus, tai jis per klaidą, arba siekdamas savanaudiškų tikslų, gali įteikti ieškinį išsiek daugiau nei vienos valstybės teismui ir tokiu būdu sudaryti lygiagretaus bylinėjimosi situaciją. Tokia problema gali atsirasti ir abiemis proceso šalims (jei jos turi skirtingų valstybių subjektiškumą) padavus ieškinius savo valstybių teismams. Tarkime, jog Lietuvos ir Vokietijos piliečiai, kurie yra verslo partneriai, vieną dieną susipyksta ir teisybės ieškoti nusprendžia teisminėse institucijose. Kiekvienas jų nederindamas savo veiksmų su kitu, tuo pačiu metu kreipiasi į kitos šalies teismus (lietuvis, remdamasis Vokietijos civilinio proceso kodekso 12 ir 13 str. pagal atsakovo gyvenamąją vietą paduoda ieškinį Vokietijos teismui, o vokiečių, kreipiasi į LR teismą, remdamasis LR CPK 787 str. 3 d. taisykle, nurodančia prievolės įvykdymo vietą). Situacijos pasekmė – akivaizdi lygiagretaus bylinėjimosi dviejose valstybėse dėl to paties dalyko problema.

Lygiagretaus bylinėjimosi priežastys ir motyvai būna labai įvairūs. Tai gali būti ir ieškovo bylos iškėlimas vienoje valstybėje, o vėliau persigalvojimas ir iškėlimas antroje, neatsiimant ieškinio iš pirmosios, ir ieškovo piktavališkas mėginimas pasiekti bylos išnagrinėjimą skirtingose valstybėse bei pasirinkti palankesnę teismo sprendimą, ir situacijos, kai skirtingų šalių procesuose ieškovas su atsakovu susikeičia vietomis, ir pan...

⁸⁹ Brand R. A. & Jablonski S. R. *Forum Non Conveniens. History, Global Practice, and Future Under the Hague Convention on Choice of Court Agreements*. Oxford: Oxford University Press, 2007. P. 64.

⁹⁰ Akehurst M., Malanczuk P. *Šiuolaikinis Tarptautinės Teisės Įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 154.

LR civilinio proceso kodekso 137 str. 1 d. nurodo, kad priimdamas nagrinėti bylą teismas atlieka procesinį veiksma, kuris laikomas civilinės bylos iškėlimu. Bylą, priimtą savo žinion laikantis teisingumo taisyklių, teismas turi išspręsti iš esmės, nors vėliau ji taptų teisinga kitam teismui, išskyrus CPK 35 str. numatytus atvejus (CPK 34 str. 1 d.). Pavyzdžiui, jeigu bylos nagrinėjimo metu atsakovo gyvenamoji vieta buvo žinoma ir atsakovas pakeičia gyvenamąją vietą, tai atsakovo gyvenamosios vietos pasikeitimas nepakeičia bylos teisminės jurisdikcijos teritorinio priklausymo pirminio kriterijaus ir civilinė byla turi būti baigta nagrinėti tame teisme, kuriame pareikštas ieškinys, nes ieškinys buvo priimtas nagrinėti nepažeidžiant bendrosios teritorinės jurisdikcijos taisyklių.

Tačiau būna situacijų, kai teismams įstatymiškai nesuteikiamos platesnės galios spręsti ir gilintis, ar byla nebūtų labiau priskirtina kitam teismui. Tokios situacijos, kaip pažymi Mary Keyes, dažniausiai lemia jau priešprocesinį ieškovo pranašumą prieš atsakovą⁹¹. Taip nutinka, kadangi ieškovas gali pasirinkti ginčo nagrinėjimui tokią teisminę instituciją, kurioje vyraujanti jos buvimo vietos valstybinė teisė leistų tikėtis palankaus galutinio sprendimo, tai labai suprastina atsakovo padėtį ir sumenkina jo galimybes tinkamai ir sąžiningai apsiginti nuo pateiktų pretenzijų, o taip pat dėl sunkumų įteikiant tokių teismų procesinius dokumentus, atsakovas gali netgi nežinoti apie vykstantį tapatų bylos nagrinėjimą kitoje šalyje.

Kita labai aktuali problema, apsunkinanti lygiagreto bylinėjimosi išvengimo, skirtingose valstybėse nevienodai traktuojamas bylos iškėlimo momentas. Tarkime, Didžiojoje Britanijoje ginčo pradžia laikomas jo užregistravimas teisme, o Prancūzijoje – šaukimo įteikimas atsakovui atvykti į teismą. Kai skirtingose teisinėse sistemose vyrauja tokie žymūs procedūriniai bylinėjimosi skirtumai, tai susekti, kad tai jau yra lygiagretus bylinėjimasis ir nepradėti nagrinėti ieškinio kartais būna nepaprastai sunku. Visgi, pasitaiko atvejų kuomet skirtingų valstybių teismai išnagrinėję tą pačią bylą, priima visiškai skirtingus sprendimus. Dažniausiai tokia padėtis išsprendžiama sprendimų vykdymo vietos valstybės: tokiais atvejais vienas iš sprendimų, kuris pagal vykdymo vietos nustatytus kriterijus laikomas ne tokiu priskirtinu jį priėmusios valstybės teismui, nei jo konkurentas iš kitos šalies, yra nepripažįstamas ir nevykdomas. Vienas tokių nepripažinimo kriterijų įtvirtintų Briuselis I reglamento 34 straipsnyje ir 2002 m. LR CPK 810 str. 4 dalyje, kuriuose teigiama, jog, jeigu užsienio teismo sprendimas, kurio pripažinimo yra prašoma, nėra suderintas su anksčiau priimtu toje valstybėje teismo sprendimu tarp tų pačių bylos šalių, tai tokį sprendimą pripažinti turi būti atsisakoma.

Lietuvos Respublikos atveju, kuris įtvirtintas 2002 metų kodekso 781 str. 2 d.: kuomet sudaroma bylos nagrinėjimo galimybė keliuose skirtinguose teismuose ir didelė tikimybė

⁹¹ Keyes M. Jurisdiction in International Litigation. Leichhardt: The Federation Press, 2005. P. 101.

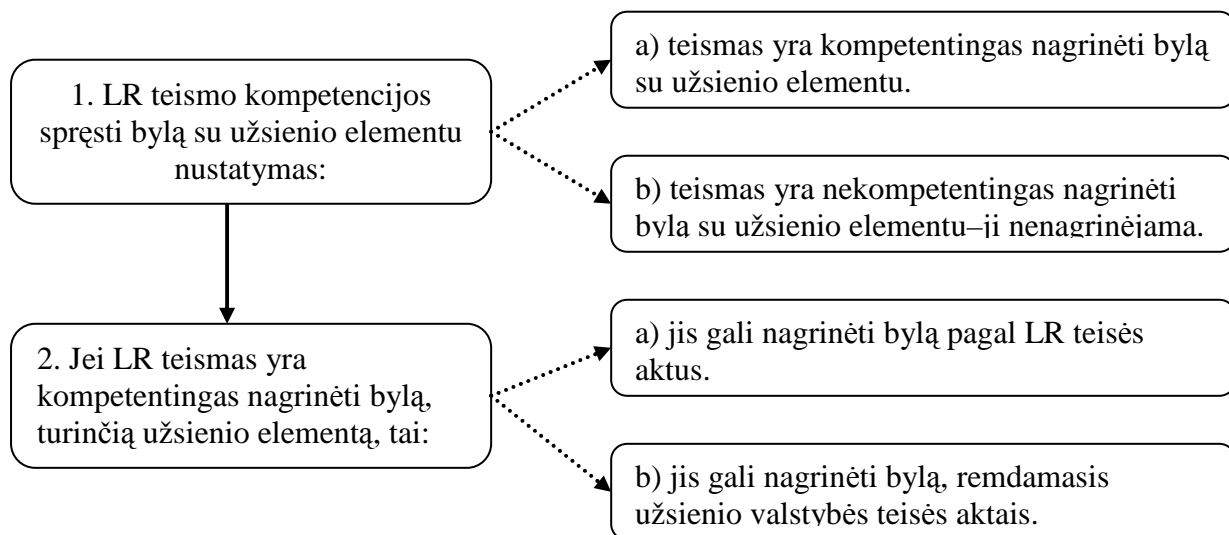
sulaukti visiškai priešingų tų teismų sprendimų versijų, autoriaus nuomone yra netinkama ir pažeidžianti teisminės gynybos principą. Kitaip sakant, minėtame straipsnyje parašyta taisyklė asmenims užkerta kelią įgyvendinti savo teises ir apginti teisėtus interesus, o tai savo ruožtu sukelia anarchiją tarptautinėje privatinėje teisėje. Autoriaus nuomone, minėtas straipsnis turėtų būti arba panaikintas, arba jame padaryti pakeitimai, nes tik tokiu būdu galima mėginti siekti LR panaikinti arba sumažinti nereikalaujančių teismo nagrinėjimo bylų skaičių ir išvengti ginčo šalies ar šalių siekio gauti sau naudos arba papildomai vilkinti bylą. Tuo pat metu šis veiksmas sumažintų teisėjų darbo krūvį ir leistų sutaupyti nemažai valstybės biudžeto lėšų.

2.2. Taikytinos teisės poveikis nustatant teismo jurisdikciją

Pirmiausiai, prieš pradėdant nagrinėti ginčą, turintį užsienio elementą, teismui tenka spręsti svarbų klausimą: „*ar byla priklauso jo kompetencijai*“⁹². Tik teigiamai atsakęs į šį klausimą, jis pradeda bylai nustatinėti taikytiną teisę. Reikia pažymėti, jog bylos priklausymas tam tikro teismo jurisdikcijai ir bylai taikytina teisė yra visiškai skirtingi dalykai. Tarkime, nors ginčas pagal teismų kompetencijos nustatymo taisykles ir priskirtinas Lietuvos teismų jurisdikcijai, tačiau jam gali tekti tą ginčą nagrinėti pagal kitos valstybės teisės normas (pvz. Prancūzijos). Nors demokratiškose, civilizuotose ir išsivysčiusiose valstybėse „*tarptautinės privatinės teisės normos nuolat unifikuojamos tarptautinėmis sutartimis*“⁹³, ir jų teismų jurisdikcijos bei taikytinos teisės kriterijai yra panašūs ir aiškiai atskirti, bet pasaulyje vis dar esti nemažai šalių, kuriose šie du skirtingi dalykai neatskiriami. Kaip pavyzdį galima pateikti tam tikras Afrikos gentis ir daugumą islamo valstybių, kuriose vietos teismai paprastai taiko tik savo teisę.

⁹² Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 153.

⁹³ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 44.

6. pav. Teismo priklausymo ir taikytinos teisės dalykų santykis.

Toks kategoriškas, nelankstus ir siauras teisės suvokimas, koks vyrauja islamo valstybėse, smarkiai neatitinka vakaruose žinomo ir pripažįstamo priežastingumo (angl. reasonableness) kriterijaus⁹⁴. Gan išsamus šio kriterijaus aptarimas buvo pateiktas JAV Aukščiausiąjame Teisme nagrinėjant „*The Bremen v. Zapata Off Shore Company*“ bylą⁹⁵. Minėtoje byloje buvo pastebėta, kad nuo bylai pasirinkto teismo gali priklausyti taikytina teisė, o nuo to ir bylos baigtis. Šioje byloje jos šalys, skirtingų valstybių kompanijos, sutartyje susitarė savo santykius nelaimės atveju aiškintis Londono teisme, bet viena sutarties šalis nepaisė jos nuostatų ir kreipėsi į JAV teismą. JAV Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad ši byla jam nebuvo priskirtina ir ji neturi būti sprendžiama pagal JAV teisę, o turi būti grąžinta spręsti, kaip sutartyje nurodyta, Londono teismui, tolesnį ginčo likimą paliekant Londono teismo vietos teisės normų kompetencijai. Kitaip sakant, JAV Aukščiausiasis Teismas aiškiai pasakė, jog vienos valstybės teismas negali savarankiškai ir savavališkai reguliuoti teismo priklausymo ir taikytinos teisės, neturėdamas tam jokios priežasties ir tokiu būdu pažeisti laisvą ginčo šalių valią ir teisę į teisingą teismo procesą.

Lietuvos teisė lygiuojasi į vakarų teisės sistemų įtvirtintas nuostatas ir tai yra ne kartą pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, savo publikuojamuose dokumentuose, teigdamas, kad bylos teismui priklausymui neturi įtakos taikytina teisė, todėl LR teisminės institucijos negali atsisakyti priimti nagrinėti ginčo tuo pagrindu, jog tam ginčui spręsti reikia taikyti ne

⁹⁴ Sparka F. *Jurisdiction and Arbitration Clauses in Maritime Transport Documents*. Berlin: Springer, 2010. P. 125 – 126.

⁹⁵ Ten pat, P. 126.

Lietuvos, o užsienio valstybės teisė⁹⁶. Kitaip sakant, teismo pasirinkimo negalima kartu laikyti ir taikytinos teisės pasirinkimu, nes tai yra du visiškai skirtingi dalykai (žr. 6 pav.).

Tešiant mintį apie anksčiau minėtą JAV Aukščiausiojo Teismo išsakytą nuostatą dėl bylos teismo pasirinkimo įtakos taikytinai teisei, ją aiškiai atspindi Lietuvos Respublikos pasirašytos teisinės pagalbos sutartys su kitomis valstybėmis. Tą įtaką jos atspindi suteikdamos ieškovui teisę rinktis, į kurią teismą jam kreiptis. Kaip pavyzdį galime paminėti bylas, susijusias su žalos atlyginimu: jose ieškovas gali kreiptis į tos susitariančios valstybės teismą, kurioje įvyko aplinkybė, sukėlusį žalą ir leidžianti reikalauti ją atlyginti. Tačiau, jei tiek ieškovas, tiek atsakovas yra vienos susitariančiosios šalies piliečiai, tai gali paduoti ieškinį tiek žalos padarymo, tiek jų pilietybės valstybių teismams.

Kita vertus, neretai tuos pačius santykius skirtingos teisės sistemos reguliuoja nevienodai. Net jei tarp valstybių yra pasirašyta tarpusavio teisinės pagalbos sutartis ir jos turi panašias teisės sistemas – tie patys dalykai vis tiek gali būti interpretuojami visiškai skirtingai. Nors Turkija yra perėmusi Šveicarijos prievolių kodeksą, bet šių valstybių teismai savo kodeksų normas aiškina ir taiko skirtingai. Pateikime hipotetinę situaciją, kai Lietuva yra sudariusi dvišalę teisinės pagalbos sutartį su musulmoniška valstybe, kuri turi panašią teisės sistemą į lietuviškąją. Toje musulmoniškoje valstybėje yra leidžiama poligamija, kai vyrui galima vienu metu sudaryti santuoką daugiau nei su viena moterimi. Tos šalies vyriškos lyties pilietis, turintis oficialią žmoną ir vaiką, nusprendžia sudaryti antrą santuoką su Lietuvos piliete. Pagal islamišką teisę, tai yra teisėta, o pagal lietuviškąją – ne. Šiuo atveju ypač išryškėja teismo priklausymo įtaka taikytinai teisei ir taikytinos teisės beveik „nulinis“ poveikis teismui: jei vėliau kurio nors iš sutuoktinių dėl kažkokių interesų bus kreipiamasi į Lietuvos teismą, tai pagal LR civilinio kodekso 3.16 straipsnį⁹⁷, įtvirtinantį monogamijos principą, santuoka bus laikoma neteisėta ir pretenzijos nepagrįstos; jeigu į musulmoniškosios valstybės teismą – tuomet bus laikoma, kad ieškinys atitinka jam keliamus reikalavimus ir tikriausiai, be didesnių problemų bus priimtas nagrinėti ir išspręstas pagal tos islamiškos šalies teismo buvimo vietos teisę.

Apibendrinant taikytinos teisės ir teismų jurisdikcijos nustatymo ryšį, yra trys pagrindinės „kolonos“, ant kurių turi būti statomas visas minėto santykio aiškinimas. Visų pirma, valstybė, nustatinėdama savo teismų jurisdikciją nagrinėti bylą, turinčią užsienio elementą, privalo laikytis tarptautinės viešosios teisės principų. Visų antra, priimant sprendimą dėl teismų jurisdikcijos nagrinėti bylą, svarbu atsižvelgti, ar byloje priimtas sprendimas bus

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“ // http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26342; prisijungimo laikas: 2010-06-03.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

pripažįstamas ir vykdomas užsienio valstybėje. Ir trečioji „kolona“: reikia aiškiai atskirti taikytiną teisę nuo teismo priklausymo, kad pastaroji neturėtų įtakos nustatinėjant teismų jurisdikciją.

2.3. Interesas bylinėtis palankiausiame teisme

Kilus ginčui, turinčiam užsienio elementą, ginčo šalis ar šalys gali turėti interesą bylinėtis tam tikroje valstybėje. Tokio intereso priežastis gali būti anksčiau minėti kriterijai: proceso trukmė, bylinėjimosi kaštai ir t. t. Šiam reiškiniai įvardinti „*tarptautiniame civiliniame procese net žinomas specialus terminas – forum shopping (forumo pirkimas)*“⁹⁸. Šiuo terminu įvardijamas elgesys, kuriuo ginčo šalis ar šalys, pasirinkdamos, kurios valstybės teisme byla bus nagrinėjama, siekia gauti iš tokio pasirinkimo sau naudos. Toks pasirinkimas dažniausiai yra suteikiamas alternatyviojo arba sutartinio teisingumo rūšių, nes pirmasis papildo bendrojo teisingumo rūšį, o antrasis leidžia pačioms šalims laisvai įgyvendinti kreipimosi į teisingą ir nešališką teismą teisę.

Paprastai *forum shopping* taisyklė teismų praktikoje vis dar yra daugiau išimtinė, nes dažniausiai bylų šalys būna gimusios, gyvenančios ir turinčios nuosavybę vienoje valstybėje, tad paprastai nebūna jokio reikalo rinktis bylinėjimosi proceso vietą svetimose, o ne savo valstybėje. Tačiau pastaraisiais metais vis daugėja žmonių, kurie turi vienokių ar kitokių sąsajų su kitų valstybių gyventojais, įmonėmis, ar net pačiomis užsienio valstybėmis. Tokiu būdu asmeniui atsiranda galimybė rinktis bylinėjimosi teismą iš kelių vietų, atsižvelgiant į patogumo ir naudos kriterijus. Tai kodėl tokia pasirinkimo galimybė gali būti laikoma problema ir turėti neigiamų padarinių?

Iš šalies žvelgiant, galimybė rinktis iš kelių skirtingų teismų nėra nieko bloga, ir netgi priešingai – suteikia asmenims pasirinkimo laisvę pasirinkti efektyviausią savo interesų gynimo galimybę. Suteikia galimybę, kurios neturi su reglamente (EB) Nr. 4/2009 aprašyta *forum necessitatis*⁹⁹ taisykle susidūrę subjektai: kai jurisdikcijos nagrinėti bylą neturi joks valstybės narės teismas, ir kaž kurios valstybės narės teismai išimtinėmis aplinkybėmis turi priimti nagrinėti ginčą tam, jog jis būtų apskritai išnagrinėtas, kadangi byla dėl kažkokių priežasčių negali būti nagrinėjama valstybėje, su kuria ji glaudžiai susijusi. Netgi atskirų šalių vidaus teisės aktai įtvirtina galimybę asmenims susitarti dėl ginčų sprendimo teismo¹⁰⁰. Taigi, jeigu abi bylos pusės žino, kad joms dėl kažkokių aplinkybių bus naudingiau ir patogiau

⁹⁸ Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 161.

⁹⁹ Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. 7 str. // L 007, 10/01/2009.

¹⁰⁰ Pvz. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 787 str. 2 d. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

bylinėtis konkrečioje valstybėje, tai jos gali susitarti savo ginčus ateityje spręsti būtent tos šalies teisminėse institucijose. Atsižvelgiant į tas pačias aplinkybes, abi bylos pusės taip pat gali susitarti ir kurios valstybės teismuose tikrai nebus sprendžiami jų ginčai. Tokie susitarimai vadinami derogaciniais. Kaip pavyzdį galėtume pateikti komercines bylas, „*kai šalys yra susitarusios, kad jų ginčą spręs ne Lietuvos teismai... (CPK 788 str.)*“¹⁰¹ Taigi, jeigu šalys sąžiningai ir laisva valia susitarė dėl teismų jurisdikcijos, tai jos turi tokio susitarimo laikytis (sutarties privalomumo principas – *pacta sunt servanda*¹⁰²). Tačiau šis principas „*nèra absolutus*“¹⁰³. Netgi reglamento Briuselis I 24 straipsnyje išskiriama taisyklė, jog be jurisdikcijos nuostatų, įtvirtintų tame reglamente, jurisdikciją turi ir tas Sąjungos narės teismas, į kurį atvyksta atsakovas.

Esant tokiai situacijai, kuomet nesusitarta, arba valstybės teisės normos numato galimybę išplėsti sutarties sąlygas, tuomet ginčo šalys gali pasirinkti sau palankiausią teismą. Tokiu atveju pasireiškia *forum shopping* taisyklė, tarptautinėje privatinėje teisėje sukelti nemažai problemų, nesusipratimų bei teismų jurisdikcijų kolizijų. Šios taisyklės pagrindinė blogybė, jog teisminę instituciją renkančioji ginčo šalis, visuomet mėgina išsirinkti sau palankesnę teismą, ir tiek prieš procesą, tiek jo metu įgyti geresnę padėtį prieš oponentą(us). Būtent todėl vienu teisininkų ši taisyklė labai mėgiama, o kitų niekinama¹⁰⁴. Mėgiama tu, kurių klientams suteikia galimybę gauti naudos, o niekinama tos dalies, kuriai dėl oponentų naudojimosi *forum shopping* taisykle sukeliama nepatogumai. Taip pat ši taisyklė gali sudaryti galimybę piktybiškai vilkinti ir sunkinti bylos procesinį nagrinėjimą. Visgi darbo autorius yra linkęs palaikyti tą teisės doktrinos atstovų pusę, kuri teigia, jog palankiausio teismo pasirinkimo taisyklė yra ydinga, nes ji pažeidžia šalių procesinio lygiateisiškumo ir draudimo piktnaudžiauti procesu principus¹⁰⁵. Kita vertus, pirmojo principo pažeidimą yra labai sunku įrodyti, nes, kaip pažymėjo LAT savo nagrinėjamoje byloje: „*lygiateisiškumo principas būtų pažeidžiamas tik tuo atveju, jeigu teismas atmetų ieškinį ne dėl jo teisinio ar faktinio nepagrįstumo, o dėl kitokių, asmenį diskriminuojančių, priešasčių, pavyzdžiui, motyvuodamas asmens lytimi, profesija, kalba, tautybe ir pan.*“¹⁰⁶, tai reiškia, kad prioritetas teikiamas ieškovo nediskriminavimui, o ne ieškinio teisiniam ir faktiniam pagrįstumui. Antrojo principo pažeidimo nustatymo problematiškumas pasireiškia sudėtingumu išsiaiškinti, ar ieškinys

¹⁰¹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 554.

¹⁰² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė: Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 112.

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ Watnik W. Child Custody Made Simple: Understanding the Laws of Child Custody and Child Support. Claremont: Single Parent Press, 2003. P. 327.

¹⁰⁵ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 1. P. 277, 373.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje J. Banevičius v. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Nr. 3K-3-231/2000 m.

konkrečiai teisminei institucijai ieškovo teikiamas tikrai apginti pažeistas teises, ar tiesiog su tikslu atsakovui sukelti rūpesčių.

Nepaisant visų kritiškų argumentų, įstatymiškai įtvirtintų teismų jurisdikcijų pasirinkimo galimybių pačioms šalims turi būti, nes vien tik teisės normose yra neįmanoma tiksliai suskirstyti visų atvejų, kuriems būtų priskirtas konkretus tinkamiausias teismas spręsti ginčą. Vis dėlto, kadangi šalys pasirinkdamos teismus kartais tą daro nesažiningai ir turėdamos užslėptų tikslų, tai teisės evoliucijos metu atsirado tam tikros priemonės, padedančios kontroliuoti tokių nevisiškai teisingų pasirinkimų mastą. Viena pagrindinių tokių priemonių – susiformavusi teismų praktika.

Nors Lietuvoje teismų praktika dėl kolizinių normų su tarptautiniu elementu vis dar pakankamai naujas ir mažai išsivystęs reiškinys, bet tarptautinių teisminių institucijų patirtis vaidina svarbią rolę kovojant su minėta problema. ETT savo praktikoje aiškiai yra konstatavęs, kad tarp ginčo ir teismo, kuriam jis teikiamas, turi būti pagrįstas ir apčiuopiamas ryšys¹⁰⁷. Toks Bendrijos teismo reikalavimas akivaizdžiai parodo siekį mažinti *forum shopping* įtaką ir norą užtikrinti pagrįstą ir sąžiningą ginčo šalių teisminės institucijos pasirinkimą.

Kita priemonė, mažinanti galimybes piktnaudžiauti *forum shopping* taisykle yra atsakovo teisė ginčyti konkretaus teismo jurisdikciją. Viena vertus, ši teisė leidžia pasiekti sąžiningesnę ir objektyvesnę pasirinkimą abiem pusėms, tačiau, kita vertus, tokia galimybė gali sukelti atvirkštinį variantą, kuomet atsakovas dėl anksčiau išvardintų priežasčių gali mėginti elgtis nesažiningai ir ginčydamas pasirinktą teismą tikėtis, kad kitoje, naujai paskirtoje teisminėje institucijoje, jis įgis pranašumą ir jam bus palankesnės sąlygos apginti savo interesus.

Apskritai, Lietuvoje *forum shopping* teisminė praktika nėra pakankamai gausi, tad LR teisminėse institucijose dirbantiems specialistams, susiduriantiems su šia taisykle, ieškant racionaliausio jos taikymo būdo, kartais tenka paanalizuoti kitų, senesnes teismines tradicijas turinčių, valstybių praktiką. Verta paminėti specifinį Anglijos teismų palankiausio teismo rinkimosi taisyklės traktavimą. Šioje šalyje, kaip ir kitose bendrosios teisės valstybėse, priešingai kontinentinės teisės atstovų požiūriui, vyrauja neigiamas *forum shopping* vertinimas. Dėl neigiamo požiūrio į šį kriterijų Anglijos teismas gali priimti nutartį, kuria bus draudžiama ieškovui ar atsakovui kreiptis į kitos valstybės teisminę instituciją, jei toks kreipimasis bus laikomas nepagrįstu, neteisėtu ir netinkamu. Tokia nuostata buvo labai aiškiai išdėstyta Anglijos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje *Castanho v. Brown & Root (UK) Ltd* byloje¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Dumez France SA and Tracoba SARL v Hessische Landesbank and others case (1968). E. C. J. // C-220/88.

¹⁰⁸ Collins L. Essays In International Litigation And The Conflict Of Laws. New York: Oxford University Press, 1996. P. 108.

Todėl efektyviai suformuota Anglijos teismų praktika, įpareigoja asmenis nesiekti *forum shopping* nesąžiningais tikslais ir savo teise, pasirinkti palankiausią teismą, naudotis paisant abiejų ginčo šalių interesų.

Apibendrinant, reikia paminėti, kad tiek Briuselio, tiek Lugano konvencijos, tiek vėliau jų nuostatas atkartoję minėti reglamentai, savo turiniu siekė kiek įmanoma labiau riboti šios dviprasmiškos taisyklės naudojimąsi. Maksimaliai riboti nesąžiningą *forum shopping* vartojimą savo praktikoje mėgino ir ETT, ir kitų senas teises tradicijas turinčių Bendrijos narių aukščiausieji teismai (ypač propaguojančių bendrosios teisės tradicijas), tačiau ši problema vis dar išlieka aktualia. Šios problemos aktualumas akivaizdžiai ir stipriai pasireiškia Europos Bendrijos gyventojų santykiuose su trečiųjų (ypač ekonomiškai, kultūriškai ir socialiai besivystančių) valstybių gyventojais. Tokiuose santykiuose paprastai siekiama taikyti valstybių vidaus procesines taisykles, todėl siekis, jog nustatytas teisminis nagrinėjimas abiemis šalims būtų vienodai sąžiningas, objektyvus ir patogus, tampa išties svarbus. Šioje vietoje reikia pažymėti, kad aptariama problema yra labai glaudžiai susijusi su anksčiau analizuotomis lygiagreto teismo ir taikytinos teisės santykio su teisiniu priklausymu problemomis. Kiekvienos problemos analizė priveda prie dalykų, patenkančių į kitos problemos aptarimo sritį ir norint surasti sprendimo atsakymą į vieną, tenka gilintis į kitos niuansus.

3. TEISMŲ JURISDIKCIJŲ KOLIZIJŲ PROBLEMŲ SPRENDIMŲ GALIMYBĖS IR BŪDAI TARPTAUTINĖJE PRIVATINĖJE TEISĖJE

Kriterijų analizės duomenys atskleidė, kad civilinių bylų, turinčių užsienio elementą nagrinėjimas kol kas yra sudėtingas ir reikalaujantis daug pastangų reiškinys. Dažniausiai valstybių sienos tampa sudėtingu barjeru, kai reikia spręsti klausimą dėl teismo kompetentingumo nagrinėti ginčą. Egzistuojanti kriterijų gausa kartais priveda prie rimtų ir itin problematiškų jurisdikcijų konfliktų. Vadinasi, yra svarbu vadovautis visuotinai, tarptautiniu mastu, pripažintais tokių situacijų teisinio reguliavimo mechanizmais. Tokių teisinio reguliavimo mechanizmų analizė ir jų taikymas Lietuvos teismų praktikoje yra vienas iš svarbiausių civilinio proceso mokslo uždavinių nuolat besikeičiančioje mūsų teisinėje sistemoje.

Viena labiausiai iš tokių doktrinų tarptautiniame civiliniame procese yra paplitusi *forum non conveniens* (netinkamo forumo, arba netinkamos jurisdikcijos) taisyklė. Jos atsiradimą lėmė teismų praktikos įvairovė ir objektyvus įstatymo leidėjo nesugebėjimas nustatyti išsamių jurisdikcijos taisyklių, galinčių sėkmingai būti taikomomis visais gyvenimo atvejais.

Kita, ne mažiau žinoma ir svarbi, yra *lis alibi pendens* taisyklė. Šis institutas gelbsti išvengiant bylinėjimosi lygia greta kelių skirtingų valstybių teismuose. *Lis alibi pendens* kartu padeda įgyvendinti valstybių suvenerios lygybės, abipusiškumo ir tarpusavio pagarbos principus. Taip pat aktualu panagrinėti ginčytinų atvejų, turinčių užsienio elementą, gausėjimo sąlygojamą poreikį tarptautinio civilinio proceso taisyklių vienodinimui.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad tinkamai akcentuoti ir išskirti teismų jurisdikcijų kolizijas sprendžiančių teisinių mechanizmų efektyviausią taikymą bei užtikrinti jų veikimą, galima tik atsižvelgiant į praktikoje pasitaikančias ir daugiausiai teisėjams rūpesčių keliančias tų kolizijų problemas.

3.1. Forum non conveniens doktrinos ypatumai

Terminas *forum non conveniens* yra kilęs iš lotynų kalbos ir tiesiogiai verčiant reiškia nepatogus forumas. Šios sąvokos esmę galima atskleisti truputį modifikuojant Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktiką¹⁰⁹ ir ją įvardinant, kaip teisminės institucijos atsisakymą priimti nagrinėti ieškinį, jei to ieškinio nagrinėjimas tame teisme gali kelti rimtų nepatogumų

¹⁰⁹ Finals, Civil Procedure, Core concepts and key questions: Second edition / Lisa T. McElroy, Michael Sprague, editors. New York: Kaplan Publishing, 2009. P. 16.

šalims arba liudytojams. Tokiu atveju teismai bylas nagrinėti perduoda kitoms kompetentingoms teisminėms institucijoms. Toks požiūris yra dominuojantis bendrosios teisės (*common law*) tradicijas puoselėjančiuose šalyse¹¹⁰. Literatūroje *forum non conveniens* doktrina taip pat minima ir kaip viena pagrindinių priemonių spręsti *forum shopping* problemą. Lietuviškajame teisės moksle profesorius Mikelėnas *forum non conveniens* taisyklę apibūdina dviem būdais¹¹¹:

- 1) teismas, sprenddamas tarptautinės jurisdikcijos klausimus, turi tam tikrą diskrecijos teisę atsisakyti priimti pareiškimą ir nagrinėti bylą, jeigu ši labiau susijusi su kita užsienio valstybe.
- 2) atsakovas gali panaudoti teiginį kaip procesinę teisinę gynybos priemonę, kad teismas neturėtų nagrinėti bylos, jei ji nesusijusi su pastarojo valstybe, todėl turi būti nagrinėjama kitos valstybės teisminėse institucijose.

Forum non conveniens doktrina atsirado XIX a. Škotijoje, jūrų teisėje, o vėliau plito į kitas bendrosios teisės šalis¹¹². Vienu iš geriausių pavyzdžių yra laikomas lordo Kynerio (*Lord Kinneer*) sprendimas byloje *Sim v. Robinow* 1892 metais. Šioje byloje buvo nurodytos taisyklės taikymo ribos konstatavus, jog teismas turi teisę atsisakyti spręsti ginčą, tik jei egzistuoja kita institucija, kurioje bylą būtų patogiau ir teisingiau nagrinėti, atsižvelgiant į šalių interesus¹¹³.

Nors aptariama doktrina labiausiai paplitusi ir įsigalėjusi bendrosios teisės šalyse, tačiau jos taikymo užuomazgų galima aptikti ir kontinentinės teisės tradiciją puoselėjančiose valstybėse. Vienas geriausių tai iliustruojančių pavyzdžių yra Vokietija, kuri savo Civilinio proceso kodekse neturi straipsnio, įtvirtinančio *forum non conveniens* taisyklės kriterijus, bet Vokietijos teisminės institucijos turi teisę atsisakyti nagrinėti bylą, kai ji su teismu neturi pakankamo ryšio. Kita vertus, romanų – germanų teisėje, tai yra pakankamai reti atvejai ir laikomi daugiau išimtimi nei taisykle, nes šios tradicijos valstybių įstatymuose paprastai nustatomi griežti jurisdikcijos mechanizmai, teismams praktiškai nepaliekant diskrecijos teisės: jie arba turi jurisdikciją priimti spręsti ginčą, arba ne.

Toks nevienodas doktrinos taikymas skirtingas teisės tradicijas propaguojančiuose valstybėse susiklostė dėl *forum non conveniens* trūkumų, kurie romanų – germanų sistemai, dėl jos specifikos, sukelia daugiau žalos nei galima patirti naudos. Jeigu JAV minėta taisyklė buvo

¹¹⁰ Macmillan F. *International Corporate Law Annual: Volume 2*. Portland: Hart Publishing, 2003. P. 317.

¹¹¹ Mikelėnas V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 161.

¹¹² Anderson W. *Forum non conveniens checkmated? The emergence of retaliatory legislation*. P. 187. // <http://www.law.fsu.edu/Journals/transnational/vol102/Anderson.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-07-18.

¹¹³ Tehrani (AP) (Appellant) v. Secretary of State for the Home Department (Respondent) (Scotland) case (2006). Art. 54. Lords of Appeal in Ordinary. // <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldjudgmt/jd061018/tehran-3.htm>; Prisijungimo laikas: 2010-07-18.

priimta dėl žalos atlyginimo bylų specifikos, tai Europoje susiklosčiusi kardinaliai skirtinga praktika. Jungtinėse Valstijose ieškovai paprastai siekia prisiteisti didelias žalos atlyginimo sumas, o nuo žalos prisiteisimo sumos dažniausiai priklauso ir advokato honoraro dydis (vyrauja praktika, jog su advokatu jo atlygio dydis sutiriamas priklausomai nuo ginčo baigties). Dėl minėtų priežasčių advokatai visada jaučia stiprią motyvą siekti ginčo sprendimo JAV teisminėse institucijose. Kadangi valstybei tokie bylinėjimai nenaudingi, tai teismai stengiasi išvengti didelio bylų srauto naudodamiesi įvairiais pagrindais, kurių vienas dažniausių ir efektyviausių *forum non conveniens*. Vienas geriausių doktrinos įsitvirtinimo pavyzdžių buvo byla *Piper Aircraft Company v. Reyno*, kurioje Jungtinių Valstijų Aukščiausiasis Teismas nustatė kompetencijos atsisakymo kriterijus¹¹⁴. Byloje ieškovai, kurie buvo Škotijos piliečiai, nukentėjusių nuo Škotijoje įvykusios nelaimės palikuonys, kreipėsi į teismą ne pagal savo gyvenamąją ar nelaimingo įvykio atsiradimo vietą, o į lėktuvo gamintojo buveinės valstybę. Remiantis minėtomis aplinkybėmis, buvo atsisakyta nagrinėti ieškinį, motyvuojant, jog įvykis nutiko Škotijoje, liudytojai ir įrodymai taip pat toje šalyje, ir tokiu būdu bylos dalyviams nebūtų buvę patogiu bylinėtis JAV, kadangi taip būtų pažeidžiami jų interesai. Šios bylos teismo sprendime buvo suformuluoti aiškūs *forum non conveniens* taikymo kriterijai ir teismo privalomumas paisyti ginčo šalių interesų.

Nors tokie kriterijai, kaip patogumas, bylos šalių interesai, tinkamesnė teismo kompetencija, yra labiau vertinamojo pobūdžio, tačiau kontinentinės teisės šakos atstovai laikosi požiūrio, kad doktrinos taikymas prieštarauja esminiams teisinio tikrumo ir teisės kreiptis į teisingą teismą principams. Juo labiau, jog *forum non conveniens* taisyklės elementai nėra kodifikuojami, o nustatomi teismų praktikos, todėl jų taikymas kiekvienu nauju atveju gali teikti daug netikrumo. Ypač gausiai tokio netikrumo galima pastebėti ginčiuose, kuriuose viena pusė esti kokia nors tarptautinė kompanija. Kaip pastebima Švedijos advokatų tarybos leidinyje „Advokaten“: šiandien pasaulyje tarptautinės įmonės kai kada turi netgi didesnę įtaką nei valstybės¹¹⁵. Tokie subjektai dažnai savo veiklą perkelia į mažiau išsivysčiusias, taip vadinamas trečiojo pasaulio valstybes, kuriose ne tik pigesnė darbo jėga, mažesni darbo saugos reikalavimai, bet ir yra galimybė, įsteigus antrinę įmonę, išvengti atsakomybės.

Dėl *forum non conveniens* taisyklės trūkumų, Europos Sąjungos ribose, kurios jurisdikciją požiūriu laikomos vientisa erdve, reglamente Briuselis I minėta doktrina nėra įtvirtinta. Kita vertus, šis reglamentas netaikomas, jei kyla ginčas, kuriame atsakovas neturi nuolatinės gyvenamosios vietos ES valstybėje. Vadinasi, jei bylos nagrinėjimas priskirtinas

¹¹⁴ Piper Aircraft Company v. Reyno case (1981). U. S. Supreme Court. // <http://www.4lawschool.com/civil/piper1.shtml>; Prisijungimo laikas: 2010-07-19.

¹¹⁵ Cronstedt C. Processerna mot multinationella bolag okar // Advokaten. 2001, Nr. 5. P. 1.

Europos Sąjungos valstybės teisminės institucijos jurisdikcijai, tai *forum non conveniens* doktrinos taikymas negalimas, o jei ne ES valstybių narių teismui, tuomet galimybė (jei ji įtvirtinta tos šalies teismų praktikoje) ją taikyti neturėtų patirti didesnių kliūčių.

Lietuvos teisėjų, kaip kontinentinės teisės tradicijos valstybės atstovų, nuomonės, parodytos apklausos atsakymų variantuose, parodė, kad nėra didelio nusistatymo prieš šią doktriną ir dauguma apklaustųjų teigiamai vertintų jos įtvirtinimą nacionalinėse teisės normose¹¹⁶.

Nors teismų jurisdikcijos ir teisingumo sąvokos savo apimtimi yra šiek tiek skirtingos,¹¹⁷ bet Lietuvos teisės aktuose jos suprantamos kaip sinoniminės, ir oficialiojoje teisėkūroje dominuoja teisingumas. Teisingumo klausimus reguliuoja CPK IV skyrius. Šio kodekso 34 straipsnio 2 dalies 1 punkte teismui nurodyta galimybė nutartimi perduoti bylą nagrinėti kitam teismui, jeigu pripažįstama, kad ta byla bus operatyviau ir efektyviau išnagrinėta kitame teisme, o konkrečiai – pagal daugumos įrodymų buvimo vietą. Ši kodekso norma beveik atkartoja *forum non conveniens* taisyklę, tik skiriasi tuo, jog jos taikymas neturi užsienio elemento ir byla gali būti perduodama tik vieno vietinio teismo kitam.

Kaip buvo rašyta ankstesnėse darbo dalyse, Lietuvos Respublikos teismas, gavęs užsienio elementą turinčią civilinę bylą, priskirtinumo klausimą turi spręsti pats *ex officio*.¹¹⁸ Teismo teisė spręsti, ar ginčas priklauso jo jurisdikcijai, yra viena iš teismo nepriklausomumo garantijų. Tačiau teismas negali veikti *contra legem*, jei įstatyme aiškiai nurodyta, kad ginčas jam nepriskirtinas. Jeigu ir atsakovas, ir dauguma įrodymų yra užsienio valstybėje, o išnagrinėti bylą Lietuvos teisme sudėtinga, tai LAT savo nutarime yra konstatavęs, jog teismas, sprenddamas teismų jurisdikcijos klausimą, turi atsižvelgti į šalių ir įrodymų buvimo vietą¹¹⁹. Kitaip sakant, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nors ir netiesiogiai, pasisakė už *forum non conveniens* taisyklės vartojimą tais atvejais, kuomet teismų jurisdikcijų kolizijų problema kyla su valstybėmis, neturinčiomis bendros tarptautinės dvišalės ar daugiašalės sutarties dėl teisinės pagalbos.

Tokia praktika pasitaikydavo iki Lietuvai tampa Europos Sąjungos nare. Vienas paskutinių tokių pavyzdžių, išskiriamas G. Bužinsko ir J. Grigienės¹²⁰, buvo Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamento kreipimasis į Klaipėdos apygardos teismą su prašymu, jog

¹¹⁶ Apie teisėjų atsakymus šiuo klausimu išsamiau skaityti 3.4. skyriuje „Lietuvos teismų veiklos tyrimas dėl jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose, turinčiose užsienio elementą“.

¹¹⁷ Žr. 1.2. skyriuje „Teismų jurisdikcijos ir teisingumo sampratos“.

¹¹⁸ Driukas A. Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 146.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“ //

http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26342; prisijungimo laikas: 2010-08-11.

¹²⁰ Bužinskas G., Grigienė J. Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 225.

atsakovas K. H. Baasse atlygintų gamtai padarytą žalą, nes iš jam priklausančio motorlaivio į Baltijos jūrą iškritę jūriniai konteineriai užteršė pakrantę¹²¹. Teismas ieškinio nenagrinėjo nurodydamas, jog ieškovas turi kreiptis į Vokietijos teisminę instituciją, kadangi ten yra atsakovo gyvenamoji vieta. Ši byla rodo, kad Lietuvos teismai svarsto teismų jurisdikcinį priskirtinumą, atsižvelgdami į įrodymų buvimo vietą, ryšį su vietos valstybe bei galimybę pripažinti sprendimą užsienyje tais atvejais, kai nėra pasirašyta dvišalė teisinės pagalbos sutartis (Lietuva ir Vokietija nebuvo pasirašiusios dvišalės teisinės pagalbos sutarties).

Vis dėlto, teisės tyrinėtojai niekaip nesutaria, ar *forum non conveniens* daugiau suteikia naudos, ar painiavos ir neaiškumo.

Viena vertus, šis mechanizmas suteikia teisminėms institucijoms diskrecijos teisę ir tokiu būdu padeda kovoti su *forum shopping* problema, taip apribodamas proceso šalių galimybę nesąžiningai pasirinkti ginčo sprendimo vietą, kuri neturi objektyvių ryšių su ginčo esme. Antras doktrinos privalumas, jog atsakovas ja gali pasinaudoti kaip procesine gynybos priemone, teisminei institucijai pateikdamas argumentus ir priežastis, dėl ko ieškovo pasirinktas teismas nepatogus, netinkamas bei kodėl jis neturėtų būti kompetentingas nagrinėti ginčą.

Nepaisant išvardintų privalumų, trūkumai minėti taisyklei taip pat nesvetimi. Atskirais atvejais atsakovas, kaip ir ieškovas pasirinkdamas sau palankesnę teismą, gali piknaudžiauti šia gynybos priemone, nepagrįstai prieštaraudamas bylos teisminei jurisdikcijai, bei specialiai vilkinti ginčo nagrinėjimą. Piknaudžiavimo atvejų gali pasitaikyti ne tik iš atsakovo pusės, bet ir iš teismo, kuris visiškai nepagrįstai gali atsisakyti spręsti jo jurisdikcijai priklausančią ginčą. Dar vienas didžiulis šio mechanizmo trūkumas yra grėsmė, jog gali susidaryti situacija, kai kelių valstybių teismai atsisako nagrinėti bylą, remdamiesi tuo, kad bylą nagrinėti jie nekompetentingi ir tokiu būdu užkirsti ieškovui kelią į teisminę savo pažeistų teisių gynybą.

Visgi apibendrinant galima teigti, jog *forum non conveniens* efektyvi probleminių situacijų, kurios kyla dėl skirtingų valstybių skirtingo teismų jurisdikcijos reglamentavimo, sprendimo priemone. Teisėkūra negali pateikti sprendimo visiems atvejams, o teismų praktika ir yra tam, jog užpildytų galiojančios teisės reglamentavimo spragas. Todėl svarbiausias dalykas, sąlygojantis veiksmingą minėtos taisyklės nuostatų ir siekių įgyvendinimą, kad tiek ieškovas, tiek atsakovas siektų abiemis priimtinos, patogios ir objektyviai su nagrinėjamu ginču susijusios teisminės jurisdikcijos¹²².

¹²¹ 2001 m. Klaipėdos apygardos teismo sprendimas civilinėje byloje Aplinkos apsaugos ministerijos Klaipėdos regiono apsaugos departamentas v. Karl Heinz Baasse, Nr. 2-237.

¹²² Teply L. L., Whitten R. U., McLaughlin D. F. Cases, text, and problems on civil procedure. Second edition. New York: William S. Hein & Co, 2002. P. 413.

3.2. Lis alibi pendens taisyklės ypatumai

Lis pendens arba *lis alibi pendens* apibrėžiamas kaip institutas, „padedantis išvengti tarptautiniame procese lygia greta bylinėtis kelių valstybių teismuose ir leidžiantis atsisakyti teismui nagrinėti bylą, kai tokia pat byla yra iškelta užsienio valstybės teisme“¹²³. Kitaip sakant, teisinėje praktikoje pasitaiko atveju, kuomet ieškovas gali siekti sau palankios jurisdikcijos forumo,¹²⁴ paduodamas atsakovą į teismą keliose valstybėse vienu metu. Šiai problemai spręsti civilinės teisės tradicijos šalyse ir pasitelkiama *lis alibi pendens* taisyklė. Tarptautiniame civiliniame procese ši taisyklė reiškia, jog padavus nagrinėti bylą vienos valstybės teismui – prarandama teisė pareikšti ieškinį kitos valstybės teisme. Reikia pažymėti, kad bendrosios teisės tradicijos šalyse ši doktrina „kertasi“ su praeitame skyriuje aptarta *forum non conveniens*, iš dalies reguliuojančia tokį ieškinių „dubliavimąsi“¹²⁵. Taigi esminis klausimas, susijęs su *lis alibi pendens* taikymu, ar vienos šalies teisminė institucija turi atsižvelgti į tą faktą, jog bylinėjimasis pradėtas kitoje valstybėje¹²⁶? Vieni autoriai pasisako už kiekvienos valstybės vadovavimąsi tik savais įstatymais dėl jurisdikcinės kompetencijos klausimų (išskyrus atvejus, kada yra pasirašyta tarptautinė sutartis tokiems klausimams reguliuoti), priimant nagrinėti tokius ieškinius, kurių sprendimo vykdymą bus galimybė užtikrinti¹²⁷, kiti teigia – kad „vadovaujantis valstybių suverenios lygybės, abipusiškumo ir tarpusavio pagarbos principais, reikia gerbti ir pripažinti kitų valstybių jurisdikciją. Todėl jeigu byla jau iškelta užsienio valstybės teisme, tai kitos valstybės teismas, gerbdamas užsienio valstybės teismo jurisdikciją, turėtų pareikšti esąs nekompetentingas nagrinėti tokią bylą“¹²⁸.

Lietuvoje nuo 2003 metų įsigaliojusio naujojo CPK 781 straipsnio 2 dalis numato, kad „jeigu Lietuvos Respublikos teismai pagal CPK nustatytas teisingumo taisykles yra kompetentingi nagrinėti civilines bylas, ši kompetencija neišnyksta, kai ta pati byla yra nagrinėjama užsienio valstybės teisme“. Remiantis šia teisės norma, galima teigti, jog *lis pendens* taisyklė Lietuvoje negalioja. Tačiau profesorius Mikelėnas mano, kad to paties kodekso 137 straipsnio 2 dalies 5 punkte parašytas kriterijus, nurodantis, jog ieškovas, pareiškęs ieškinį, netenka teisės pakartotinai pareikšti tapatų ieškinį, turėtų būti taikomas ir

¹²³ Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 165.

¹²⁴ Basedow J., Meier I., Girsberger D. et. al. Private Law in the International Arena. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2000. P. 524.

¹²⁵ Born G. B. International Civil Litigation in United States Courts. Third Edition. The Hague: Kluwer Law International, 1996. P. 461.

¹²⁶ Vicuna F. O. Lis Pendens Arbitralis. //

http://www.arbitration-icca.org/media/0/12224290630120/lis_pendens_arbitralis.pdf; Prisijungimo laikas: 2010-08-14.

¹²⁷ Foote J. A. Foreign and Domestic Law. Charleston: BiblioLife, 2009. P. 515.

¹²⁸ Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 165.

tarptautiniame civiliniame procese¹²⁹. Svarbu pažymėti, kad esant ginčo sąsajoms su ES, CPK nuostatos, reglamentuojančios teismų jurisdikciją, bus taikomos tik tiek, kiek nebus taikomi ES teisės aktai, o šiuo atveju reglamento Briuselis I 9 skirsnis (27 – 30 straipsniai), skirtas *lis alibi pendens* taisyklės taikymui. Jame aiškiai įtvirtinta, jog „jeigu skirtingų valstybių narių teismuose iškeliomos bylos tuo pačiu ieškinio pagrindu ir tarp tų pačių šalių, bet kuris teismas, kitas nei teismas, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, savo iniciatyva sustabdo bylos procesą, kol nustatoma pirmojo iškėlusio bylą teismo jurisdikcija“¹³⁰. „Jeigu nustatoma teismo, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, jurisdikcija, bet kuris teismas, kitas nei pirmiau nurodytas teismas, atsisako jurisdikcijos pastarojo naudai.“¹³¹ Taigi taisyklė suformuota tiksliai ir suprantamai.

Žvelgiant į atskirų valstybių vidaus procesinius teisės aktus, kai kuriuose jų galima atrasti visišką *lis alibi pendens* taisyklės ignoravimą, o kai kuriose ypač tikslų ir detalių jos apibendrinimą. Štai dabartiniame Lenkijos Civilinio proceso kodekso 1098 straipsnyje ši taisyklė visiškai netaikoma. Lenkijos CPK suformuluotos tokios nuostatos, kad teisminis ginčas užsienio valstybėje nedaro jokios įtakos Lenkijos teismo teisminei jurisdikcijai. Toks požiūrio kraštutinitumas *lis pendens* atžvilgiu ir jos netaikymas (tais atvejais, kai ginčas neturi ryšio su ES) teisinamas kaip ieškovo interesų apsauga. Visiškai skirtinga situacija esti Šveicarijoje. Šios valstybės įstatymas ne tik įtvirtina *lis alibi pendens* mechanizmą, bet ir detaliam jį reglamentuoja¹³². Jeigu į teisminį ginčą yra ištraukusios tos pačios šalys tuo pačiu pagrindu, Šveicarijos teismas turi sustabdyti bylos nagrinėjimą, jei yra galimybė tikėtis, jog užsienio valstybės teismas per protingą laiką priims sprendimą, kurį taip pat bus galima pripažinti Šveicarijoje. „Šveicarijos teismas privalo nutraukti bylą, kai jam pateiktas užsienio valstybės teismo sprendimas, kuris galės būti pripažįstamas Šveicarijoje“¹³³. Tokia teisės akto formuluoatė nustato tikslias *lis pendens* taikymo sąlygas:

- 1) užsienio teisminės institucijos sprendimas turi būti pripažįstamas nagrinėjančio bylą teismo valstybėje;
- 2) sprendimas turi būti priimtas per protingą terminą.

Visame šiame reguliavime yra labai svarbus bylos iškėlimo momentas, nes tik juo remiantis galima nustatyti, kurioje šalyje byla buvo iškelta pirmiau. 1968 metų Briuselio konvencijoje parašyta, kad iškėlimo momentas nustatomas pagal teismo, į kurį buvo kreiptasi teise. Tačiau dėl nevienodų valstybėse įtvirtintų proceso taisyklių konvencija nedavė jokio

¹²⁹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 580.

¹³⁰ Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo. 27 str. 1 d. // *L 012*, 16/01/2001.

¹³¹ Ten pat, 27 str. 2 d.

¹³² Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL) 1 of December 18, 1987, as amended until January 1, 2007. // <http://www.umbricht.ch/pdf/SwissPIL.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-08-27.

¹³³ Ten pat, 9(3) art.

aiškesnio atsakymo. Konvencijos problema slypėjo tame, jog vienoje valstybėje byla laikoma pradėta, kai ieškinys ar šaukimas įteiktas atsakovui, kitose – kai teismas gauna pradinį ieškinių pareiškimą, dar kitose – kai dokumentai įteikiami teismo kurjerių tarnybai, kad būtų perduoti atsakovui. Taigi vienais atvejais persvarą įgija ieškovas, pradėdamas bylą atsakovui nežinant ir nespėjęs imtis atitinkamų gynybinių priemonių, ar net ketindamas gauti naudos iš daugybinio ieškinių pateikimo skirtingose valstybėse, o kitais – atsakovas, kuris žinodamas apie prasidėjančią bylą, gali kreiptis į kitos šalies teisminę instituciją ir taip inicijuoti ginčo nagrinėjimą anksčiau nei tai padarys ieškovas. Todėl Reglamento 44/2001 30 straipsnyje jau nustatytas kompromisinis sprendimas ir laikoma, jog byla teisme iškeliamą tuomet:

- 1) „kai teismui įteikiamas bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas, nurodantis, kad ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų įteiktas atsakovui; arba
- 2) jeigu pirmiausia dokumentas turi būti įteiktas ne teismui, kai jį gauna už dokumento įteikimą atsakinga institucija, jeigu ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui.“

Teisingai nustačius bylos iškėlimo momentą, kitas labai svarbus *lis pendens* kriterijus yra išsiaiškinti, ar galimas pirmojo teismo sprendimas bus pripažįstamas valstybėje, kurioje to paties ginčo nagrinėjimas buvo pradėtas šiek tiek vėliau, jei vėlesnis teismas atsisakytų savo kompetencijos pirmojo naudai. Išsiaiškinti šį kriterijų svarbu, nes vėlesnio teismo atsisakymas savo jurisdikcijos pirmojo naudai, automatiškai dar nereiškia pirmojo teismo sprendimo galiojimo atsisakiusioje šalyje. Kitaip sakant, *lis alibi pendens* taikymas yra visiškai beprasmis, jei pirmojo teismo sprendimą teks vykdyti vėlesniojo teismo valstybėje, kurioje jis nebus pripažįstamas. Tokia situacija tikėtina, kuomet tarp valstybių nėra pasirašyta jokių abipusiškumo principą įtvirtinančių sutarčių. Būtų galima išskirti laikinųjų apsaugos priemonių ir turto arešto atvejus užsienio valstybėje. Anot profesoriaus Mikelėno, kai laikinųjų apsaugos priemonių taikymas susijęs su turto, esančio užsienio valstybėje areštu, tos užsienio valstybės teisminė institucija turi spręsti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimą nacionaliniais bendraisiais pagrindais¹³⁴ (Lietuvos atveju). Kita alternatyva yra prašymas suteikti teisinę pagalbą teismo pavedimo forma dvišalėje tarptautinėje teisinės pagalbos sutartyje (jei tokia tarp šalių pasirašyta) nustatyta tvarka. Dar vienas su *lis pendens* susijęs atvejis, kai teismas turi išimtinę jurisdikciją. Remiantis ETT praktika, esant tokiai situacijai, kai vėliau nagrinėjimą pradėjęs teismas nustato, kad ginčas išimtinai priskirtinas jam, net jeigu išsiaiškina, jog tapatus ginčas jau pirmiau buvo pradėtas kitoje valstybėje, vis tiek privalo bylą išnagrinėti nelaukdamas, kol pirmasis teismas paskelbs, kad neturi jurisdikcijos¹³⁵.

¹³⁴ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 559.

¹³⁵ Erich Gasser GmbH v MISAT Srl case (2003). E. C. J. // C-116/02.

Visgi bendroji ir dominuojanti *lis alibi pendens* taisyklė – pirmenybės suteikimas pirmajam teismui. Šioje vietoje kyla nauji klausimai, ar vėlesnis teismas turi ginčo sprendimą tik sustabdyti, ar visai nutraukti? Ir jei tenka atlikti vieną iš šių veiksmų, tai kada turi būti jų atlikimo momentas? Esminė doktrinos sąlyga, kad *lis pendens* liečia tuos atvejus, kuomet abiejuose teismuose byla yra nagrinėjimo stadijoje ir neužbaigta kokiu nors sprendimu. Vėlesnė teisminė institucija, išsiaiškinusi apie analogišką civilinį ginčą kitoje valstybėje, savąjį nagrinėjimą turėtų tik sustabdyti, bet ne nutraukti, nes nėra žinoma, ar kitos valstybės teismas išnagrinės bylą iš esmės ir priims sprendimą. Pasitaiko situacijų, kai dėl tam tikrų kliūčių ar trukdžių bylos nagrinėjimas pirmajame teisme nutraukiamas arba nagrinėjimas ilgam užsitiesia¹³⁶. Esant vienai iš minėtų situacijų, sustabdęs nagrinėjimą vėlesnis teismas, vėl gali jį atnaujinti. Kitaip sakant, paisant ginčo šalių interesų, taikant *lis alibi pendens* taisyklę, visada turi būti taikomas bylos sustabdymas, o ne nutraukimas, kad byla būtų galima atnaujinti. Nors kita vertus, jei pateikiami įrodymai, jog tapatus ginčas iš esmės išnagrinėtas pirmojoje valstybėje bei joje priimtas sprendimas turės būti pripažintas ir antrojoje bylos teismo valstybėje, tai bylos nagrinėjimas turėtų būti nutrauktas.

Svarbu paminėti dar vieną, daugiausiai bendrosios teisės valstybėse naudojamą tapataus ieškinio pateikimo užsienio valstybėje ribojimo aspektą. Jo taikymas pasireiškia tuo, jog teismas, priėmęs nagrinėti ieškinį, gali imtis priemonių uždrausti šalims pareikšti tapatų ieškinį užsienio valstybės teismuose ir šitaip užkirsti kelią bylinėtis lygia greta¹³⁷. Tokia priemonė turi bendrą anglišką pavadinimą *anti-suit injunction*. Ji reiškia teismo įsakymo buvimą, kuriuo uždraudžiamas procesas netinkamame teisme¹³⁸. Šią priemonę atsakovas gali panaudoti kaip gynybos būdą prieš ieškovo, bandantį pradėti procesą dar vienoje teisminėje institucijoje. Tačiau *anti-suit injunction* taisyklės pagrindinis trūkumas tas, kad romanų – germanų tradicijos valstybėse ji dažniausiai nepripažįstama. Nepripažinimo požiūriui pritarė ir Europos Teisingumo Teismas, kuris nagrinėdamas su minėta taisykle susijusią bylą nurodė, kad 1968 metų Briuselio konvencijos pagrindas yra susitariančių valstybių tarpusavio pasitikėjimas teisinėmis sistemomis ir tas sistemas tvarkančiomis institucijomis¹³⁹. ETT pabrėžė valstybių atsisakymo taikyti tam tikrų savo vidinių taisyklių svarbą dėl to, jog tik atliekant tokius veiksmus įmanoma sukurti bendrą teismų jurisdikcijos sistemą, kurią visi Konvencijos šalių teismai gerbtų. Todėl vienos valstybės teisminės institucijos priimtas įsakymas, draudžiantis pradėti procesą kitos šalies teisme, suvaržo tos valstybės teismo

¹³⁶ Schwarz F. T. and Konrad C. W. The Vienna Rules: A Commentary on International Arbitration in Austria. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. P. 202-211.

¹³⁷ Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 166.

¹³⁸ Davies M. Jurisdiction and Forum Selection in International Maritime Law. The Hague: Kluwer Law International, 2005. P. 59.

¹³⁹ Gregory Paul Turner v Felix Fareed Ismail Grovit and Others case (2004). E. C. J. // C-159/02.

jurisdikciją, o tai, savo ruožtu, nesuderinama su Konvencijos sistema. ETT paminėjo, kad negali būti pateisinamas netgi netiesioginis kišimasis.

Taigi remiantis minėtais faktais, matome Europos Bendrijos ribose tokių priemonių panaudojimo negalimumą. Kalbant apie Lietuvos civilinio proceso santykį su ES, buvęs Mykolo Romerio universiteto Civilinio proceso katedros doktorantas Ramūnas Kontrauskas pastebėjo, kad „ *tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos teisėje pripažįstami teisinės valstybės principo turinį sudarantys teisinio aiškumo bei teisinio tikrumo principai reikalauja, kad teisinis reguliavimas būtų aiškus ir darnus, teisės normos būtų formuluojamos tiksliai, jose nebūtų dviprasmybių.*“¹⁴⁰ Dar daugiau, panaši situacija ir tarp kitų valstybių narių nacionalinio teisės santykio su ES. Vadinas, galima daryti prielaidą, jog normaliam *lis alibi pendens* doktrinos egzistavimui Europos ekonominėje erdvėje reikalingas labai griežtas ir vieningas jos reguliavimo mechanizmas.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad akivaizdi ir svarbiausia efektyvaus *lis pendens* doktrinos egzistavimo sąlyga yra glaudus valstybių bendradarbiavimas. Kadangi neįmanoma sudaryti sutarčių su visomis valstybėmis, tai nacionalinėje teisėje reikia įtvirtinti tam tikrus įstatymus, leidžiančius teismui atsisakyti priimti ieškinį arba palikti jį nenagrinėtą, jei paaiškėja tokios pat bylos iškėlimo anksčiau kitoje valstybėje faktas. Remiantis apklausos duomenimis, dauguma teisėjų taip pat teigiamai vertintų *lis pendens* tinkamą įtvirtinimą, kuris galėtų būti efektyviu įrankiu, palengvinančiu tarptautinio civilinio proceso problemų sprendimą¹⁴¹. Todėl, darbo autoriaus nuomone, LR CPK 781 str. 2 dalis, siekiant greitesnio ir efektyvesnio civilinių bylų su užsienio elementu nagrinėjimo, turėtų būti labiau patikslinta. Akivaizdu, jog šiais laikais lygiagretaus bylinėjimosi problema tebėra pakankamai dažna ir paplitusi, o jos sprendimas – sudėtingas ir reikalaujantis daug pastangų.

3.3. Teisės normų vienodinimo galimybės

Nepaisant teisės skirtumų skirtingose valstybėse, tos pačios problemos paprastai sprendžiamos panašiais, o kartais net identiškais būdais. Tai ypatingai būdinga materialinei teisei.

XXI amžiuje dėl pasaulyje vykstančių technologinių, kultūrinių ir politinių pokyčių nuolat intensyvėja asmenų judėjimas tarp valstybių bei tarptautinių kompanijų, esančių

¹⁴⁰ Kontrauskas R. *Lis (alibi) pendens: kitoje Europos Sąjungos valstybėje nagrinėjamo tapataus arba susijusio ieškinio (civilinės bylos) įtaka Lietuvos teismo procesui* // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69(61). P. 87. // <http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris61.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-09-16.

¹⁴¹ Apie teisėjų atsakymus šiuo klausimu išsamiau skaityti 3.4. skyriuje „Lietuvos teismų veiklos tyrimas dėl jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose, turinčiose užsienio elementą“.

skirtingose šalyse, verslo plėtojimas. Šie ženklūs pasauliniai santykių pokyčiai natūraliai įtakoja ir civilinių bylų su užsienio elementu gausėjimą. Jų ilgas bei dažniausiai sudėtingas nagrinėjimas vis dažniau verčia kalbėti apie tarptautinio civilinio proceso teisės normų pagalbą skatinant bei plėtojant subjektų tarptautinį bendradarbiavimą ir integraciją¹⁴². Nepaisant visų gerų norų, civilinis procesas yra labai sunkiai vienodinimui pasiduodanti teisės šaka, o kai kurių autorių nuomone unifikuotas pasauliniu mastu civilinis procesas gali būti tik iliuzija¹⁴³. Tuo jis iš esmės skiriasi nuo materialinės teisės. Vienas pagrindinių doktrinoje išskiriamų trukdžių, jog civilinio proceso teisė yra mišri teisės šaka. Ji apima tiek viešosios, tiek privačiosios teisių bruožus. Kitas trukdis, kad teismas dažniausiai bylą nagrinėja pagal savo, o ne užsienio teisę. Tarptautinės teisės doktrinoje šis barjeras įvardijamas *forum regit processum* terminu¹⁴⁴. Trečiasis „achilo kulnas“ – skirtumai teisinėje terminijoje ir jos aiškinime bei vyraujantys formalumai, dėl kurių konservatyviojo požiūrio teisės atstovai pasisako prieš bet kokias naujoves. Dar viena, bet ne menkiausia, kliūtis esti politiniai stereotipai, kurie tarnauja kaip veikiančiosios valdžios subjektyvaus požiūrio „primetimas“ ir jo laikymasis bet koku atveju. Taigi, kaip matome, tarptautinio civilinio proceso vienodinimui kyla daug ir rimtų komplikacijų. Vis dėlto, nepaisant minėtų „slenksčių“, išvardinti globalūs pokyčiai pamažu verčia juos šalinti ir imtis teisės normų vienodinimo bei derinimo. Pamažu pradedama suvokti, kad pasaulinis, ar netgi regioninis teisės sistemų harmonizavimas, padėtų išvengti (bent jau dalinai) netinkamos jurisdikcijos ir tų pačių ginčų skirtingose valstybėse „dubliavimosi“ problemų. Darbo autoriaus nuomone, teisės aktų, reglamentuojančių civilinių bylų su užsienio elementu, unifikavimas tarptautiniu mastu būtų nepaprastai didelis žingsnis teismų jurisdikcijų kolizijų problemos naikinimui užtikrinant efektyvų užsienio teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą. Neturėdamos bendro mechanizmo, valstybės pačios savaime tarpusavyje sprendžia savo teisminių institucijų kompetencijų klausimus. Kol kas dažniausias sprendimo būdas – susitarimai dėl lygiagretaus bylinėjimosi išvengimo bei nepagrįstos jurisdikcijos kriterijų netaikymas. Dėl minėtų priežasčių „tarptautiniam civiliniam procesui ypač svarbi lyginamoji teisėtyra bei lyginamasis teisės aiškinimo metodas“¹⁴⁵.

Tačiau vien tokie valstybių veiksmai neduoda pakankamo efekto. Jiems padeda ankstesniuose skyriuose aprašyti tarptautiniai dokumentai: 1968 metų Briuselio ir 1988 metų Lugano konvencijos bei reglamentai Briuselis I ir Briuselis II, iš dalies atliekantys įstatymų

¹⁴² Kontrauskas R. Tarptautinis civilinis procesas: samprata ir vieta nacionalinės teisės sistemoje // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7. P. 72.

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ Gottwald P. und Roth H. Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001. S. 373.

¹⁴⁵ Kontrauskas R. Tarptautinis civilinis procesas: samprata ir vieta nacionalinės teisės sistemoje // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7. P. 72.

vienodinimo darbą. Visi jie pateikia neblogų teismų jurisdikcijų kolizijos sprendimo būdų, bet vis tiek neišvengia keletos rimtų trūkumų. Pirmasis jų, kad visuose keturiuose dokumentuose esančios jurisdikcijos taisyklės taikomos tik tų šalių asmenims, kurios patenka į įvardintų dokumentų įtakos sferas¹⁴⁶. Subjektai ne iš dokumentų įtakos sferų valstybių nėra saugomi. Kitas esminis trūkumas ne tik pasauliniu mastu, bet netgi tame pačiame regione – ne visos šalys sutinka bendradarbiauti pasirašydamos minėtus aktus. Kaip pavyzdį būtų galima išskirti Daniją, kuri būdama ES nare, nėra įpareigota laikytis reglamento Briuselis I nuostatų. Be to, ji yra atsisakiusi dalyvauti bet kurioje teisinio bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose srityje. Kitos valstybės, tokios kaip Airija ir Didžioji Britanija, taip pat turi laisvę pasirinkti, ar dalyvauti šioje srityje. Iki šiol jos geranoriškai dalyvaudavo ir tai Europos regionui buvo labai svarbu, nes jose vyrauja skirtinga teisinė sistema nei likusiame „senajame“ žemyne.

Visgi akivaizdu, jog teisės vienodinimas regioniniu mastu yra žymiai paprastesnis nei pasauliniu. Tačiau jis nėra užtektinas, nes neapima tiek daug valstybių, kad pasauliniu mastu darytų ženkliai įtaką, todėl lieka neišvengiamas pasaulinio masto unifikavimo poreikis. Nors teisėjų apklausoje tik nedidelė dalis apklaustųjų pasisakė už reikiamą priimti pasaulinę konvenciją, reguliuojančią tarptautinę teismų jurisdikcijų koliziją, bet darbo autorius linkęs nesutikti su jais ir laikyti tokio teisės šaltinio atsiradimą pačiu efektyviausiu galimu problemos sprendimo būdu¹⁴⁷. Atsižvelgiant į minėtus XXI amžiuje pasaulyje vykstančius pokyčius bei augantį Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos dalyvių skaičių¹⁴⁸, tokios konvencijos atsiradimo poreikis ir galimybė jį įgyvendinti realybėje tik stiprėja. Deja, kol kas iki šiol visi tokie bandymai būdavo nesėkmingi.

Svarbu pastebėti, kad suvienodintos teisės normos negali tik pačios savaime egzistuoti. Vienodinimas turi apimti ne tik teisės aktų leidybą, bet ir įvairių šalių teismų praktikos taikymą¹⁴⁹. Turi būti sukurta bendra pradinė samprata, bendras teisinis mechanizmas, palankus unifikuotų teisės normų užtikrinimui ir taikymui. Taip pat svarbi detalė – suvienodintų teisės aktų galimo keitimo įvertinimo perspektyvos, nes jų keitimas irgi galėtų tapti labai komplikuoatas ir ilgas.

Visgi, visi šie pasiūlymai kol kas tik teoriniame lygmenyje. Kur kas realesnis dabarčiai būdas sprendžiant teismų jurisdikcijų kolizijos problemą galėtų būti paprasčiausias

¹⁴⁶ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 559 – 576.

¹⁴⁷ Apie teisėjų atsakymus šiuo klausimu išsamiau skaityti 3.4. skyriuje „Lietuvos teismų veiklos tyrimas dėl jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose, turinčiose užsienio elementą“.

¹⁴⁸ Tai tarpvyriausybinių organizacija, įkurta 1893 metais. Nuolat veikti pradėjo 1955 metais. 2010 m. ją sudaro 70 valstybių narių.

¹⁴⁹ Kegel G. International Encyclopedia of Comparative Law: Volume III. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986. P. 30.

valstybių atsisakymas nepagrįstų jurisdikcijos nustatymo kriterijų nacionalinėje teisėje ir pradėjimas naudoti tik visuotinai pripažįstamus.

Apibendrinant reikia pabrėžti, jog vienintelės ir geriausios priemonės išspręsti teismų jurisdikcijų koliziją civilinėse bylose su užsienio elementu nėra. Akivaizdu, kad vien tik tarptautinių teisės aktų, arba vien tik valstybių nacionalinių pastangų nepakanka. Darbo autoriaus nuomone tik sudėtinis ir daugybinis aptartų sprendimo būdų taikymas yra tas raktas, kuris atveria duris į protingą ir efektyvų analizuotos problemos sprendimą.

3.4. Lietuvos teismų veiklos tyrimas dėl jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose, turinčiose užsienio elementą

Darant visapusišką ir išsamią *teismų jurisdikcijų kolizijos civilinėse bylose su užsienio elementu* analizę buvo svarbu ir tikslinga išsiaiškinti realią Lietuvos Respublikos teismuose vyraujančią situaciją. Tuo tikslu buvo parengta ir teisėjams pateikta speciali nagrinėjamai temai skirta anketa. Apklausoje panaudota 17 klausimų su galimybe pasirinkti atsakymų variantus. Į kai kuriuos klausimus respondentai galėjo pateikti ir savo atsakymo variantus. Apklausoje dalyvavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, Vilniaus ir Kauno apygardų bei Vilniaus, Kauno ir Kaišiadorių apylinkių teismų teisėjai. Iš viso buvo išdalinta 200 anketų iš kurių tik į 52-ųjų klausimus buvo atsakyta. Kadangi tik 26 procentai respondentų buvo geranoriški ir aktyvūs bei sutiko pasidalinti savo patirtimi atliekant tyrimą, tai tyrimo patikimumas nėra labai didelis.

Atsakiusieji į anketos klausimus dirba:

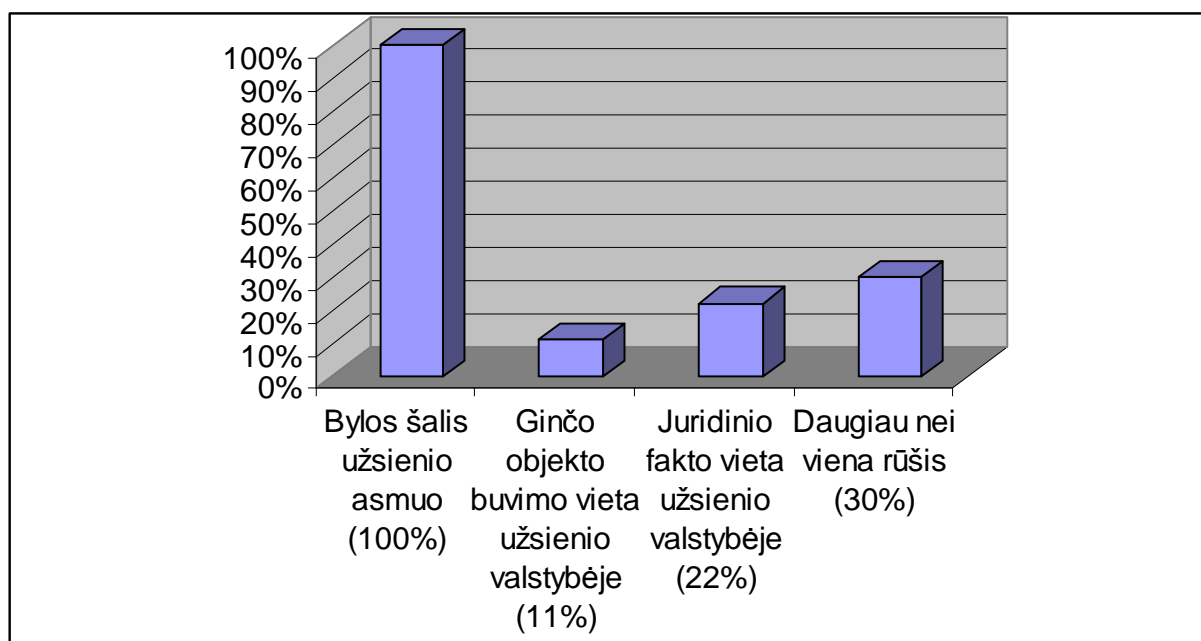
- Lietuvos Aukščiausiajame Teisme - 2 procentai;
- Lietuvos apeliaciniame teisme – 4 procentai;
- Apygardos teismuose – 19 procentų;
- Apylinkės teismuose – 75 procentai.

Vidutinis apklausoje dalyvavusių respondentų darbo stažas – 7,2 metų. Autoriaus nuomone, sąlyginai nedidelę apklaustųjų darbo trukmę lėmė itin mažas (bendrai apimantis vos šešis procentus) aukštesniosios grandies teisminių institucijų darbuotojų aktyvumas. Nepaisant to, respondentų vidutinis darbo stažas viršija Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje trukmę ir todėl laikytinas pakankamu padedant geriau suvokti analizuojamą temą, o teisėjų nuomonės vertintinos, kaip labai svarbios kokybiškam tyrimui. Kaip matome iš pateiktų duomenų – aktyviausi buvo apylinkių teismų teisėjai.

Net 88 procentai (proc.) iš užpildžiusiųjų anketas, Lietuvai tapus ES nare, nagrinėjo civilines bylas, turinčias užsienio elementą, ir vos 12 procentų to daryti kol kas neteko. Iš gautų

duomenų pastebime, jog darbe nagrinėjamas reiškinys – integravusis į tarptautinę bendruomenę Lietuvoje labai dažnas, tad visapusiškas jo subtilybių suvokimas ir atsakomybės prieš kitų valstybių teismus dėl priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo bei jo pripažinimo, vykdymo galimumo įsisamonimas esti nepaprastai svarbus. Taip pat galima akcentuoti, kad apklaustieji yra pakankamai susidūrę su tarptautinio civilinio proceso problemomis, jog būtų kompetentingi „iš praktinės pusės“ padėti ieškoti problemos sprendimo.

Anketas pildžiusieji teisėjai, kuriems teko nagrinėti bylas su užsienio elementu, atskleidė, kad absoliučiai daugumai, net 100 proc. teko spręsti civilines bylas, kuriose bylos šalis buvo užsienio asmuo (fizinio asmens gyvenamoji vieta arba juridinio asmens buveinė užsienyje). Tik 11 procentų susidūrė su bylomis, kurių ginčo objekto buvimo vieta (turto buvimo vieta, paslaugų teikimo vieta) buvo užsienio valstybėje. 22 proc. sprendė ginčus dėl juridinio fakto, lėmusio atsiradimą, pasikeitimą ar pasibaigimą šalių teisinių santykių, įvykusio ar atlikto užsienyje (pvz.: automobilio avarijos sukėlimas). 30 procentų susidūrė su daugiau nei viena rūšimi ir pažymėjo kelis atsakymus.

7. pav. **Pagrindinės nagrinėtų civilinių bylų su užsienio elementu rūšys.**

Didžiuma teisėjų, net 87 procentai, mano bylas, turinčias užsienio elementą, esant sudėtingesnėmis nagrinėti, 13 proc. nemato skirtumo tarp tarptautinių ir nacionalinių ginčų bei laiko juos vienodai sudėtingais spręsti, ir nepasitaikė nė vieno atsakymo, teigiančio, jog bylas su užsienio elementu nagrinėti lengviau. Taigi priežastys, lemiančios tokio darbo sudėtingumą:

* 37 procentai mano, jog sudėtingumą sukelia teismų jurisdikcijos nustatymo klausimo sprendimas;

* 48 proc. nagrinėjusių bylas respondentų sunkumų patiria sprendami taikytinos teisės nustatymo klausimą;

* viena dažniausiai atsakymuose pažymėtų priežasčių, keblumų sukelti net dviem trečdaliams (67%) teisėjų, yra įrodymų rinkimas užsienio valstybės teritorijoje;

* pati opiausia, respondentų nuomone, pranešimų ir kitų procesinių dokumentų įteikimo užsienyje proceso dalyviams problema (69 procentai taip manančiųjų);

* trečdalis (33 proc.) akcentuoja užsienio teisės žinių išmanymo stoką, kuri jiems tampa papildomu slenksčiu stengiantis priimti bylos sprendimą;

* 24 nuošimčiai atsakiusiųjų teigia, jog jiems trukdo užsienio kalbos nežinojimas, reikia vertėjo;

* vos 4% mato keblumų dėl egzistuojančių prieštaravimų skirtingų valstybių teisės aktuose (darbo autorius, atsižvelgdamas į 1.4. skyriuje aprašytas teismų jurisdikcijų priklausymą nustatančias sistemas, didžiai nustebęs tokia menka šios priežasties problema LR teismų praktikoje);

* 54 procentai teisėjų nurodo, kad jiems problemų sudaro proceso trukmė, kuri bylos su užsienio elementu atveju esti ženkliai ilgesnė;

* 2 nuošimčiai respondentų įrašė kitas sunkinančias priežastis, kaip antai: susirašinėjimą su kitų valstybių institucijomis.

Apibendrinant galima pastebėti, jog pagrindinės priežastys, kurios apsunkina civilinių bylų, turinčių užsienio elementą, nagrinėjimą, yra šios: pranešimų ir procesinių dokumentų įteikimas užsienio valstybėje, įrodymų rinkimas svečioje šalyje, ženkliai pailgėjantis procesas ir taikytinos teisės nustatymo klausimas.

Didesnioji dalis pildžiusiųjų anketas (76 procentai), nepritaria kontraversiškojo kriterijaus, įpareigojančio nagrinėti bylą atsakovo turto buvimo vietos valstybėje, turtui neturint sąsajumo su ginčo esme, taikymui. 18% atsakinėjusiųjų pritaria metodo, kaip galimos alternatyvos, esant reikalui užtikrinti ieškinio reikalavimą, taikymui. Likę 6 proc. dviprasmiškajam kriterijui pritaria iš dalies.

Visiškai skirtingų, nevienareikšmių ir kardinaliai priešingų Lietuvos teisėjų išsakytų vertinimų susilaukė prieštaringoji, bylos šaliai ar šalims leidžianti jų ginčo nagrinėjimui pasirinkti bet kurią valstybę ir jos teismus, *forum shopping* taisyklė. Ją, kaip vieną iš žmogaus laisvės išraiškos būdų, teigiamai vertina 48 nuošimčiai respondentų. Neigiamai, kaip į bylos nagrinėjimą sunkinančią aplinkybę, žiūri 17 procentų iš užpildžiusiųjų anketas. Kita grupė atsakinėjusiųjų (44 proc.), *forum shopping* vertina neigiamai ir laiko ją, kaip vieną iš šalių lygiateisiškumo principo bylinėjimosi procese pažeidimo galimybių. Abiem neigiamais aspektais kartu vertinančiųjų buvo 6%. Darbo autorių nustebino atsakymai (8 proc.) taisyklę

nurodantys ir teigiamu, ir neigiamu aspektu vienu metu. 2 procentai respondentų vertintų teigiamai, tačiau tik tokiu atveju, jei valstybės teisės aktai reglamentuotų pasirinkimo atvejus ir numatytų apribojimus, kuomet bylos šalys negalėtų rinktis tos valstybės, kaip savo ginčo sprendimo vietos – tokiu būdu iki minimumo sumažinant jų galimybes piktnaudžiauti pasirinkimo teise.

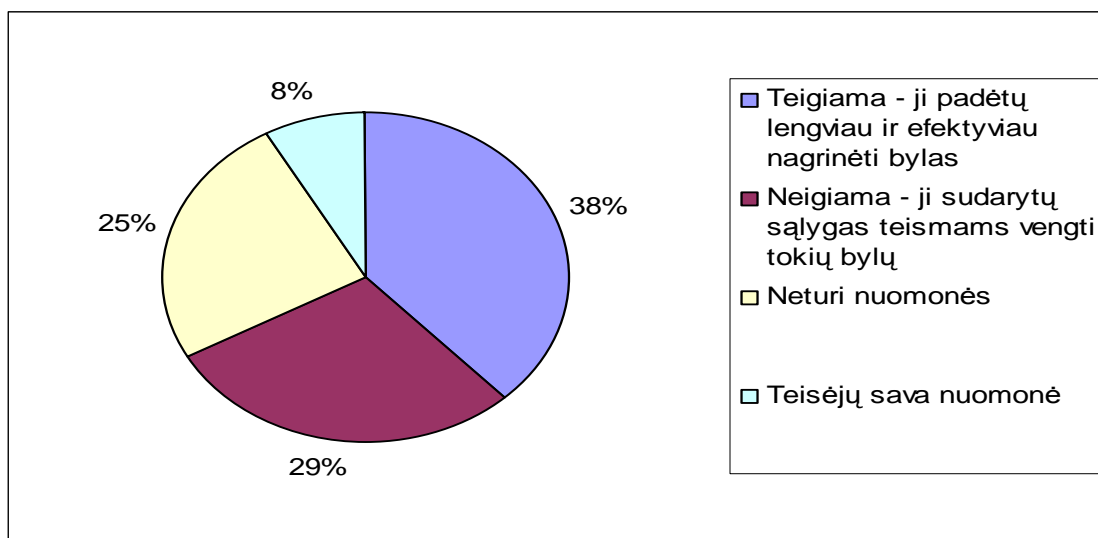
Apklausoje dalyvavę teisėjai problemos sprendimo dėl jurisdikcijos su šalimis, neturinčiomis bendro ją reguliuojančio teisinio dokumento, viziją mato taip pat ganėtinai skirtingai. 15 proc. respondentų pasisako už pasaulinės konvencijos šiems klausimams spresti priėmimą, 6 procentai mano esant tikslinga, kilus ginčui, nedelsiant sudaryti tarptautinę teisinės pagalbos sutartį su tokia valstybe, absoliuti dauguma (71 proc.) teigia, jog minėtai jurisdikcijai nustatyti užtenka nacionalinio teisinio reglamentavimo ir 6 nuošimčiai nepritarė nei vienam sąraše buvusiam atsakymo variantui bei pateikė savus problemos sprendimo pasiūlymus (pvz. reikiamybė valstybei sudaryti kiek įmanoma daugiau teisinės pagalbos sutarčių su kitomis valstybėmis, o nelaukti, kol kils konkretus ginčas).

Netgi vertindami Lietuvos teismų kompetenciją sprendžiant bylas su užsienio elementu, teisėjai pateikė ganėtinai stebinančius atsakymus. Neįtikėtini 44 procentai respondentų neturi nuomonės apie LR teisminių institucijų kompetencijos kriterijus, tai akivaizdžiai parodo per menką santykį tarp Lietuvoje vyraujančios įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių. 15 nuošimčių apklaustųjų mano esant liberalias taisykles ir plačią jurisdikciją, 29 proc. teigia egzistuojant griežtas taisykles ir siaurą jurisdikciją, 12 proc. pateikė savo požiūrius (pvz. griežtos taisyklės, plati jurisdikcija; kad minėti dalykai priklauso nuo įrodymų, susijusių su taikomos užsienio teisės normų turinio leidžiamomis jų surinkimo galimybėmis ir pan.).

Aptarinėję nacionalinės civilinio proceso teisės efektyvumą reglamentuojant bylą, turinčią užsienio elementą, jurisdikciją, 27% apklaustųjų mano nacionalines normas esant efektyviomis, lengvai suprantamomis ir pritaikomomis, 48 proc. jas laiko neefektyviomis, sudėtingai suprantamomis, neaiškiomis ir painiomis, 25 procentai nepritaria nei vienam vertinimui arba atsakė neturintys nuomonės.

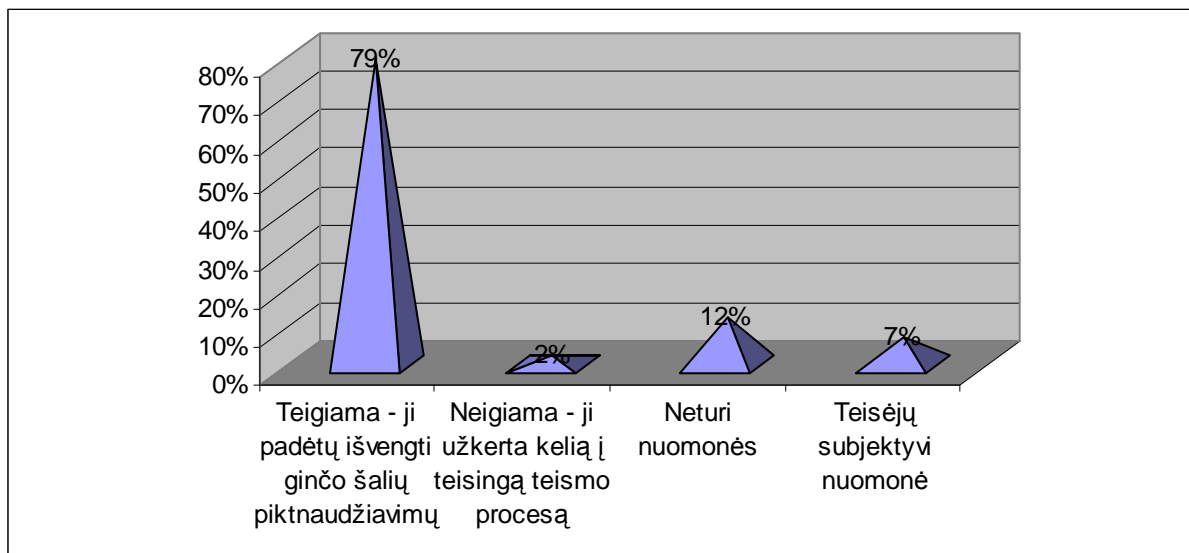
Šiuo metu pasaulyje *forum non conveniens* taisyklė pripažįstama kaip viena kertinių ir pagrindinių priemonių spresti mūsų darbe analizuojamai problemai. 38 nuošimčiai tyrime dalyvavusių asmenų žymiąją taisyklę vertina teigiamai, kaip efektyvą ir lengvinantį būdą nustatinėjant jurisdikciją konfrontuojant dėl jos kelioms užsienio valstybėms. 29 procentai apie šią doktriną pasisako neigiamai, dėl jos sudaromos galimybės teismams vengti sudėtingų tarptautinių bylų nagrinėjimo. Ketvirtadalis apklaustųjų (25%) kol kas neturi susidareę apie *forum non conveniens* savo nuomonės ir jos nevertina, o 8 proc. turi susidareę apie ją savo

subjektyvią nuomonę (pvz. teigiama, tačiau turi būti įvardinti konkretūs atvejai, kuomet teismas gali atsisakyti priimti nagrinėti bylą).

8. pav. *Forum non conveniens* doktrinos vertinimas.

Kita šiandieninėje tarptautinėje civilinėje teisėje duominuojanti, sprendžiant civilinių bylų su užsienio elementu jurisdikcijos priskirtinumą, taisyklė yra *lis alibi pendens*. Teisėjai, šios doktrinos atžvilgiu, atsakinėdami buvo kur kas vieningesnės nuomonės nei tai darydami apie *forum non conveniens*. Net 79 nuošimčiai (dvigubai daugiau nei *forum non conveniens*) *lis pendens* vertina teigiamai ir mano, jog ji padeda išvengti šalių piktnaudžiavimo skirtingomis teisės sistemomis. Jiems nepritariančių pasitaikė vos 2 procentai. 12% susilaikė ir nepareiškė savo nuomonės apie šią taisyklę, o 7 proc. pareiškė savo subjektyvią nuomonę (pvz. nuomonė teigiama, nes tokiu būdu užtikrinamas vieno proceso, vieno teismo sprendimo ir atitinkamai šio sprendimo privalomumo vykdyti principas).

9. pav. Požiūris į *lis alibi pendens*.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad nors LR CPK nei *forum non conveniens*, nei *lis alibi pendens* institutai tiesiogiai nėra įtvirtinti, tačiau praktikoje daliai apklaustųjų jau yra tekę jas taikyti. *Forum non conveniens* panaudojo 6 procentai respondentų, o *lis pendens* – net 12%. Tai galima paaiškinti tuo, jog teismai vadovaujasi LAT Senato nutarimo Nr. 28¹⁵⁰ nuostatomis, įpareigojančiomis taikyti šias doktrinas. 94 nuošimčiams užpildžiusiųjų anketas *forum non conveniens* ir 88 proc. *lis alibi pendens* taisyklių taikyti dar neteko. Taigi nepaisant fakto, jog daugelis dalyvavusių apklausoje šių doktrinų dar netaikė, bet, iš anketų gautų atsakymų, matome, kad joms pritaria ir vertina teigiamai.

Absoliuti dauguma, sudaranti 85 procentus, atsakinėjusių teisėjų teigė besidomintys tarptautinio civilinio proceso problemomis (kai kuriems jų teko dalyvauti komandiruotėse, vykusiose užsienyje). Vos 15 proc. respondentų tarptautinio civilinio proceso problemos nėra aktualios.

Iš besidominčiųjų tarptautinio civilinio proceso problemomis tik 18 nuošimčių teigė, jog užtenka mokslinių darbų apie civilines bylas su užsienio elementu. 7% pareiškė, kad neturi nuomonės, nes kiekvienu atskiru atveju rinkdamiesi informaciją skaito tik su bylos turiniu susijusius darbus ir nesigilina į pačius mokslinius darbus apskritai. Ir net trys ketvirčiai besidominčiųjų respondentų (75 proc.) savo atsakymuose nurodė, kad šiai dienai neužtenka tokio tipo darbų, kas akivaizdžiai parodo informacijos nepakankamumą šioje srityje.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“ // http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26342; prisijungimo laikas: 2010–06–29.

69 procentai apklausoje atsakinėjusių teisėjų Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą dalyvavo seminaruose, mokymuose ar konferencijose, kuriose buvo analizuojamas civilinių bylų, turinčių užsienio elementą klausimas. 31 nuošimčiui to padaryti kol kas dar neteko.

Apklaustos duomenys atskleidė, jog civilinių bylų su užsienio elementu Lietuvos teismų praktikoje kol kas nėra itin daug, tačiau jų kiekis LR įstojus į ES smarkiai išaugo ir augimas tebesitęsia iki šiol, o tokių bylų nagrinėjimas yra sudėtingesnis. Nors į išdalintas anketas buvo atsakyta sąlyginai negausiai, bet gautų atsakymų kiekis leidžia pakankamai išsamiai nustatyti, kokios problemos šiuo periodu Lietuvos teisėjams kelia daugiausiai rūpesčių. Dauguma atsakinėjusiųjų, Lietuvai esant ES valstybe nare, jau susidūrė su civilinėmis bylomis, turinčiomis užsienio elementą. Visiškai prieštaringi respondentų doktrinų vertinimai, skirtingi požiūriai ir tų pačių jurisdikcinių kriterijų interpretavimas, pademonstruoja būtinybę išsamiai ištirti ir paaiškinti šią tarptautinės privatinės teisės terpe.

3.4.1. Anketinio tyrimo metu gautų duomenų ir teismų jurisdikcijų kolizijų sprendimo būdų sąveikos apibendrinimas

Atliekant teisėjų anketinę apklausą į klausimą apie *forum non conveniens* doktrinos įtvirtinimą Lietuvos teisėje – dažniausias apklaustųjų pasirinktas atsakymas buvo pritarimas jos įtvirtinimui (38%). Taigi respondentų nuomonė patvirtina jos tiesioginio įtvirtinimo LR CPK poreikį. Šį teiginį dar labiau sustiprina tas faktas, jog kai kuriems teisėjams *forum non conveniens* jau teko asmeniškai taikyti praktikoje.

Deja, bet CPK 781 str. 2 d. įtvirtinta taisyklė nurodo, kad šiuo metu reali situacija įstatyminėje bazėje visiškai priešinga anketoje nurodytos taisyklės nuostatoms ir teisėjų norams ją matyti įtrauktą teisės normose. Minėtame straipsnyje pasakyta, jog jeigu Lietuvos Respublikos teismai pagal kodekse numatytas teisingumo taisykles yra kompetentingi nagrinėti civilines bylas, ši kompetencija neišnyksta, kai ta pati byla nagrinėjama užsienio valstybės teisme. Vadinasi, reguliuojant teisminių institucijų jurisdikcijų kolizijas reglamentacijoje palikta didžiulė spraga, galinti pasibaigti Lietuvos ir kitos valstybės visiškai skirtingų teismų sprendimų priėmimu.

Lis alibi pendens mechanizmo įtvirtinimui Lietuvos Respublikoje anketinėje apklausoje dalyvavusių teisėjų tarpe pritariama netgi labiau nei *forum non conveniens* – pritaria 79% respondentų. Ją praktikoje taikyti jau teko 12 proc. apklaustųjų. Akivaizdu, kad kaip ir mažiau populiarios taisyklės atveju – *lis pendens* inkorporavimas į LR civilinio proceso kodeksą yra labai pageidautinas šiuo metu Lietuvos teismuose dirbančių teisėjų gretose. Deja, bet jau minėta CPK 781 str. 2 d. nuostata yra problema ir šį kartą, nes esti priešinga *lis alibi*

pendens principui taip pat. Todėl nurodyta kodekso norma, autoriaus nuomone, dėl jos neatitikimo teisminėse institucijose dirbančių specialistų pageidavimams bei teismo nagrinėjimo apsunkinimo (daroma išvada, remiantis pateiktais anketos atsakymais), turėtų būti neabejotinai keičiama.

Autoriaus nuomonė, susidaryta analizuojant Hagos tarptautinės privatinės konferencijos¹⁵¹ veiklą, kad vienas efektyviausių būdų spręsti teismų jurisdikcijų kolizijas galėtų būti pasaulinis jurisdikcijų kolizinių normų vienodinimas. Ši nuomonė anketos apklausoje dalyvavusių specialistų buvo paneigta. Pasaulinės konvencijos šioms klausimams spręsti priėmimo šalininkų buvo tik 15 procentų. Net 71 proc. nepritarė jai ir nurodė, kad situacijose, kuomet kyla ginčas su valstybėmis, kurios neturi bendro teisminių institucijų jurisdikcinę kompetenciją reguliuojančio dokumento, užtenka nacionalinio teisinio reglamentavimo tokioms padėtimis spręsti. Visgi atsižvelgiant į skirtingose valstybėse vyraujančius formalumų, procedūrų ir kitus procesinius skirtumus bei ankstesniuose skyriuose aptartus kriterijus (gyvenamosios vietos, ieškinio įteikimo momento ir pan...) ir teisėjų pateiktus atsakymus į kitus anketos klausimus, autorius linkęs nesutikti su daugumos respondentų šiuo klausimu požiūriu ir toliau laikyti pasaulinės, jurisdikcines teisės normas suvienodinančios, konvencijos priėmimą vienu efektyviausių iš galimų šiame darbe tiriamos problemos sprendimo būdų.

Apibendrinant anketinės apklausos gautus atsakymų rezultatus ir aptartus pagrindinius kolizinių teismų kompetencijų sprendimų būdus (*forum non conveniens*, *lis alibi pendens*, pasaulinį jurisdikcinių normų vienodinimą), pasitvirtino vienintelės ir geriausios priemonės išspręsti teisminių institucijų jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose su užsienio elementu nebuvimas. Tikrai efektyviai teismų jurisdikcijų kolizijų problemą gali išspręsti tik sudėtinis ir daugybinis aptartų sprendimo būdų taikymas.

¹⁵¹ Tai tarpvyriausybė organizacija, įkurta 1893 metais. Nuolat veikti pradėjo 1955 metais. 2010 m. ją sudaro 70 valstybių narių.

IŠVADOS

Šio magistrinio darbo tikslas buvo išanalizuoti ir įvertinti po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą egzistuojančias problemas, kurias sukelia esantis teismų jurisdikcijų kolizijų nacionalinis ir tarptautinis reglamentavimas bei, atsižvelgiant į esamą visuomeninę situaciją, identifikuoti esminius vyraujančius trūkumus ir pateikti rekomendacijas jiems šalinti. Tikslui pasiekti buvo pasitelkti įvairūs tyrimo metodai ir išskelti konkretūs uždaviniai.

Atskleidus teismų jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose su užsienio elementu sampratą, įvertinus šio instituto specifiką ir reikšmę, ištyrus tarptautiniuose dokumentuose ir užsienio valstybėse įtvirtintus pasaulinių teismų kompetencijų nustatymo tendencijų kriterijus, apžvelgus užsienio ir Lietuvos teisminę praktiką, išanalizavus konkrečius teismų jurisdikcijų kolizijų sprendimo ir mažinimo būdus, nustačius nagrinėjamo reiškinių teisinio reglamentavimo spragas bei galimus jų sprendimo būdus, formuluotinos šios išvados:

1. Nustatinėdama teismų jurisdikcijos ribas, kai byla turi užsienio elementą, valstybė privalo atsižvelgti į bylos ryšį su jos šalių teisėtų lūkesčių bei teisinio tikrumo principais, ir, ar bus reali galimybė užtikrinti tokio sprendimo vykdymą: turi būti aišku, kad toje užsienio valstybėje, kurioje sprendimas turės būti vykdytinas, jis bus pripažintas ir įvykdytas.
2. LR CPK teisminei jurisdikcijai apibūdinti vartojama *teisingumo* sąvoka, atsižvelgiant į kitų vakarų valstybių teisės normose ir doktrinosse naudojamus terminus, nėra visiškai sinoniminis jai žodis, o tik vienas iš kriterijų, patenkančių į *jurisdikcijos* definiciją, ir turintis kur kas siauresnę reikšmę. Todėl lietuviškajame civilinio proceso kodekse jis vartojamas klaidingai ir neleidžia visiškai atskleisti šiame darbe nagrinėjamo reiškinių esmės.
3. Asmuo, norintis pasinaudoti jam priklausančia teise ginti savo teisėtus interesus, tą turi padaryti tinkamai – kreipdamasis į kompetentingą teismą. Kad subjektas viską atliktų teisingai, pirmiausia jam reikia nusistatyti, kurios valstybės teisminėms institucijoms priskirtinas spręsti ginčas, ir tik tada, pagal toje valstybėje galiojančias procesines taisykles, kreiptis į kompetentingą instituciją.
4. LR Civilinio proceso kodekso nuostatos taikomos tik ta apimtimi, kuri nėra sureguliuota Europos Sąjungos teisės aktais, dvišalėmis arba trišalėmis teisinės pagalbos sutartimis arba daugiašalėmis teismų jurisdikciją reguliuojančiomis konvencijomis, kurių dalyvė yra Lietuva.
5. Liberalėjant valstybių teisės normoms, reguliuojančioms civilinių bylų su užsienio elementu priskirtinumą teismams, kyla lygiagretaus bylinėjimosi proceso grėsmė,

galinti pasibaigti skirtingų teismų skirtingų sprendimų priėmimu. Tokioms situacijoms išvengti valstybės naudojasi *lis alibi pendens* institutu, leidžiančiu teisminėms institucijoms atsisakyti nagrinėti bylą, kai tokia pat byla jau pradėta užsienio teisme.

6. Bylos priklausymas teismo jurisdikcijai ir ginčo sprendimui taikytina teisė yra du visiškai skirtingi ir tarpusavyje nesusiję dalykai: jeigu byla priskirtina Lietuvos teismų kompetencijai, tai ginčo sprendimui priimti nebūtinai turi būti taikoma lietuviškoji materialinė teisė.
7. Atsiradus ginčui, turinčiam užsienio elementą, šalys gali turėti nepagrįstą interesą bylinėtis konkrečioje valstybėje, tikintis tokio pasirinkimo dėka gauti naudos ar įgyti pranašumą prieš kitą besibylinėjančią šalį. Tokiems nesusipratimams išvengti gali būti naudojamas *forum non conveniens* mechanizmas, suteikiantis teismams diskrecijos teisę atsisakyti priimti ieškinį, kai teismo vieta neturi objektyvių ryšių su ginčo esme.
8. Tiek tarptautinis, tiek regioninis teisės aktų vienodinimas teismų jurisdikcijų kolizijų klausimais vis dar nėra efektyvus būdas tiems klausimams išspręsti. Jo veiksmingumo užtikrinimui būtinas glaudus valstybių ir tarptautinių organizacijų bendradarbiavimas.
9. Remiantis iš ALI/UNIDROIT tarptautinio civilinio proceso principų išplaukiančia *glaudžiausio ryšio teorija* ir atsižvelgiant į sociologinio tyrimo duomenis, LR CPK 787 str. 1 d. 2. numatytas turto buvimo ar turtinių teisių buvimo vietos kriterijus, nereikalaujantis, kad nustatinėjant teismų jurisdikcijos priskirtinumą ginčas būtų susijęs su tuo turtu ar turtinėmis teisėmis, laikytinas nepagrįsta jurisdikcija, negarantuojančia teismo valstybės ir bylos pakankamo ryšio.
10. Europos Bendrijos steigimo sutartyje ir Europos Teisingumo Teismo suformuotoje praktikoje reglamentai apibūdinami kaip taikomais visuotinai, privalomais visa apimtimi visose valstybėse narėse, todėl LR Seimo išleisto CPK LX skyriaus pakeitimo ir papildymo įstatymas, skirtas ES reglamentuose esančių nuostatų įtvirtinimui, neturi jokio argumentuoto savo egzistavimo pateisinimo.
11. Darbe atlikta teisminių institucijų kompetencijų nustatymo problemų ir jų galimų, pasaulinių tendencijų įtakojamų, sprendimo būdų analizė atskleidė, jog tik valstybių nacionalinių arba tik tarptautinių pastangų spręsti minėtas problemas tarptautinėje privatinėje teisėje nepakanka. Taigi šio magistrinio darbo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino: norint efektyviai spręsti bylą su užsienio elementu teismams priskyrimo problemas, reikalingas glaudus valstybių ir tarptautinių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimas bei kompleksinio sprendimo būdų taikymas.

PASIŪLYMAI

1. Mėginant racionaliai išspręsti teismų jurisdikcijų konfliktus, valstybėms būtina atsisakyti nepagrįstų priskirtinumo kriterijų ir savo teisinėse bazėse įtvirtinti tik visuotinai pripažintus. Remiantis tokiu pagrindu, siūlytini tokie LR Civilinio proceso kodekso 787 str. 1 dalies 1 ir 2 punktų pakeitimai:
 1. Bylos, nagrinėtinos ginčo teiseną, tačiau neišvardytos šio kodekso VII dalies LIX skyriaus antrajame skirsnyje, yra priskirtinos Lietuvos Respublikos teismų jurisdikcijai, jeigu *Lietuvos Respublika su ginčo objektu arba ginčo šalimis turi esminį ryšį. Esminio ryšio buvimu laikoma jei:*
 - 1) atsakovas ieškinio įteikimo metu *Lietuvoje gyvena, turi joje nuolatinę gyvenamąją vietą arba savo veiklos buveinę;*
 - 2) atsakovas Lietuvoje turi turto arba jam priklauso turtinės teisės, *kai tas turtas ar turtinės teisės tiesiogiai susijusios su pačiu ginču;*
 2. Siekiant sumažinti Lietuvos Respublikoje esančias teismų jurisdikcijų kolizijų tarptautiniame civiliniame procese taikymo ir aiškinimo problemas bei nukreipti negausią besiformuojančią teisminę praktiką teisingu keliu – būtina tinkamai ir vieningai, atsižvelgiant į pasaulyje duominuojančias sąvokas, apibrėžti šio reiškinio terminiją. Dėl to, siūlytina LR CPK naudojamą *teisingumo* definiciją pakeisti į pasauliniu mastu pripažintą ir daugumoje užsienio valstybių įtvirtintą *teismų jurisdikcijos* sąvoką.
 3. Atsižvelgiant į tikėtiną šalių interesą bylinėtis joms palankiausiame teisme turint piktavališkų tikslų, ir į tai, kad *forum non conveniens* institutas gali padėti išvengti tokio piktnaudžiavimo nepagrįstų ieškinių pateikimu – rekomenduotina Lietuvos civilinio proceso kodeksą papildyti *forum non conveniens* doktrinoje įtvirtintais pagrindais, suteikiančiais teisę teismui atsisakyti priimti nagrinėti bylą, kur kas labiau susijusią su kita užsienio valstybe.
 4. Stengiantis užtikrinti asmenų teisėtą interesų ir jų pažeistų teisių apsaugą, kai jurisdikcijos nagrinėti ginčą neturi jokios valstybės teismas, remiantis Europos Tarybos reglamente Nr. 4/2009 įtvirtinta *forum necessitatis* taisykle, siūlytina LR CPK 782 straipsnį papildyti antra dalimi ir išdėtyti ją taip:
 2. *Išimtiniais atvejais, kai kyla grėsmė, kad ginčas dėl kažkokių priežasčių apskritai gali likti nenagrinėtas jokios valstybės teisme ar arbitraže, Lietuvos Respublikos teismas privalo užtikrinti ginčo šalių teisę į teisingą ir nešališką teismo procesą bei ginčą išspręsti iš esmės.*

SAVOKŲ IR POSAKIŲ PAAIŠKINIMAI

Conditio sine qua non – būtina, privaloma sąlyga.

Contra legem – veikti prieš įstatymą, savo veiksmais nepaisyti įstatymo.

Europos Sąjunga ir Europos Bendrija – nėra tapačios sąvokos, bet šiame darbe bus naudojamos kaip sinonimai.

Ex officio – tam tikrus veiksmus asmeniui ar institucijai privalu atlikti pagal jo užimamas ar jai priskirtas pareigas. Teimas, gavęs ieškinį, vykdydamas įstatymo jam nustatytą pareigą, privalo patikrinti, ar jis tikrai kompetentingas nagrinėti tą bylą.

Forum domicile – bylos teisminiam priskirtinumui nustatyti taikoma atsakovo gyvenamosios arba verslo vietos teisė.

Forum necessitatis – esant būtinybei apsaugoti asmens pažeistus teisėtus interesus, teismo teisė priimti nagrinėti jam nepriskirtiną bylą.

Forum non conveniens – doktrina, leidžianti teismams pasinaudoti diskrecijos teise ir atsisakyti spręsti ginčą, jei yra kitas kompetentingas teismas, kuris galėtų nagrinėti bylą, ir jei šalims akivaizdžiai naudingiau būtų bylinėtis jame.

Forum regit processum – teismas bylą visada nagrinėja pagal savo, o ne užsienio valstybės civilinio proceso teisę.

Forum shopping – šalies ar šalių elgesys, kai jos pasirinkdamos, kurios valstybės teismuose bus nagrinėjama byla, siekia turėti iš tokio pasirinkimo naudos.

Jurisdikcijų kolizija – situacija, kai kelių valstybių teismai yra kompetentingi nagrinėti tą pačią bylą.

Kolizija – skirtingų įstatymų, reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius, prieštaravimai.

Lex fori – bylos sprendimui taikoma teisė sutampa su bylą nagrinėjančio teismo valstybės teise.

Lex specialis derogat legi generali – specialiosios teisės normos turi viršenybę prieš bendrąsias teisės normas.

Lis alibi pendens – institutas, leidžiantis teismui atsisakyti nagrinėti bylą, jei tokia pat byla jau yra iškelta užsienio valstybės teisme, ir padedantis išvengti lygiagretaus bylinėjimosi kelių valstybių teismuose.

Pacta sunt servanda – laisva valia sudarytų sutarčių reikia laikytis.

Teismo jurisdikcija – teismo kompetencija nagrinėti bylą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (su paskutiniais pakeitimais 2010 m. sausio 19 d.) // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (1999 rugsėjo 21 d. ketvirtas leidimas) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1015.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1, 42, 62, 801, 803 straipsnių pakeitimo ir papildymo, LX skyriaus ketvirtojo, penktojo ir šeštojo skirsnių pavadinimų pakeitimo, LX skyriaus papildymo septintuoju skirsniu ir kodekso papildymo priedu įstatymas. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 72-2494.
7. Lietuvos Respublikos Komercinio arbitražo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 39-961.
8. Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymas (su visais pakeitimais) // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.
9. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su visais pakeitimais) // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
10. Konvencija dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo užsienyje // Valstybės žinios. 2000, Nr. 44-1252.
11. Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių // Valstybės žinios. 1994, Nr. 28-492.
12. Lietuvos Respublikos ir Armėnijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 2005, Nr. 7-187.
13. Lietuvos Respublikos ir Azerbaidžano Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 2002, Nr. 75-3210.
14. Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1994, Nr. 43-779.

15. Lietuvos Respublikos ir Kazachstano Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1998, Nr. 51-1399.
16. Lietuvos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos civilinėse ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 2001, Nr. 75-2642.
17. Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos, darbo ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1994, Nr. 14-234.
18. Lietuvos Respublikos ir Moldovos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1995, Nr. 19-440.
19. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1994, Nr. 13-296.
20. Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos teisinio ir teismo bendradarbiavimo komercinėse ir civilinėse bylose sutartis // Valstybės žinios. 1996, Nr. 18-464.
21. Lietuvos Respublikos ir Ukrainos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1994, Nr. 91-1767.
22. Lietuvos Respublikos ir Uzbekistano Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 1997, Nr. 101-2552.
23. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR) // Valstybės žinios. 1998, Nr. 107-2932.
24. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016. // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=114048.
25. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus. Amsterdamas. 1999. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686.
26. Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo // L 160, 30/06/2000.

27. Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį reglamentą (EB) Nr. 1347/2000. // *L 338, 23/12/2003*.
28. Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo // *L 012, 16/01/2001*.
29. Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje // *L 007, 10/01/2009*.
30. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007.
31. ALI/UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure. Washington, Rome: Cambridge University Press, 2004. // http://assets.cambridge.org/97805218/55013/frontmatter/9780521855013_frontmatter.pdf.
32. Bundesrepublik Deutschland Zivilprozessordnung (zuletzt geändert durch Gesetz vom 24.09.2009 (BGBl. I S. 3145) m.W.v. 30.09.2009). // <http://dejure.org/gesetze/ZPO>.
33. Civil Code of France (Dernier texte modificateur : ordonnance n° 2004-164 du 20 Feb. 2004) // [http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTER I-OF THE ENJOYMENT](http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTER_I-OF_THE_ENJOYMENT).
34. CONVENTION of 16 September 1988 on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters. Lugano, 1988. // <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/lug-idx.htm>.
35. Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters. Brussel. 1968. // <http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/brux-idx.htm>.
36. Republik Österreich Zivilprozessordnung. // <http://www.ris.bka.gv.at/bundesrecht/>.
37. Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL)1 of December 18, 1987, as amended until January 1, 2007. // <http://www.umbricht.ch/pdf/SwissPIL.pdf>.
38. UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects. Rome, 1995. // <http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/1995culturalproperty-e.htm>.

Specialioji literatūra:

39. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis Tarptautinės Teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000.
40. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė: Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
41. Anderson W. Forum non conveniens checkmated? The emergence of retaliatory legislation. // <http://www.law.fsu.edu/Journals/transnational/vol102/Anderson.pdf>.
42. Basedow J., Meier I., Girsberger D. et. al. Private Law in the International Arena. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2000.
43. Born G. B. International Civil Litigation in United States Courts. Third Edition. The Hague: Kluwer Law International, 1996.
44. Brand R. A. & Jablonski S. R. Forum Non Conveniens. History, Global Practice, and Future Under the Hague Convention on Choice of Court Agreements. Oxford: Oxford University Press, 2007.
45. Bucherer J. Die Vereinbarkeit von Militärgerichten mit dem Recht auf ein faires Verfahren gemäß Art. 6 Abs. 1 EMRK, Art. 8 Abs. 1 AMRK und Art. 14 Abs. 1 des UN-Paktes über bürgerliche und politische Rechte. New York: Springer, 2005.
46. Bužinskas G., Grigienė J. Teisingumas tarptautiniame civiliniame procese. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
47. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999.
48. Capps P., Evans M., Konstadinidis S. Asserting Jurisdiction: International and European Legal Approaches. Portland: Hart Publishing, 2003.
49. Collins L. Essays In International Litigation And The Conflict Of Laws. New York: Oxford University Press, 1996.
50. Cronstedt C. Processerna mot multinationella bolag okar // Advokaten. 2001, Nr. 5.
51. Curtis B. R., Merwin H. C. Jurisdiction, Practice, and Peculiar Jurisprudence of the Courts of the United States. Boston: BiblioLife, 2009.
52. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. /red. Keinys S. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
53. Davies M. Jurisdiction and Forum Selection in International Maritime Law. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
54. Driukas A., Laužikas E., Mikelėnas V., ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso komentaras. I dalis. Vilnius: Justitia, 2004. T. 1.

55. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 1.
56. Driukas A. Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2.
57. Duursma – Kepplinger H. – C., Duursma D., Chalupsky E. Europäische Insolvenzverordnung. Wien: Springer, 2002.
58. Elliott C., Jeanpierre E., Vernon C. French legal system. Second edition. Dorchester: Henry Ling Ltd, 2006.
59. Finals, Civil Procedure, Core concepts and key questions: Second edition / Lisa T. McElroy, Michael Sprague, editors. New York: Kaplan Publishing, 2009.
60. Foote J. A. Foreign and Domestic Law. Charleston: BiblioLife, 2009.
61. Garner B. A. A dictionary of modern legal usage. Second edition. New York: Oxford University Press, 2001.
62. Geimer R. Internationales Zivilprozeßrecht. Koln: O. Schmidt, 2001.
63. Gillies L. E. Electronic Commerce and International Private Law. A Study of Electronic Consumer Contracts. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2008.
64. Gottwald P. und Roth H. Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.
65. Gracia J. J. E. Surviving race ethnicity and nationality: A Challenge for the Twenty-first Century. Lanham, Maryland: ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, 2005.
66. Inazumi M. Universal Jurisdiction in Modern International Law: Expansion of National Jurisdiction for Prosecuting Serious Crimes under International Law. Mortsel: Intersentia, 2005.
67. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Liucijus, 2007.
68. Kegel G. International Encyclopedia of Comparative Law: Volume III. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986.
69. Keyes M. Jurisdiction in International Litigation. Leichhardt: The Federation Press, 2005.
70. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. T. 1.
71. Kontrauskas R. *Lis (alibi) pendens: kitoje Europos Sąjungos valstybėje nagrinėjamo tapataus arba susijusio ieškinio (civilinės bylos) įtaka Lietuvos teismo procesui* // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69(61).
<http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris61.pdf>.

72. Kontrauskas R. Tarptautinis civilinis procesas: samprata ir vieta nacionalinės teisės sistemoje // *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 7.
73. Krieken P. J. v. *The Migration Acquis Handbook*. The Hague: T. M. C. Asser Press, 2001.
74. Kuzavinis K. *Lotynų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidyba, 2007.
75. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. *Civilinio proceso teisė*. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
76. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. *Civilinio proceso teisė*. Vilnius: Justitia, 2005. T. 2.
77. Macmillan F. *International Corporate Law Annual: Volume 2*. Portland: Hart Publishing, 2003.
78. Mamontovas A. *Tarptautinių sutarčių kolizija ir jos kvalifikavimas remiantis bendrosios tarptautinės teisės normomis*, 2009. // www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id=218597.
79. Mikelėnas V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.
80. Nekrošius V. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. Pirma dalis. Vilnius: Justitia, 2009.
81. Perkauskas A. *Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reglamentavimas: unifیکavimo tendencijos: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)*, VU. 2002.
82. Perkauskas A. *Netiesioginės tarptautinės jurisdikcijos formos* // *Teisė*. 2001, Nr. 38.
83. Schwarz F. T. and Konrad C. W. *The Vienna Rules: A Commentary on International Arbitration in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009.
84. Seyersted F. *Common Law of International Organizations*. Leiden: MARTINUS NIJHOFF PUBLISHERS, 2008.
85. Sparka F. *Jurisdiction and Arbitration Clauses in Maritime Transport Documents*. Berlin: Springer, 2010.
86. Surana A. *International Civil Procedure and Principle of ‘Lex Fori’* // *Independent*. 2006. // http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=915023.
87. Teply L. L., Whitten R. U., McLaughlin D. F. *Cases, text, and problems on civil procedure*. Second edition. New York: William S. Hein & Co, 2002.
88. Tidikis R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
89. Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

90. Vadapalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003.
91. Vaišvila A. Teisės teorija. II leidimas. Vilnius: Justita, 2004.
92. Veličkienė A. T. Ratio scripta. Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai. Vilnius: Justitia, 2003.
93. Vicuna F. O. Lis Pendens Arbitralis. // http://www.arbitration-icca.org/media/0/12224290630120/lis_pendens_arbitralis.pdf.
94. Watnik W. Child Custody Made Simple: Understanding the Laws of Child Custody and Child Support. Claremont: Single Parent Press, 2003.
95. Шакарян М. С. Комментарий к гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. Москва: Кодекс, 2003.

Teismų praktika:

Europos Teisingumo Teismas:

96. Dumez France SA and Tracoba SARL v Hessische Landesbank and others case (1968). E. C. J. // C-220/88.
97. Erich Gasser GmbH v MISAT Srl case (2003). E. C. J. // C-116/02.
98. Gregory Paul Turner v Felix Fareed Ismail Grovit and Others case (2004). E. C. J. // C-159/02.
99. Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen case (1963). E. C. J. // C - 26-62.

Europos Žmogaus Teisių Teismas:

100. Case of Cudak v. Lithuania (2010). E. C. H. R. // 15869/02. // http://www.tm.lt/dok/CUDAK%20v_%20LITHUANIA.pdf.

Lietuvos teismai:

101. Klaipėdos apygardos teismo 2001 m. birželio 27 d. sprendimas civilinėje byloje Aplinkos apsaugos ministerijos Klaipėdos regiono apsaugos departamentas v. Karl Heinz Basse, bylos Nr. 2-237.

102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje J. Banevičius v. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, bylos Nr. 3K-3-231/2000 m.
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Link Technologies“ V. UAB „APM“, bylos Nr. 3K-3-319/2002 m.
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje N. Gillis p. V. Ivanov, bylos Nr. 3K-3-1003/2003.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje M. L. V. Latvijos Respublikos bendrovę Air Baltic Corporation AS, bylos Nr. 3K-3-541/2009.
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“ // http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26342.
107. Panevėžio apygardos teismo 1995 m. gruodžio 21 d. sprendimas civilinėje byloje AB „Panevėžio muilas“ v. Mažoji įmonė „ELLADA“, bylos Nr. 3-30/1995.

Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas:

108. The Case of S. S. „Lotus” (France v. Turkey) (1927). P. C. I. J. // http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927.09.07_lotus/.
109. The Case of the S. S. „Wimbledon” (United Kingdom, France, Italy, Japan v. Germany) (1923). P. C. I. J. // http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1923/1923.06.28_wimbledon.htm.

Užsienio valstybių teismai:

110. Castanho v. Brown & Root (U. K.) Ltd (1982). A. C. 557.
111. International Shoe Co v. State of Wasington, 326 U. S. 310 (1945). // <http://supreme.justia.com/us/326/310/case.html>.
112. Maharanee Seethadevi Gaekwar of Baroda v Wildenstein (1972). 2 Q. B. 283. // http://www.internationalprivatelaw.com/files/Maharanee_Seethadevi_Gaekwar_of_Baroda_v_Wildenstein.doc.
113. Piper Aircraft Company v. Reyno case (1981). U. S. Supreme Court // <http://www.4lawschool.com/civil/piper1.shtml>.
114. Sim v. Robinow. Sess. Cas. 665 (Scot. 1 sst. Div) (1892).

115. Tehrani (AP) (Appellant) v. Secretary of State for the Home Department (Respondent) (Scotland) case (2006). Lords of Appeal in Ordinary. // <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldjudgmt/jd061018/tehran-3.htm>.
116. The Bremen v. Zapata Off-Shore Company , 407 U. S. 1 (1972). // <http://supreme.justia.com/us/407/1/case.html>.

Interneto svetainės:

117. <http://lup.lub.lu.se/> - Lundo universiteto bibliotekos duomenų bazė.
118. www.ejil.org – Europos tarptautinės teisės žurnalas.
119. www.europa.eu – Europos Sąjungos portalo svetainė.
120. www.gegnir.is – Islandijos bibliotekų duomenų bazė.
121. www.hcch.net – Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos svetainė.
122. www.heinonline.org - Elektroninė duomenų bazė.
123. www.lat.lt – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo svetainė.
124. www.litlex.lt – Elektroninė duomenų bazė.
125. www.lrs.lt – Lietuvos Respublikos Seimo svetainė.
126. www.migracija.lt – Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos svetainė.
127. www.ppl.nl – Hagos Taikos rūmų bibliotekos duomenų bazė.
128. www.stat.gov.lt – Statistikos departamento svetainė.
129. www.teismai.lt – Lietuvos Respublikos Nacionalinės teismų administracijos svetainė.
130. www.unidroit.org – Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo instituto svetainė.
131. www.urm.lt – Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos svetainė.
132. www.westlaw.com – Elektroninė duomenų bazė.
133. www.worldcourts.com – Pasaulio teismų svetainė.

SANTRAUKA

TEISMŲ JURISDIKCIJŲ KOLIZIJOS CIVILINĖSE BYLOSE, TURINČIOSE UŽSIENIO ELEMENTĄ

Pagrindinės sąvokos: teismų jurisdikcija, jurisdikcijų kolizija, civilinės bylos su užsienio elementu.

Šis magistro baigiamasis darbas skirtas teismų jurisdikcijų kolizijų civilinėse bylose, turinčiose užsienio elementą, bendrojoje tarptautinėje, užsienio ir Lietuvos teisėje įtvirtintos teisės normų reglamentacijos sukeliamų problemų analizei. Pagrindine tyrimo užduotimi autorius laiko po Lietuvos Respublikos tapimo Europos Sąjungos nare išaugusią užsienio elementą turinčių civilinių ginčų teismų jurisdikcijų teisingo nustatymo instituto svarbą įtvirtinančių tarptautinių, užsienio ir Lietuvos teisės normų nuostatų bei teismų jurisprudencijos įvertinimą bendrame pasauliniame kontekste.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje išryškinama teismų jurisdikcijų kolizijos samprata, jos atskirų kriterijų reikšmė nustatant kompetentingą teismą ir tos teisminės institucijos priimtų sprendimų pripažinimą bei vykdymą. Taip pat detalai susipažįstama su įvairių valstybių (Vokietijos, Prancūzijos, Lietuvos...) nacionalinių, pasaulinių (UNIDROIT Romos konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų...) ir ES (Reglamento 44/2001...) teisės aktų bei Lietuvos Respublikos pasirašytų teisinės pagalbos sutarčių nuostatomis, įtvirtinančiomis civilinių bylų su užsienio elementu priskirtinumą konkrečioms teismų jurisdikcijoms.

Antrojoje dalyje susipažįstama su Europos Teisingumo Teismo, Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo, užsienio ir Lietuvos valstybių teisminių institucijų praktika. Aptariant šią praktiką bei pirmojoje dalyje aprašytus kriterijus, įvardijamos daugiausiai nepatogumų tarptautinėje privatinėje teisėje XXI amžiuje sukeliančios problemos.

Trečioji darbo dalis skirta antrojoje dalyje įvardintų problemų galimų sprendimo būdų paieškoms: *forum non conveniens*, *lis alibi pendens* taisyklių galimybėms inkorporuoti į įstatyminę bazę, pasaulinio ir regioninio teisės aktų vienodinimo tikėtinumui. Paskutiniuose trečiosios dalies skyriuose apibendrinama atlikta Lietuvos teisėjų nuomonės anketinė apklausa apie darbe nagrinėjamas problemas.

Atliktos analizės ir tyrimai parodė, kad darbo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino ir vien tik tarptautinių ar vien tik nacionalinių pastangų efektyviai spręsti užsienio elementą turinčių civilinių bylų teismų jurisdikcijų kolizijų problemoms nepakanka – būtinas glaudus valstybių ir tarptautinių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimas bei kompleksinio galimų sprendimų būdų taikymas.

SUMMARY

COLLISIONS OF COURTS' JURISDICTIONS IN CIVIL CASES INVOLVING A FOREIGN ELEMENT

Key words: courts' jurisdiction, jurisdictions' collision, civil cases involving a foreign element.

The present thesis is devoted to the analysis of collisions of courts' jurisdictions in civil cases involving a foreign element and the analysis of the problems caused by the regulation of law norms confirmed in General International Law, Foreign Law and Lithuanian Law. After becoming an EU member state, the growth of civil contentions involving a foreign element is noticeable in the Republic of Lithuania. According to the author of this thesis, the main task of the thesis is considered to be the evaluation of the right determination institute of civil law jurisdictions importance confirmed by International, Foreign and Lithuanian Law norms regulation as well as the courts' jurisprudence in the common world context.

The thesis consists of three different parts. In the first part the author emphasizes the definition of collision of the courts' jurisdiction and the importance of its separate criteria by identification of the qualified court, the recognition of its taken judgments and implementation. After that, national laws of different countries (such as Germany, France, Lithuania, etc.), international (UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, etc.) and the European Union (EU) (Council Regulation 44/2001, etc.) rules of law as well as some legal provisions from the international legal assistance treaties signed by the Republic of Lithuania, that deals with civil cases' involving foreign element, attributability to the particular courts will be described in great detail.

The second part reviews the practice of European Court of Justice, Permanent Court of International Justice as well as the courts of Lithuania and foreign countries. With respect to the discussion of this practice and criteria described in the first part of this thesis, the problems causing a great level of inconvenience in the private international law in the 21st century are identified.

In the third part the author discusses various ways to solve problems, described in the previous chapter: the ability to incorporate *forum non conveniens*, *lis alibi pendens* doctrines into the legal framework of the Republic of Lithuania and possibilities of global and regional unification of legislation in collisions of courts' jurisdictions field. In the last sections of the third chapter the sociological research data concerned with opinions of Lithuanian judges about problems touched upon in the final master thesis are summarized.

The analysis of data of this research was performed and the following results were achieved. The hypothesis presented in the introduction was supported as it was revealed the fact that it is not enough to apply only national or international efforts to solve collisions of jurisdictions problems in the civil cases which involves a foreign element. That is to say, all the states and international organisations must collaborate with each other and coordinate their positions among themselves in order to reach this purpose.

Gerbiamas respondente,

Tarptautinė teismų jurisdikcija, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, yra ypatingai aktuali ir reikalaujanti išsamios analizės, o skirtingų valstybių teismų jurisdikcijų kolizija – praktinės argumentacijos.

Mykolo Romerio Universiteto magistrantas Mindaugas Krivickas, rašantis magistrinį darbą šia aktualia tema, prašo Jus dalyvauti anketinėje apklausoje.

Apklausoos tikslas – išsiaiškinti su kokiomis problemomis susiduriama sprendžiant bylas, turinčias užsienio (tarptautinį) elementą, bei išgirsti pasiūlymus, kurie galėtų padėti sumažinti (arba išvis panaikinti) šių problemų skaičių.

Nuoširdžiai kviečiu dalyvauti apklausoje ir atsakyti į visus klausimus. Jūsų atsakymai bus konfidencialūs ir anonimiški, o pateikiami tik statistiškai apdorojus. Jums tinkamą atsakymo variantą apveskite ratuku arba pažymėkite kryžiu. Kur tam yra skirta vieta, įrašykite savo atsakymą arba vadovaukitės kitais anketoje esančiais nurodymais.

Iš anksto dėkoju už Jūsų pateiktus atsakymus ir sugaištą laiką.

Anketoje naudojami terminai:

„Forum shopping“ - teisės aktų suteikta galimybė bylos šaliai ar šalims pasirinkti, kurios valstybės teismuose bus nagrinėjamas jų ginčas, ir todėl kilus ginčui dėl tokio pasirinkimo turėti naudos.

„Forum non conveniens“ – teismas, spręsdamas tarptautinės jurisdikcijos klausimus, turi teisę atsisakyti priimti nagrinėti bylą, jei ji yra labiau susijusi su kita užsienio valstybe.

„Lis pendens“ – teismas turi teisę atsisakyti nagrinėti bylą, kuri jau yra iškelta užsienio valstybės teisme, tam kad būtų išvengta tos pačios bylos nagrinėjimo „dubliavimosi“ dviejų skirtingų šalių teismuose.

ANKETA

1. Institucija, kurioje dirbate ir teisėjo darbo stažas:

- a) Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, metų;
- b) Lietuvos apeliacinis teismas, metų;
- c) Apygardos teismas, metų;
- d) Apylinkės teismas, metų.

2. Ar Jums teko nagrinėti bylas su užsienio elementu Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare?

- a) Taip;
- b) Ne;

Jei atsakėte taip, tuomet pildykite 3, 4, 5 anketos klausimus, jei ne – iškart pereikite prie 6-ojo.

3. Kokios tai buvo bylos?

- a) Bylos šalis užsienio asmuo (asmens gyvenamoji vieta arba buveinė užsienyje);
- b) Ginčo objekto vieta užsienyje (turtas buvo užsienyje; paslaugos buvo teikiamos užsienyje);
- c) Juridinio fakto, kurio dėka atsirado, pasikeitė ar pasibaigė šalių teisiniai santykiai, atsiradimo arba atlikimo vieta buvo užsienio valstybė (pvz.: automobilio avarijos sukėlimas).

4. Remdamiesi savo praktika, ar galėtumėte teigti, kad darbas, nagrinėjant bylas su užsienio elementu yra sudėtingesnis?

- a) Sudėtingesnis;
- b) Toks pats;
- c) Lengvesnis.

5. Jei sudėtingesnis, tai kas, Jūsų nuomone, apsunkina bylos, turinčios užsienio elementą nagrinėjimą? (galite nurodyti kelis atsakymo variantus)

- a) Teismų jurisdikcijos nustatymas;
- b) Taikytinos teisės nustatymas;
- c) Įrodymų rinkimas užsienyje;
- d) Pranešimų ir kitų procesinių dokumentų įteikimas proceso dalyviams;
- e) Užsienio teisės žinių išmanymas;
- f) Užsienio kalbos barjeras ir vertėjo paslaugos;
- g) Yra daug prieštaravimų teisės aktuose;
- h) Proceso trukmė;
- i) Kita (nurodykite) _____.

6. Ar įpareigojimas nagrinėti bylą šalies teismuose, jei atsakovas turi turto šioje šalyje, bet ginčas nesusijęs su tuo turtu, yra pagrįstas?

- a) Taip;
- b) Ne;
- c) Kita (nurodykite) _____.

7. Jūsų nuomonė apie „forum shopping“:

- a) Vertinu teigiamai, nes šalis pačios turi galimybę pasirinkti, kur joms patogiau bylinėtis;
- b) Vertinu neigiamai, nes tai gali apsunkinti bylos nagrinėjimą;
- c) Vertinu neigiamai, jei tik viena šalis turi pasirinkimo galimybę, nes ji įgyja pranašumą;
- d) Kita (nurodykite) _____.

8. Koks galėtų būti problemos sprendimas dėl jurisdikcijos su šalimis, neturinčiomis bendro ją reguliuojančio teisinio dokumento?

- a) Reikėtų priimti pasaulinę konvenciją šioms klausimams spręsti;
- b) Kilus ginčui, nedelsiant reiktų sudaryti tarptautinę sutartį su tokia valstybe;
- c) Užtenka nacionalinio teisinio reglamentavimo tokiai jurisdikcijai nustatyti;
- d) Kita (nurodykite) _____.

9. Jūsų nuomonė apie Lietuvos teismų kompetenciją spręsti ginčus su užsienio elementu:

- a) Liberalios taisyklės, plati jurisdikcija;
- b) Griežtos taisyklės, siaura jurisdikcija;
- c) Neturiu nuomonės;
- d) Kita (nurodykite) _____.

10. Kaip manote, ar nacionalinė proceso teisė efektyviai reglamentuoja bylą, turinčią užsienio elementą, jurisdikciją?

- a) Efektyviai, nes viskas suprantama ir lengvai pritaikoma;
- b) Neefektyviai, nes viskas painu, sudėtinga ir neaišku;
- c) Kita (nurodykite) _____.

11. Jūsų nuomonė apie „forum non conveniens“ doktrinos įtvirtinimą Lietuvos teisėje?

- a) Teigiama, nes tokios doktrinos įtvirtinimas padėtų lengviau ir efektyviau nagrinėti bylas;
- b) Neigiama, nes tokios doktrinos įtvirtinimas sudarytų sąlygas teismams piknaudžiauti tokia teise ir vengti šių sudėtingų bylą nagrinėjimo;
- c) Neturiu nuomonės;
- d) Kita (nurodykite) _____.

12. Jūsų nuomonė apie „lis pendens“ doktrinos įtvirtinimą Lietuvos Respublikos teisėje?

- a) Teigiama, nes ši doktrina leidžia išvengti bylos šalių piktnaudžiavimo skirtingomis teisės sistemomis;
- b) Neigiama, nes tokiu būdu bylos šalims užkertamas kelias tinkamiausiam teisminiam nagrinėjimui;
- c) Neturiu nuomonės;
- d) Kita (nuridykite) _____.

13. Ar Jums teko taikyti „forum non conveniens“ praktikoje?

- a) Taip;
- b) Ne.

14. Ar Jums teko taikyti „lis pendens“ praktikoje?

- a) Taip;
- b) Ne.

15. Ar Jūs domitės tarptautinio civilinio proceso problemomis?

- a) Taip;
- b) Ne.

16. Jeigu taip, tai ar Jūsų nuomone užtenka mokslinių darbų apie civilines bylas su užsienio elementu?

- a) Taip;
- b) Ne.

17. Ar Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą Jums teko dalyvauti seminaruose, mokymuose ar konferencijose, kuriose buvo analizuojamas civilinių bylų su užsienio elementu klausimas?

- a) Taip;
- b) Ne.

Ačiū už atsakymus! ☺